

Forslag til

Ytre skjærgård Kristiansand – Søgne – Mandal landskapsvernområde

Verneplan

Fylkesmannen i Vest-Agder, februar 2003

Forord

Utarbeidelse av forslag til Ytre skjærgård Kristiansand-Søgne-Mandal landskapsvernområde er et oppdrag Fylkesmannen i Vest-Agder har fått fra Miljøverndepartementet. Forslaget bygger på intensjonene i «Ny landsplan for nasjonalparker» (NOU 1986, 13), «Ny landsplan for nasjonalparker og andre større verneområder i Norge» (St.meld.nr. 62, 1991–92) og «Bruk og vern i kystsona. Tilhøvet mellom verneinteresser og fiskerinæringane» (St. meld. nr. 43, 1998–99). Stortinget ga sin tilslutning til nasjonalparkplanen 19. april 1993. Både Statens naturvernråd og Stortinget anbefalte at Ytre skjærgård Kristiansand-Søgne-Mandal vernes som landskapsvernområde etter naturvernloven. I denne utredningen brukes derfor betegnelsen «*Forslag til Ytre skjærgård Kristiansand-Søgne-Mandal landskapsvernområde.*»

For å få til en god prosess og lokale innspill til arbeidet er det opprettet en referansegruppe. Gruppen er sammensatt av representanter for grunneierorganisasjoner i området, de tre berørte kommunene, Vest-Agder Fylkeskommune, Fiskeridirektoratet Region Skagerrakkysten og Fylkesmannens landbruks- og miljøvern-avdelinger.

Områdets avgrensning og forslaget til vernebestemmelser har vært gjenstand for omfattende drøftinger og justeringer i referansegruppen.

En skisse til forvaltningsplan for det foreslåtte landskapsvernområdet ligger som vedlegg til denne verneplanen og vil følge saken videre. Etter at verneforslaget har vært på lokal høring skal Fylkesmannen ta stilling til arealavgrensning og vernebestemmelser. Verneforslaget sendes så til Direktoratet for naturforvaltning som skal gjennomføre sentral høring. Deretter overtar Miljøverndepartementet som forbereder saken for regjeringen med tanke på kongelig resolusjon.

Skriftlige innspill til verneplanen er levert av Asbjørn Lie, Agder Naturmuseum, Kari Grundvig, Fiskeridirektoratet Region Skagerrakkysten, Frans-Arne Stylegar, Vest-Agder fylkeskommune og Torunn Lynnebakken i Fylkesmannens miljøvern-avdeling. Skissen til forvaltningsplan er utarbeidet av Fylkesmannens miljøvern-avdeling i samarbeid med Statskog Ressursdata og referansegruppen for verneplanarbeidet. Ørnulf Haraldstad ved Fylkesmannens miljøvern-avdeling har sammenstillet og redigert verneplanen.

Kristiansand, februar 2003

Ann-Kristin Olsen
fylkesmann

Innhold

1. INNLEDNING	4
2. VERN OG BRUK I KYSTSONEN	5
3. VERNEPLANPROSESS	6
4. VERNEPLANOMRÅDET	8
4.1. Geografisk plassering	8
4.2. Natur- og kulturgrunnlaget	8
4.2.1. Klima	10
4.2.2. Geologi	10
4.2.3. Flora	10
4.2.4. Fauna	13
4.2.5. Marine ressurser	16
4.2.6. Kulturlandskap	18
4.2.7. Kulturminner	19
4.3. Brukerinteresser	21
4.3.1. Landbruk	21
4.3.2. Fiske	21
4.3.3. Havbruk	22
4.3.4. Skjellsandopptak	22
4.3.5. Friluftsliv	23
4.3.6. Reiseliv	23
4.3.7. Andre brukerinteresser	23
4.4. Naturinngrep og forurensing	23
4.4.1. Tekniske inngrep	23
4.4.2. Forurensning	24
4.5. Områder vernet etter naturvernloven eller kulturminneloven	25
4.5.1. Sjøfuglreservater	25
4.5.2. Fyrstasjoner	25
4.5.3. Automatisk fredete kulturminner	25
4.6. Dagens arealbruk	25
4.6.1. Kommuneplaner, kommunedelplaner og skjærgårdspark	25
4.6.2. Rikspolitiske retningslinjer (RPR)	28
4.7. Eiendomsforhold	28

5. VERNEKRITERIER	29
5.1. Naturgeografisk representativitet	29
5.2. Verneverdige landskapstyper	29
5.3. Plante- og dyrelivet	29
5.4. Kulturlandskap og kulturminner	30
5.5. Friluftsliv	30
6. INTERESSEMOTSETNINGER OG TRUSLER	31
6.1. Fritidsbebyggelse	31
6.2. Fiske og havbruk	31
6.3. Friluftsliv	32
6.4. Tekniske inngrep i landskapet	33
6.5. Gjengroing av landskapet	33
6.6. Skipsfart	34
6.7. Forurensing	34
7. VERNEFORM	35
7.1. Landskapsvernområde	35
8. FORSLAG TIL FORSKRIFT FOR YTRE SKJÆRGÅRD KRISTIANSAND-SØGNE-MANDAL LANDSKAPSVERNOMRÅDE	36
8.1. Bakgrunn	36
8.2. Forskrift	36
9. TOLKING OG PRAKTISERING AV VERNEFORSKRIFTEN	40
10. FORVALTNING	43
10.1. Forvaltningsplan	43
10.2. Forholdet til skjærgårdspark	43
10.3. Rådgivende utvalg	43
10.4. Soneinndeling	43
11. LITTERATUR	44
12. VEDLEGG. SKISSE TIL FORVALTNINGSPLAN FOR YTRE SKJÆRGÅRD KRISTIANSAND- SØGNE-MANDAL LANDSKAPSVERNOMRÅDE	46

1. Innledning

Ytre skjærgård Kristiansand-Søgne-Mandal ble foreslått vernet som landskapsvernområde av Statens Naturvernråd i «*Ny landsplan for nasjonalparker*» (NOU 1986, nr.13) i 1986. Statens Naturvernråd vurderte området som representativt for skjærgårdsnaturen i denne landsdelen der lite kystareal er vernet fra før.

Formålet med «*Ny landsplan for nasjonalparker*» er å sikre ulike naturtyper i Norge mot større inngrep som kan forandre landskapet og forringe naturkvalitetene. Landsplanen legger opp til en økning i vernearealet i Norge fra om lag 4 % til 12–13 % vernet areal. Det er viktig å få med flest mulig naturtyper i planen. Grunnlaget for utvelgelsen av naturtyper har vært «*Naturgeografisk regioninndeling av Norden*» (Nordisk ministerråd 1977).

Forslaget fra Statens naturvernråd er fulgt opp i «*Ny landsplan for nasjonalparker og andre større verneområder*» (St.meld. 62 (1991–92)). I denne meldingen går Miljøverndepartementet inn for å videreføre forslaget om vern av nevnte kystområde som landskapsvernområde med hjemmel i naturvernloven. Landskapsvernområde er en verneform som er noe mindre restriktiv enn nasjonalpark. Hensikten er å bevare egenartet natur- eller kulturlandskap. Stortinget ga sin tilslutning til nasjonalparkplanen 19. april 1993.

Statens naturvernråds forslag omfattet et areal på om lag 105 km², inkludert sjøareal. Dette har vært retningsgivende for arbeidet med verneplanen. Det foreslåtte landskapsvernområdet er avgrenset til sjøarealer og landarealer ved fjære sjø. Vannmasser og sjøbunn omfattes ikke. Vernegrensen er lagt utenom områder med fast bosetting og større tekniske inngrep. Landskapsbildet har stått sentralt ved avgrensningen.

I dette dokumentet beskrives natur- og kulturgrunnlaget, verneverdier, brukerinteresser, naturinngrep og forurensning i det foreslåtte landskapsvernområdet. Det blir redegjort for arealer og objekter innenfor området som allerede er vernet etter naturvernloven eller kulturminneloven.

Verneplanprosessen og forholdet til vedtatte kommuneplaner, kommunedelplaner, regulerings-

planer og skjærgårdsparken er beskrevet. For å sikre at de ulike plantypene samlet sett sikrer en arealbruk som ivaretar de nasjonale verneinteressene, har det vært nødvendig å vie forholdet mellom verneforslaget og planer etter plan- og bygningsloven ekstra oppmerksomhet.

Landskapsvernområde som verneform blir gjennomgått. Videre er kriteriene som ligger til grunn for vernet definert og interesse motsetninger som foreligger er beskrevet. Forslag til verneforskrift blir presentert med kommentarer og tolkninger. Et utkast til en framtidig forvaltningsplan for det foreslåtte landskapsvernområdet er vedlagt.

Forslag til Ytre skjærgård Kristiansand-Søgne-Mandal landskapsvernområde presenteres herved i form av verneplandokument med verneforskrift og kart med vernegrenser.

2. Vern og bruk i kystsonen

For å redegjøre for forhold rundt vern og bruk av arealer i kystsonen la regjeringen i juni 1999 fram stortingsmeldingen «*Vern og bruk i kystsona. Tilhøvet mellom verneinteresser og fiskerinæringane*», St.meld. nr. 43 (1998–99). Stortinget sluttet seg til St. meld. 43 i mai 2000. Denne meldingen har vært retningsgivende for håndteringen av sjøarealet i det foreslåtte Ytre skjærgård Kristiansand-Søgne-Mandal landskapsvernområde.

I St. meld. 43 defineres kystsonen til å omfatte land- og sjøområder innenfor naturvernlovens virkeområde, det vil si ut til territorialgrensen. Meldingen skisserer retningslinjer for avveining mellom fiskeriinteresser og verneinteresser i forhold til ulike verneformål. Meldingen presiserer at vernet ikke skal være strengere eller mer omfattende enn det som er nødvendig for å ivareta verneverdiene. Det legges videre opp til et nærmere samarbeid mellom miljøvernmyndigheter og fiskerimyndigheter i spørsmål om vern av sjøarealer.

I takt med den teknologiske utviklingen forventes det økt press på kystsonen når det gjelder næringsutnyttelse i framtida. For å bevare naturlige økologiske referanseområder for ettertida, er det viktig å ta vare på arealer som er upåvirket av inngrep og aktiviteter.

I de fleste verneområder som omfatter sjøarealer, er utøvelse av fiske ikke i strid med verneformålet. Havbruksnæringen i Norge har konkurransefortrinn som følge av gunstige naturgitte forhold langs kysten. Videreutvikling av denne næringen er ønskelig fra politisk hold. Regjeringen mener at det er tilstrekkelig sjøareal både for nødvendig etablering av havbruksanlegg og gjennomføring av kystverneplanene.

Dersom det viser seg å bli konkurranse om de samme områdene fra havbruksnæringen og miljøvernmyndighetene, må det gjøres grundige vurderinger mellom verneformål og type oppdrett. Dersom en totalvurdering viser at oppdrettsvirksomheten kan drives uten at det strider mot verneformålet, kan vern og oppdrett kombineres. Dette åpner for vern av sjøareal kombinert med havbruksvirksomhet i større grad enn tidligere.

Føre-var-prinsippet skal legges til grunn når miljøvernmyndighetene skal vurdere å gi tillatelse til havbruk innenfor et verneområde.

3. Verneplanprosess

Etter anmodning fra Direktoratet for naturforvaltning kunngjorde Fylkesmannen i Vest-Agder oppstart av verneplanarbeidet i brev av 11. juni 1996. Brevet ble sendt ut til grunneierorganisasjoner, kommuner, offentlige etater, diverse organisasjoner og andre berørte parter. Oppstart av verneplanarbeidet ble annonsert lokalt i Fædrelandsvennen, Lindesnes Avis og Agder Flekkefjord Tidende. En informasjonsbrosjyre om forslag til landskapsvern i ytre kystsonen i Vest-Agder, som omhandler forslagene i Kristiansand-Søgne-Mandal og i Flekkefjord, ble sendt ut til berørte grunneiere 7. august 1998.

Orienteringsmøte med informasjon om saksgangen i arbeidet med forslag til landskapsvernområde ble arrangert i Søgne 18. juni 1996. Debattmøte om saken med deltakere fra grunneierorganisasjoner, kommuner, Fiskeridirektoratet region Skagerrakkysten, Vest-Agder fylkeskommune og Fylkesmannen i Vest-Agder ble arrangert 3. september 1996. Det er avholdt informasjonsmøter om arbeidet for å gi mulighet for medvirkning fra allmennheten.

For å få til en god prosess og lokale innspill til arbeidet med verneplanen er det opprettet en referansegruppe. Gruppen er sammensatt av representanter fra grunneierorganisasjoner i Søgne og Mandal, Flekkerøy Vel, representanter for Kristiansand, Søgne og Mandal kommuner, Vest-Agder Fylkeskommune, Fiskeridirektoratet region Skagerrakkysten og Fylkesmannens landbruksavdeling og miljøvernnavdeling i Vest-Agder. Referansegruppen har hatt følgende sammenstilling:

Grunneiere i Søgne ytre skjærgård

Jon K. Jensen og Jørund Try

Grunneiere i Mandal ytre skjærgård

Terje Dæhli

Flekkerøy Vel

Frode Andersen/Birger Nilsen

Kristiansand kommune

Trond Johanson og Marit Eik

Søgne kommune

Helge Reisvoll

Mandal kommune

Hallfrid Jostedt

Vest-Agder Fylkeskommune

Bjørg Hellem

Fiskeridirektoratet Region Skagerrakkysten

Kari Grundvig

Fylkesmannen i Vest-Agder,
landbruksavdelingen

Jørgen Sæbø/Ole Steffen Gusdal

Fylkesmannen i Vest-Agder,
miljøvernnavdelingen

Bjørn Vikøyr, Torunn Lynnebakken, Kjellaug Eik og Ørnulf Haraldstad

Tom Egerhei,

Fylkesmannen i Vest-Agder,

har deltatt i enkelte møter i referansegruppen.

Det er avholdt 7 møter i referansegruppen i perioden 1996–2001. Referansegruppen har i vesentlig grad bidratt til det foreliggende verneforslaget, verneforskriftene og vernegrensene. Ledelse og sekretariat for arbeidet med verneplanen har vært plassert hos Fylkesmannens miljøvernnavdeling.

Fagrapporter, befaringer og møter med berørte parter som rettighetshavere, fiskerimyndigheter, kulturminnemyndigheter, forsvaret og kommunene har sammen med innspill fra referansegruppen vært en viktig del av grunnlaget for det foreliggende forslaget til Ytre skjærgård Kristiansand-Søgne-Mandal landskapsvernområde. Det var et opphold i planarbeidet i påvente av Stortingets behandling av forholdet mellom vern og bruk i kystsonen (St.meld. nr. 43, 1998–99).

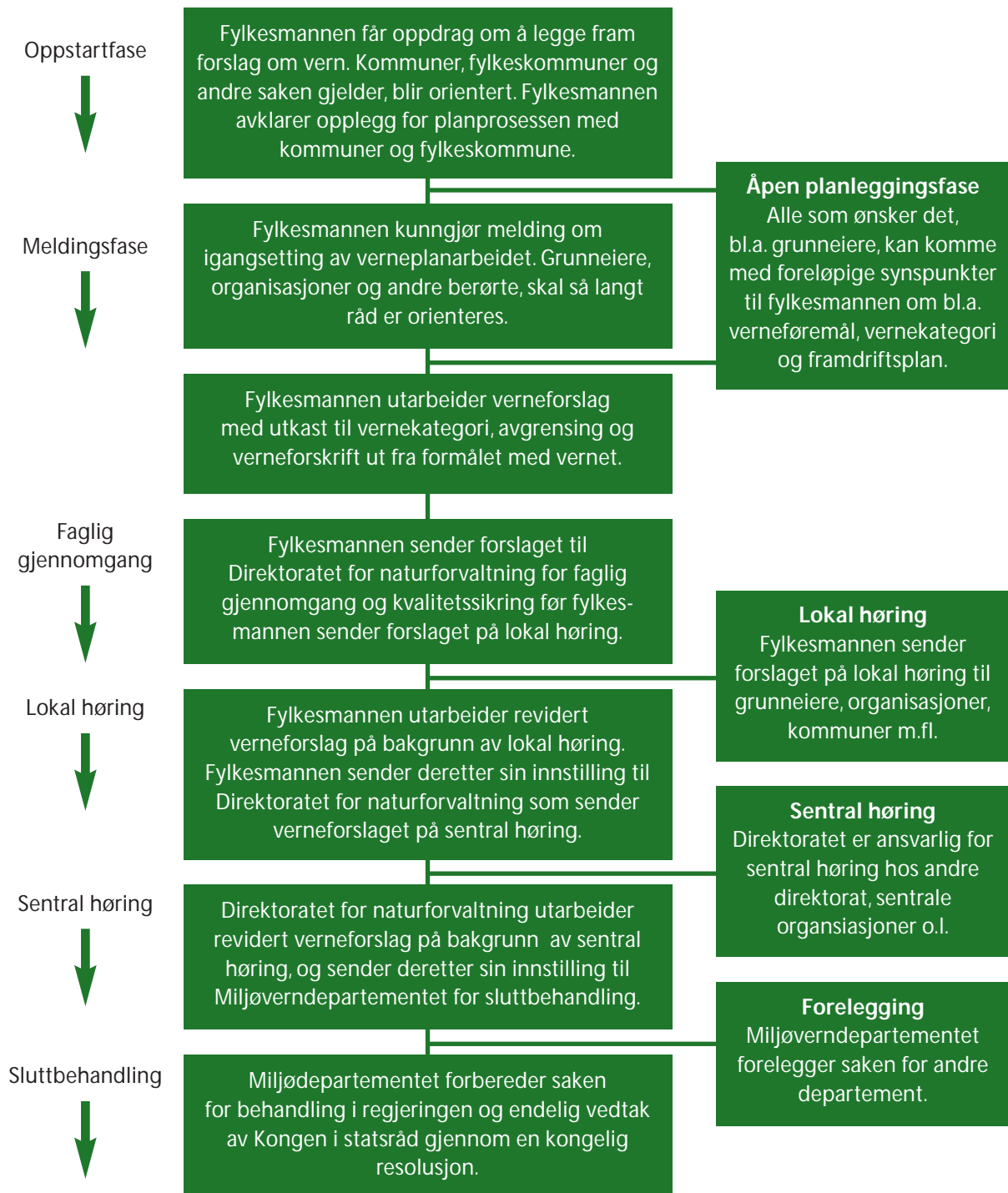
Den foreliggende verneplanen har vært til faglig gjennomgang og kvalitetssikring i Direktoratet for naturforvaltning (DN) og ble godkjent i juli 2002.

Verneplanprosessen har fulgt saksbehandlingsreglene for vern etter naturvernloven (figur 1). Etter faglig godkjenning i DN, sender Fylkesmannen verneplanen ut på lokal høring. I lokal høring gis grunneiere, rettighetshavere, organisasjoner, kommunene, fylkeskommunen, berørte statlige instanser og andre, anledning til å avgi uttalelse.

Etter at høringsuttalelsene er kommet inn og behandlet, vurderer Fylkesmannen behovet for å revidere verneforslaget. Revidert verneforslag med Fylkesmannens tilråding sendes til DN sammen med høringsuttalelsene. DN sender så verneforslaget på sentral høring til offentlige etater og organisasjoner. Etter behandling av innkomne uttalelser, der forholdet til andre samfunnsinteresser også blir

vurdert, utarbeides et revidert forslag til vernevedtak. Saken oversendes så til Miljøverndepartementet som foretar nødvendige avklaringer med andre departementer og forbereder saken for behandling i regjeringen.

Endelig vedtak om vern etter naturvernloven blir truffet av Kongen i statsråd ved kongelig resolusjon.

Figur 1. Saksgangen ved vern etter naturvernloven.

4. Verneplanområdet

4.1 Geografisk plassering

Det foreslåtte landskapsvernområdet ligger i den ytre skjærgården i Kristiansand, Søgne og Mandal kommuner. Et lite areal på fastlandet i Kristiansand kommune er også tatt med i forslaget. Østgrensen for området går ved Oksøy fyr like øst for Flekkerøya i Kristiansand. Vestgrensen går ved Ryvingen fyr i Mandal (se figur 2, vernekart).

Tre hovedkriterier har blitt lagt til grunn for den geografiske avgrensningen:

1. **Verneverdiene:** Verneområdet skal være så stort at verneverdiene sikres, men ikke større enn det som er nødvendig for å oppfylle verneformålet.
2. **Konfliktdemping:** Det er tatt nødvendige hensyn til bruken av området. Det innebærer at grensen i noen tilfeller er justert der hensynet til bruken har veid tyngre enn hensynet til verneverdiene. Grensen er for eksempel trukket utenom fast bosetting.
3. **Praktisk gjennomføring:** Grensen følger flere steder vannskillet eller andre naturlige grenser i

terrenget. Grensen følger også eiendomsgrenser med steingjerder og andre grensemerker som er mulig å finne i terrenget.

Innenfor disse kriteriene har det vært et mål å foreslå et landskapsvernområde med innhold og omfang som angitt i oppdraget fra Direktoratet for naturforvaltning, jf. St.meld. 62 (1991–1992).

4.2 Natur- og kulturgrunnlaget

Det finnes flere klassifiseringssystem for inndeling av natur og landskap:

1. Naturgeografisk regioninndeling av Norden (Nordisk ministerråd 1977, 1984).
2. Inndeling av landskapsregioner i Norge (Øyen 1993).
3. Nasjonalatlas for Norge (Moen 1998).
4. Naturvitenskapelig regioninndeling av Nordens kyst og havområder (Nordisk ministerråd 1995).

Det foreslåtte Ytre skjærgård Kristiansand-Søgne-Mandal landskapsvernområde ligger i en region som kan klassifiseres i forhold til de fire nevnte klassifiseringssystemene:

Landskap fra Flekkerøya, Stølsvika og Bestemorsmed. Foto: Kjellaug Eik, Fylkesmannen.

1. Naturgeografisk plassering

Nordisk ministerråd la i 1977 fram et forslag til inndeling av Norden i 75 naturgeografiske hovedregioner og flere underregioner. Inndelingen er i hovedsak basert på plantegeografi, klima, geologi og landskap. Norge er representert med 29 av de naturgeografiske hovedregionene og 73 underregioner. Gjennom verneplanarbeid i Norge og hele Norden prøver en å sikre et representativt utvalg naturtyper fra de nevnte regioner og underregioner.

Etter Nordisk ministerråds naturgeografiske regioninndeling tilhører forslag til Ytre skjærgård Kristiansand-Søgne-Mandal landskapsvernområde hovedregion 15 «*Lynghei og kystskogområde langs den svenske vestkysten og norske sørkysten*», og underregion 15 b, «*Vest-Agders kystland*».

Denne regionen beskrives som relativt skogfattig med tendens til lyngheier og innslag av varmekjær lauvskog på lune lokaliteter. Mektige sanddyner finnes i ytre strøk i vestlige deler av fylket (utenfor verneområdet). I vest får underregionen atlantiske myrkompleks. Regionen tilhører den nemorale vegetasjonssone som er kjennetegnet ved å ha eik som skogdannende treslag (Nordisk ministerråd 1984).

2. Landskapsmessig plassering

Ifølge nasjonal inndeling av landskapsregioner ligger det foreslåtte landskapsvernområdet i region «*Skagerakkysten*», underregion «*Sørlandskysten*». Underregionen strekker seg i øst fra fylkesgrensen mellom Agderfylkene vestover til Listalandet i Farsund kommune (Øyen 1993).

3. Vegetasjonsmessig plassering

Etter nasjonalatlas for Norge faller det foreslåtte landskapsvernområdet i sin helhet under vegetasjonsregionen «*Kystseksjonen (lyngheiseksjonen)*». Området ligger i underregionen «*Kystseksjonen lavlandsbelte, Sørlandstype*».

I denne regionen dominerer oseanisk lynghei og myr. Røsslyng dekker store arealer. Det finnes lite skog. Dette skyldes menneskelig aktivitet gjennom hogst, brenning, slått og beite. Det som er av skog domineres av furu, bjørk og svartor. Bestander av mer varmekjære treslag som hassel og eik finnes sammen med innslag av andre varmekjære arter. Velutviklet edellauvskog mangler (Moen 1998).

Et typisk trekk for underregionen er den lave skjærgårdskysten som grenser mot skogkledd åsterreng på fastlandet.

Bosettingen i området har kontinuitet fra forhistorisk tid. Betydningen av jordbruket har variert mye, men jordbruk i kombinasjon med fiske og andre sjønæringer har vært svært viktig. Det finnes tradisjonsrik bebyggelse med små tettsteder i mange uthavner. Bebyggelsen er tilpasset landskapets struktur, ofte som en utpreget «le-bebyggelse» ved naturlige havner.

4. Naturvitenskapelig plassering

Etter den naturvitenskapelige regioninndeling av Nordens kyst og havområder faller det foreslåtte landskapsvernområdet inn under region 1, «*Svenskegrensen til Lindesnes*». Denne regionen kjennetegnes av:

- En kyst med våtmarker og estuarier (elvedelta) avskjermet av et smalt skjærgårdslandskap.
- Norskerenna er i den vestre delen skilt fra de kystnære farvannene av en smal skjærgård.
- Sterk ferskvannspåvirkning fra Østersjøens elvemunninger. Ved sørvestlige vinder om vinteren skjer det en oppstuvning av vannmassene som påvirker temperaturen i overflatelagene. Området fryser delvis til.
- Fattig bunnvegetasjon, men med en variert fauna. Boreale organismesamfunn dominerer, arktiske arter forekommer i terskeldyp.

4.2.1 Klima

Klimaet er suboseanisk med relativt høy varmesum. Nedbørmengde er om lag 1500 mm pr. år. Fremherskende vindretninger er fra sør og vest.

4.2.2 Geologi

Generelt om geologi

Berggrunnen i det foreslåtte landskapsvern-området består i grove trekk av grunnfjellsbergarterne granittisk gneis, amfibolittisk gneis og magmatitt. Bergarterne er hyppig gjennomført av pegmatittiske ganger rike på feltspat og kvarts. På enkelte av disse har det vært gruvedrift.

Flere av øyene har spesielle mørke bergarter (pyribolitt), størknet fra smelte som stammer fra jordens mantel. Kyststrøkene har en rekke mørke vulkanske ganger av diabastypen med en alder på ca. 300 millioner år (Ole Fridtjof Frikstad, Agder naturmuseum, pers. medd.). Flere steder er diabasen utnyttet til å lage redskaper, og en rekke arkeologiske funn er knyttet til diabasgangene.

Det avflatete, undulerende skjærgårdslandskapet er blitt til gjennom sliping fra isen.

Spesielle geologiske forekomster

Kristiansand:

Øya Kinn har gamle omdannede vulkanske bergarter (aglomerat). Øya er inngående undersøkt geologisk og er derfor verdifull som referanseområde (Falkum 1968).

Skylløviga på Flekkerøya har en skjellforekomst av betydelig mektighet, på bare et par fots dyp (Ole Fridtjof Frigstad, pers. medd.).

Ankerholmen. Forekomst av pegmatitt med beryll (Ole Fridtjof Frigstad, pers. medd.).

Biskopshavn, Flekkerøy. Meget karakteristiske mørke diabasganger. Biskopshavn er Kristiansands fineste geologiske severdighet (Frikstad 1994–95).

Søgne:

Tjamsøya. Forekomst av diabasganger (Carstens 1959).

Ytre og indre Hellersøya. Forekomst av diabasganger (Carstens 1959).

Svarten ved Hellersøyane. Forekomst av ultrabasisk dypbergart (hornblenditt) (Barth 1969).

Skarvøya sør for Ny Hellesund. Her fins det jettegryter (EDNA 1984) og diabasgruve fra steinalder i diabasganger.

Songvår. Her fins diabasganger (Carstens 1959) og flotte skuringsstriper (Jostein Andreassen, pers. medd.).

Lauvholmen. Skjerp, kis (NGU 1987). Vestre Lauvholmen. Gull og sølvgruve fra 1902 (Jostein Andreassen, pers. medd.).

Mandal:

Store Sæsøy. Store forekomster av diabasganger (NGU 1987).

4.2.3 Flora

Generelt om planteliv

Med en sørlig beliggenhet og et gunstig klima skulle en forvente å finne en artsrik flora i området. En berggrunn preget av næringsfattige og sure grunnfjellsbergarter setter imidlertid begrensninger for artsmangfoldet. Likevel finner vi mange spennende trekk ved floraen. Her møtes sørlige og nordlige plantearter, og arter med østlig og vestlig utbredelse. Enkelte fjellplanter har også sine voksesteder her, ytterst ute i skjærgården på Sørlandet.

Kystlynghei

Den ytre skjærgården mellom Kristiansand og Mandal er først og fremst preget av kystlynghei, en kulturbetinget vegetasjonstype som er formet av beite, slått og brenning gjennom generasjoner. Det vintermilde klimaet har gitt grunnlag for driftsformer som har gjort dannelsen og opprettholdelsen av denne naturtypen mulig. Dannelsen av kystlyngheiene langs vestkysten i Europa kan spores 4000 år tilbake i tida. I Norge er kystlynghei utbredt fra Lofoten i nord til Flekkerøya utenfor Kristiansand i sør. Østover til Kragerø finnes

kystlynghei spredt på de ytre holmene i skjærgården (Lie 1997 a).

Vegetasjonstypen kystlynghei deles inn i tørr lynghei med en ren røsslyngutforming og fuktig lynghei. Tørr kystlynghei har gjerne innslag av krekling, mjølbær og tyttebær, mens fuktig lynghei ofte har stort innslag av klokkeling, blåtopp, rome og blåknapp. I fuktige forsenkninger finnes også myrplanter som duskmyrull. Orkideen flekkmariehånd er relativt vanlig i lyngheiene. Andre vanlige arter i lyngheia er kornstarr, krypvier og tepperot.

En tredje vegetasjonstype av kystlynghei er tørr gras-urterik hei med fattige utforminger. Et eksempel på gras-urterik hei finnes på Ryvingen (Låven) utenfor Skjernøya i Mandal kommune. Forbausende nok ble det ikke funnet røsslyng på øya da den ble undersøkt på slutten av 1990-tallet. Dette skyldes sannsynligvis hardt sauebeite gjennom mange år. Svært hardt sauebeite tar knekken på både røsslyng og einer. Røsslyngen erstattes av mer beitetolerante arter av gras som starr og siv, og det dannes grashei.

Kystlyngheia utgjør bare små arealer øst for Mandal, og i og med at de gamle driftsformene langt på vei er opphørt er kystlyngheia på vikende front. Områdene vokser til med furu, bjørk, rogn, osp og einer. Innimellom finner vi også ulike asalarter som er så typiske for kystsonen på Sørlandet. Spesielt norskasal og bergasal. Mye av tidligere lynghei på Flekkerøya og Skjernøya er i dag dekket med skog. Vegetasjonen på de ytterste øyene, som ligger innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet, er i sterkere grad naturlig treløs. Einer og enkelttrær som frister tilværelsen der ute er tydelig preget av vær og vind. Eineren kryper langs bakken. De spredte småtrærne som søker ly i revner og sprekker i klippekyst og mellom svaberg er formet av vær og vind.

Klengelerkespore er en plante som står på listen over sjeldne og truede arter i Norge. Den er svært konkurransesvak, og favoriseres sannsynligvis ved at sauebeite opprettholdes på øyene der den vokser. Denne arten er funnet på seks øyer i det foreslåtte landskapsvernområdet: Hellersøya (Songvår fyr), Søndre og Nordre Eggvår, Kniblingen og på Østre og Vestre Hærholmen.

Havstrand

Fire havstrandlokaliteter innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet er beskrevet og gitt en vurdering (Lundberg & Rydgren, 1994). De undersøkte lokalitetene er Oksøy, Lyngholmen, Hellersøya (Søgne) og Songvår. Hellersøya er gitt regional verneverdi som havstrandlokalitet. Alle de under-

søkte havstrandlokalitetene ligger i sjøfuglreservater.

Det fins ulike typer havstrandvegetasjon. I den ytre skjærgården domineres vegetasjonstypene av strandberg og kystnær fuglegjødslet vegetasjon.

I strandbergene finner vi ofte strandnellik, kystbergknapp, skjørbuksurt og strandsmelle. Fjellplanten rosenrot vokser ofte i svaberg. Typiske lokaliteter er svabergene mellom Mannevik og Laksevika ut mot Vestergapet på Flekkerøya og den værutsatte klippekysten på Madodden ved Dyrstad på Skjernøya (Lie 1997 b). Rosenrot finnes også på mange av de mindre øyene. I sprekker i svaberg og klippekyst finnes ofte arter som kattehale, skjoldbærer, strandasters og strandkjeks.

Den spesielle fuglegjødslete vegetasjonen finner vi knyttet til de store sildemåkekoloniene. Fuglegjødslingen er med på å dempe utviklingen av lynghei. I sterkt fuglegjødslede svaberg finnes arter som kildeurt, strandbalderbrå, engsyre og vassarve, bl.a. på Songvår i Søgne.

I små rullesteinstrender mellom svabergene finner vi arter som strandrug, krushøymole, strandkvann, åkerdylle, strandvindelrot, strandkjeks, strandbalderbrå, kvassdå og klengemure. I ei lita rullesteinstrand i Lindvika på Flekkerøya vokser den sjeldne sumpdylla, en sørlig art som nesten bare har sine norske voksesteder i Kristiansand. Sandstrender er sjeldne i den ytre skjærgården, men på Kapelløya i Ny Hellesund finner vi ei lita sandstrand der det vokser sandstarr og noen få strandreddikplanter.

Strandeng er mindre vanlig i den ytre skjærgården. De største strandengene finnes inne i beskyttede vik og ved elveutløp. Men det finnes mange små interessante strandenger dominert av saltsiv, havsivaks, strandkryp, rødsvingel, strandkjempe og gåsemure. I østre deler av området er også grisnestarr relativt vanlig, vestover i området blir den sjelden.

På mer beskyttede lokaliteter er gjerne strandengene grodd igjen som mjødurte med høyvokste urter som fredløs og sløke. Mer spredt på slike lokaliteter kan vi også finne gul frøstjerne, for eksempel ytterst på Torsteinsneset og i Biskopshavn på Flekkerøya og noen få steder i Mandalskjærgården.

En typisk sørlig art er firtann som vokser på solvarme steder, ofte i ur. Den er sjelden i østre deler av området, men det finnes en liten lokalitet på Torsteinsnes i Kristiansand. Helt i vest, på Skjernøya, er den en vanlig plante. Firtann har sin norske hovedutbredelse i Vest-Agder.

En typisk nordlig art er østersurten som finnes på

Rik flora med planten rosenrot i forgrunnen. Foto: Jørn Johnsrud.

grusstrender. Arten er tidligere funnet bl.a. på Skjernøya. Den er nå forsvunnet, noe som sannsynligvis skyldes klimatiske forhold. Strandkål er en sørlig art som er i ekspansjon nordover langs vestlandskysten. Vi finner noen kraftige eksemplarer i Laksevika ut mot Vestergapet på Flekkerøya. Arten er også funnet på Indre Hellersøya i Søgne. Strandkål er registrert på fem lokaliteter i Mandals skjærgård.

En typisk vestlig plante er kusymre. Den har flere voksesteder på Flekkerøya. Den er mer vanlig vestover, blant annet på Skjernøya.

Strandvortemelk er vanlig i rullesteinstrand på ytre Flekkerøya, spesielt ved Bestemorsmed. Den blir mer sjelden vestover, men er funnet både i Søgne og Mandal.

Vegetasjonen på de ytre holmene og øyene minner mye om det vegetasjonsbildet vi finner i høyfjellet. Typiske fjellplanter som fjelltjæreblom, rosenrot og fjellmarikåpe er funnet på de ytre øyene.

Floristiske undersøkelser på 40 øyer sørøst for Mandal ble utført sommeren 1975. Flere av de undersøkte øyene ligger innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet. Spesielle funn fra denne undersøkelsen, for eksempel artene bladburkne, murburkne, langstarr, buestarr, strandkål, orme-tunge, marianøkleblom, gul frøstjerne og fjelltjæreblom er publisert (Åsen og Andreassen 1976).

Spesielle botaniske forekomster

Det er ikke foretatt en fullstendig gjennomgang av registrerte plantearter i det foreslåtte landskapsvernområdet. De fleste opplysningene er innhentet fra ressurspersoner som har gode kunnskaper om området. Viktige og spesielle trekk ved floraen fremkommer gjennom nedenforstående opplisting av artsforekomster på lokaliteter i de tre kommunene.

Kristiansand:

Opplysninger er hentet fra «Temakart biologisk mangfold» og innhentet fra Agder Naturmuseum.

Grønningane: Botanisk rike øyer. Den østre holmen er voksested for prikkstarr, en rødlisteart.

Rødlista er en samlet offisiell oversikt over de mest truede og sårbare plante- og dyrearter som har opptrådt i Norge de siste 150 år. Den oppdateres av Direktoratet for naturforvaltning.

Indre Lindøy: Gammelt funn av prikkstarr. Skjoldblad registrert i 1978. Begge er rødlistearter.

Søgne:

Opplysninger er innhentet fra Jostein Andreassen. Ytre Hellersøya: Voksested for fjellmarikåpe (fjellplante).

Helgøya ved Ny Hellesund: Voksested for prikkstarr og hjortetrøst. Begge er rødlistearter.

Helgøya ved Ny Hellesund: Voksested for orkideen korallrot.

Hellersøy: Voksested for klengelerkespore. Rødlisteart.

Grønningen (nord for Songvår): Rik frodig vegetasjon.

Lindholmen: Voksested for skjoldblad. Rødlisteart.

Nordre Udvar: Voksested for blankburkne, en sjelden bregne.

Nordre Udvar: Voksested for fjelltjæreblom (fjellplante) og molte.

Mandal:

Opplysninger er innhentet fra Jostein Andreassen, Per Arvid Åsen, Torleif Lindebø og Ovin Udø.

Hærholmene: Molte.

Valløy: Saltsolie. Dette er en ballastplante. Klengelerkespore vokser spredt på øya. Dette er en rødlisteart.

Udøy: Blankburkne og langstarr vokser i den sørlige delen av øya. Langstarr er en sjelden plante.

Holme ved Store Sæsøy: Voksested for ormetunge, en sjelden bregne.

Lille Odd: Voksested for buestarr, en sjelden plante.

Store Sæsøy: Forekomst av fjelltjæreblomst.

4.2.4 Fauna

Hekkeforekomster av sjøfugl

Det foreslåtte landskapsvernområdet, spesielt skjærgården i Søgne og Mandal, er viktige hekkeområder for sjøfugl. En betydelig del av den norske bestanden av sildemåke hekker der. Svartbak, gråmåke, fiskemåke, makrellterne, ærfugl og tjeld er vanlige hekkefugler i området. Tyvjo har etablert seg i tilknytning til sildemåkekoloniene. Grågåsa etablerte seg som hekkefugl på 1980-tallet.

Det ligger ni sjøfuglreservater innenfor den ytre avgrensningen til det foreslåtte landskapsvernområdet. Reservatene har egne forskrifter og er ikke med i forslaget til landskapsvern. Seks reservater ligger i Mandal: Slettingen, Store Vengesholmen (Vengesholmane), Skjøringen, Eggvær, Kjellingen og Valløy. To reservater ligger i Søgne: Lyngholmen og et reservat som omfatter Songvår, Hellersøy og Klubbøya. Ett reservat ligger i Kristiansand: Oksøy.

Sildemåke er den dominerende sjøfuglarten i Vest-Agder. Tyngdepunktet for hekkekoloniene har tradisjonelt ligget i østlige deler av Mandal kommune innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet. Sjøfuglreservatet Store Vengesholmen hadde alene 5000 sildemåker i 1988. Det var en markant økning i sildemåkebestanden i Vest-Agder fra 1976 til 1993, mens resten av bestanden langs Skagerakysten har endret seg lite. De siste årene har det vært en klar tendens til reduksjon av antall fugl i koloniene i Mandalsskjærgården, samtidig som hekkekolonien av sildemåke har økt i antall på Lista (øya Rauna).

Strandnellik på Odd ytterst i Mandalsskjærgården. Foto: Ørnulf Haraldstad, Fylkesmannen.

Sildemåke, en dominerende sjøfugl i det foreslåtte landskapsvernområdet. Foto: Jørn Johnsd.

Det hekker anslagsvis 4–5 par med tyvjo i tilknytning til de store sildemåkekoloniene utenfor Skjernøya. Arten hekker også på Songvår. Det foreslåtte landskapsvernområdet regnes som et kjerneområde for tyvjo på Skagerakkysten (Runar Jåbekk, pers. medd.).

Ærfugl er den mest tallrike andefuglarten i området. Skagerrakbestanden ble anslått til om lag 18000 fugl i 1993 (basert på flytelling). Hekkefuglbestanden i Vest-Agder var på om lag 2500 fugl i 1993 (Jansson 1995). Det foreslåtte landskapsvernområdet har en rekke gode hekkeområder for ærfugl (Wrånes 1989). I Kristiansand: Yttersida av Flekkerøya, fra Ankerholmen og rundt til Oksøy og Gråskjæran. I Søgne: Øygruppene Udvar og Vassøyane, holmene mellom Borøya, Vestre Fiske og Lindholmen og øyene på utsiden av Ny Hellesund, fra Hundsøya til Store Svartskjær, Store Lyngholmen og Songvår fyr. I Mandal: Øyene Slettingen, Ryvingen, Hellersøy, Sandøy, Skjøringen, Lille Vengesholmen, Store Vengesholmen og øyene ved Kniblingen, Valløy og Hærholmene.

Tjeld er den eneste vadefuglen som er vanlig hekkefugl i området. Rødstilk forekommer sporadisk. Et reirfunn av steinvender ble gjort på Grønningane ved Oksøy tidlig på 1980-tallet.

Gravand hekker spredt i den ytre skjærgården.

1993 var et godt år for arten med om lag 10 hekkepar i Mandalsskjærgården (Wrånes 1994).

Knoppsvane hekker årvisst innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet. Denne arten har ekspandert de siste årene, og er langt mer vanlig i den indre skjærgården.

Grågåsa er en ny art i det foreslåtte landskapsvernområdet. Den etablerte seg på 1980-tallet og har ekspandert kraftig de siste årene. Det finnes mange hekkelokaliteter innenfor området.

Teist hekker bare sporadisk i området. Noen fast hekkeplass er ikke kjent. Tidligere var denne arten en vanlig hekkefugl i området.

Overvintrende vannfugl

Storskarv, gråhegre, knoppssvane, stokkand, kvinand, ærfugl, siland, gråmåke, hettemåke og svartbak er de vanligste artene i området. Arter som havelle, svartand, sjøorre og bergand forekommer regelmessig.

Nygård (1994) skriver følgende om overvintrende sjøfugl i Vest-Agder: «Sett i forhold til den lange strekningen som telles, ligger det relativt lite fugl på denne kyststrekningen. Imidlertid er det, sett i landsmålestokk, en god kvinand- og toppandbestand her, likeså et antall gråhegre, knoppssvane, kanadagås og stokkand. Det relativt lave antallet fugl skyldes antakelig den forholdsvis smale

littoralsonen.» Littoralsonen er sonen mellom høyeste og laveste vannstand, fjæresonen.

Rovfugl og ugler

Tårnfalk blir jevnlig registrert i det foreslåtte verneområdet. To hekkelokaliteter er registrert i Søgne (vilt-spesialområdekart for Søgne). Tårnfalk er sannsynligvis den eneste rovfuglen som hekker regelmessig i området (Runar Jåbekk pers. medd.). Havørna var mer eller mindre vanlig langs hele kysten på attenhundretallet (Olsen og Landmark 1921), men er ikke registrert som hekkefugl i det foreslåtte landskapsvernområdet i dag. Havørna er i ferd med å utvide sitt hekkeområde sørover. Den hekker nå så langt sør som til Rogaland og kan forventes å etablere seg som hekkefugl også i Vest-Agder. Vandrefalken har også hatt en positiv bestandsutvikling de seinere årene. Den hekker ofte i tilknytning til store sjøfuglkolonier og er kanskje allerede etablert i denne delen av skjærgården. Vandrefalken blir observert regelmessig i området utenom hekkesesongen. Sikre opplysninger om hekking av vandrefalk i det foreslåtte landskapsvernområdet foreligger ikke. Vandrefalk hekker imidlertid like vest for området, i Lindesnes-skjærgården.

Jordugle er registrert som hekkefugl i Mandals-skjærgården (Ovin Udø pers. medd.). Hornugle er

registrert som hekkefugl i Søgne-skjærgården (Runar Ovesen pers. medd.).

Ringgås på trekk

Svalbardbestanden av ringgås (gaul) kommer tradisjonelt inn til norskekysten mellom Lillesand og Mandal rundt 20. mai. Ringgåsa følger kysten vest- og nordover mot hekkeområdene på Svalbard. På Årsholmene like sør for Sæsøy i Mandal kommune, innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet, er det tradisjon for å observere gåsetrekket om våren. På høsttrekket, i oktober, observeres ringgås på vei sørover.

Sjøpattedyr

Bestander av steinkobbe er registrert innenfor det foreslåtte landskapsverneområdet ved Ryvingen i Mandal og ved Gåseskjær i Søgne (NOU 1990, nr. 12). Tradisjonelt gode selskjær finnes i lagunen på Ballastskjærene, på skjær vest for nordre Eggvær, på småholmer ved strømmen nordvest for Store Sæsøy, ved Lille Odd, ved Østre Kråka og ved Vestre Kråka (Ovin Udø pers. medd.). Steinkobba ble rammet av den omfattende seldøden i 1988 og synes ikke å ha tatt seg opp igjen på denne delen av kysten etter den hendelsen.

Områder i og utenfor Harkmarkfjorden, som ligger like nord for det foreslåtte landskapsverne-

Ærfugl er den mest tallrike andefuglarten i det foreslåtte landskapsvernområdet. Foto: Jørn Johnsrud.

området i Mandal, har tradisjonelt vært gode lokaliteter for steinkobbe.

Havert (gråsel) forekommer som streifdyr om høsten. Dette er dyr fra bestanden ved de Britiske øyer. Streifdyr av grønlandssel og hvalross er registrert i området (Valeur 1987).

Nise var en svært vanlig hvalart i området tidligere. Antakelig hadde det sammenheng med de gode laksebestandene som da fantes i Sørlandselvene. Nisa påtreffes nå mer sjelden innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet. Grindhval, spekkhogger og vågehval observeres fra tid til annen i området. Delfinene kvitnos og kvitskjeving observeres sporadisk.

Mudderbukter

Mudderbukter finnes innenfor verneområdet på Flekkerøya i Kristiansand kommune i Flekksundet mot fastlandet, Stølsvika, Skålvika, Skyllevika, Bestemorsmed, Gåsevolla, Grunnevågkilen, og på enkelte beskyttede lokaliteter i Søgne og Mandal.

Mudderbukter finnes på relativt grunne og beskyttede lokaliteter, der løsmasser sedimenteres og hvor forskjellen mellom flo og fjære er liten. Ved lavvann skapes store mudderflater som er viktige næringssteder for lokale hekkefugler eller rasteplasser for trekkende fugl. I det næringsrike mudderet lever nemlig mengder av børstemark, krepsdyr, skjell og andre filteretere. Det er i hovedsak vadefugl, andefugl og måker som holder til her i kortere eller lengre perioder. Det høye antallet fuglearter (ikke sjelden over 100 arter på litt større lokaliteter) er et bilde på den rikdom denne natur-

typen representerer. Buktene fungerer også som skjul for fugl i uværsperioder.

Selv beskjedne tekniske inngrep kan påvirke de fysiokjemiske forholdene (for eksempel temperatur, saltholdighet, næringstilgang, omrøring, vannutskiftning) som er av stor betydning for de artene som lever der. Et økende antall plansaker gjelder mudring, bygging av brygger og sjøboder i slike områder.

Spesielle ferskvannslokaliteter

Storetjønna sørvest på Flekkerøya ligger innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet. Tjernet er rikt med hensyn til plante- og dyreliv og er verdsatt som svært viktig i kommunens naturtypekartlegging. Dvergdykker, som er på rødlista, hekket der på 1990-tallet. Det finnes en god bestand av liten salamander som også er på rødlista. Insektafaunaen i og ved tjernet er svært rik. 11 nye rødlistearter og nye arter for Norge (sommerfugler) er funnet der (Berggren 2000).

4.2.5 Marine ressurser

Fauna og flora

Det marine økosystemet i skjærgården langs kysten fra Flekkerøya til Skjernøya er del av økosystemet i Nordsjøen og Skagerrak. Dette er i hovedsak et grunnhav der størstedelen er grunnere enn 100 meter. Unntaket er den flere hundre meter dype Norskerenna. Denne går svært nær land på strekningen Flekkerøya – Skjernøya. Her er små tidevannsforskjeller. Til gjengjeld gir kyststrømmen

Olavssundet ved Ny-Hellesund i Søgne. Foto: Kjellaug Eik, Fylkesmannen.

Udvårskilen i Søgne. Strandrug i forgrunnen. Foto: Jørn Johnsrud.

en kontinuerlig overflatestrøm i vestgående retning.

Nordsjøen og Skagerrak er høyproduktive områder når det gjelder biologisk avkastning.

Om høsten kommer stim av makrell og taggmakrell inn vestfra for å beite i overflata, både på fisk og på plankton. Sild og brisling bytter på å være dominerende sildefisk. Generelt utgjør pelagisk fisk mye større del av biomassen nå enn for 15–20 år siden.

Maneter opptrer i de frie vannmasser i det øverste vannlaget fra april til utpå høsten. Glassmaneter finnes i store mengder. Ribbemaneter har tidvis gitt problemer for oppdrettsnæringa.

Hardbunn ned til 20 meter har et høyt arts mangfold. Flere varme somre på rad har gitt gunstige betingelser for østers. Tang og tare som for eksempel grisetang, sauetang, blæretang, sagtang, fingertare, sukkertare og stortare finnes her. Tang og tare er viktige habitat for en lang rekke dyrearter. Noen eksempler er rur, snegler, tanglopper, børstemark, tangsprell, mosdyr, sjøanemoner, sjørøser, svamp, albuesnegl, blåskjell, sjøstjerner, kråkeboller, leppefisk, stingsild og strandreker. Litt lenger ned finnes trollhummer, krabbe og hummer. På bart fjell er det vanlig å finne lærkoraller (dødmannshånd), sjøanemoner og kalkdannende rødalger. Lyr og sei står langs med land.

Områder med bløtbunn (sand og leire) har færre arter, men til gjengjeld er gjerne antallet større. Flatfisk som sandflyndre, rødspette og skrubbe er vanlige her. Hyse, torsk, hvitting, fløyfisk, knurr, fjesing og blekksprut finnes også. Leddmark og fjæremark finnes i store mengder. Mange krepsdyr finnes både på hard- og bløtbunn: Sjøkreps, reker, krabbe og hummer. Bløtbunn er habitat for sand-skjell, knivskjell, hjerteskjell, kuskjell, O-skjell, kamskjell og kongesnegl. En rekke pigghuder (sjøstjerner og kråkeboller) lever på eller i bløtbunn. Sjøpølser er også vanlige. Ål finnes både i skjærgården og i ferskvann.

På dyp mellom 100 og 200 m finner vi ofte voksen fisk, f.eks. torsk, sei, sild, pigghå og skate. Rekebestanden var høy på begynnelsen og midten av 90-tallet. Den har gått noe ned de siste årene, men gytebestanden er fortsatt god. Hyse og øyepål er utbredt. På enda dypere vann finner vi oppvekstområde for kolmule. Ellers finnes dypvannsfisk som vassild, skolest og svarthå.

Skjellsand

Skjellsand består av skall fra organismer med kalkskall, som for eksempel snegler, muslinger, kråkeboller og kalkalger. Dannelse av skjellsand avhenger både av voksebetingelsene for de kalkdannende organismene og avsetningsbetingelsene for

kalkskallene etter at organismene er døde. Masseopptreden av kalkskalldannende organismer avhenger av en rekke økologiske parametere som kan variere etter hvilke organismer det gjelder. Langs kysten av Vest-Agder er det særlig strømforhold og bølgeeksponering som har vært viktig for å få masseforekomster av kalkskalldannende organismer. Organismene ser ut til å ha foretrukket områder med sterk strøm, som har gitt rikelig næringstilgang (Bøe og Ottesen 1992).

De største skjellsandforekomstene på kyststrekningen Flekkerøy-Skjernøy ligger ytterst på kysten der bølgeenergien er tilstrekkelig til å knuse skallene effektivt (Bøe og Ottesen 1992). Ofte er skjellmaterialet knust og vasket inn i le av holmer og skjær.

De beste skjellsandområdene innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet ligger rundt Songvår og Udvår i Søgne kommune og rundt Sæsøy og Sandøy i Mandal kommune. Mindre skjellsandforekomster finnes ved Kniplingholmene i Mandal og ved Gjeve, Boda og Lyngholmen i Søgne.

Totalt 60 næringsmessig interessante forekomster er lokalisert på 45 nummererte lokaliteter i området mellom Flekkerøy og Skjernøy (Bøe og Ottesen 1992). Alle forekomstene ligger innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet. Følgende sikre og mulige forekomster er lokalisert:

- 14 sikre forekomster, med til sammen 4,4 millioner m³ skjellsand
- 46 mulige forekomster, med til sammen 4,6 millioner m³ skjellsand

De mulige forekomstene er usikre, men har en beliggenhet som sannsynliggjør at det er skjellsand der.

De 14 sikre forekomstene er lokalisert som følger:

- 2 ved Sandøy i Mandal kommune
- 1 ved Kniblingen i Mandal kommune
- 3 ved Udvår i Søgne kommune
- 1 ved Gjæve i Søgne kommune
- 1 ved Boda i Søgne kommune
- 4 ved Songvår i Søgne kommune
- 2 ved Lyngholmen i Søgne kommune

4.2.6 Kulturlandskap

Kystlynghei, fiskerbondens kulturlandskap

I skjærgården i Vest-Agder har folk hentet sitt utkomme både fra havet og fra landjorda. Dette er fiskerbondens landskap. Kystlyngheilandskapet i det foreslåtte verneområdet er et resultat av at fiskerbonden brente den opprinnelige skogs-

vegetasjonen for å få beite til buskapen. Beitingen sørget for at skogen ikke vokste opp igjen. Når skogen forsvant, ble grunnen fuktigere, og myrene bredte seg utover fordi vannbalansen i landskapet ble endret. Vannet ble værende i myrene i stedet for å bli bundet i trærne eller fordampet gjennom løvverket. Men røsslyngen spredte seg og trivdes, og det samme gjorde sauer og kyr.

Røsslyngen er vintergrønn og gir før av god kvalitet – dersom den da ikke får vokse fritt og bli hard og treaktig. I manns minne og langt inn i vårt århundre har lynglandskapet på Sørlandskysten blitt vedlikeholdt ved avsviing med noen få års mellomrom. Sammen med kraftig beiting har lyngsviingen skapt og opprettholdt de lyngheiene som alltid har vært selve grunnlaget for husdyrholdet her. Denne driftsmåten har vært utbredt langs hele Atlanterhavskysten fra Portugal til Nord-Norge, men er i dag borte de fleste steder. Dermed er også kystlyngheilandskapet en truet kulturlandskapstype.

Det maritime kulturlandskapet

Kulturlandskapet kan i korthet defineres som sporene etter menneskelig aktivitet i naturen – det menneskeskapt landskapet. I en viss forstand er hele Sørlandskysten et kulturlandskap, selv om de fysiske spor etter folk mange steder er få. For stedsnavn og folketradisjon taler sitt klare språk om at hver en holme, hver vik og selv hvert minste skjær har vært og er innlemmet i vårt mentale bilde av landskapet. Og i den betydningen har menneskene satt sitt preg på hele dette kystområdet og omskapt det til et kulturpåvirket landskap.

Det maritime kulturlandskapet er de sporene i landskapet som har tilknytning til den sjørettede virksomheten opp gjennom tidene. Pr. definisjon omfatter det hele nettverket av havner og farleder ved kysten, dertil regnet den økologisk-økonomiske nisje som innbefatter de maritime næringer – «fiskerens åker», sjøfangst osv. Det omfatter, som det «vanlige» kulturlandskapet, en rekke objekter og miljøer, såvel over som under vann. Med andre ord innbefattes både boplasser, havner, sjømerker, fyr og andre tekniske installasjoner. Disse levningene er fra både eldre og nyere tid – det maritime kulturlandskapet er mangesjiktet. Det maritime kulturlandskapet er ett handlingsrom i menneskenes aktive utnyttning av det totale maritime rommet. Men som sådan inkluderer det også mye mer: Hele beskrivelsen av landskapet, både over og under vann, som har tilknytning til sjøfart og fiske – det vi kan kalle det mentale landskapet – inngår i det maritime kulturlandskapet (Westerdahl 1989, 1995).

Når fiskeren satte sin redskap, brukte han karakteristiske formasjoner i landskapet til krysspeilinger, slik at han skulle finne stedet igjen. Slike merker for å bestemme posisjoner i åpen sjø betegnes méd. Et méd har gjerne et navn som karakteriserer stedet (Torskehausen, Småseibåene, Hellebåene). På dette viset har fiskerne skapt et mentalt kart over landskapet under vannflaten – et kart som beskriver bunnforhold og ressurser. Likeledes har øyer og skjær til ulike tider blitt navngitt etter trekk som gjør det mulig å skille dem ut i landskapet. Stedsnavnene i skjærgården speiler alle aspekter ved det kognitive landskapet – fra ren bruks- eller nytteverdi (Eggvær, Lyngholmen, Ballastskjærene, Kjorsgada), via minnet om dramatiske hendelser (Vrageviga, Dødmannsholmen) til symbolikk (f. eks. for makt og eiendom: Kongshavn, Biskopshavn, Korshavn) og magiske forestillinger knyttet til fiske og sjøfart (Bispen, Skomagergrunnen). Like vanlig er naturbeskrivende navn (Fladskjær, Breiviga, Skogsøy) og navn som trolig viser til bruks- eller eiendomsrett i en mer eller mindre fjern fortid (Nilseskjær, Jeppebåen, Persdypet).

I et visst monn er altså det maritime kulturlandskapet et kognitivt, tankemessig begrep. I liten grad har menneskene endret selve kulturlandskapet. Ytterskjærgården har vært og er, iallfall delvis, et brukslandskap, en økonomisk sone og en transportkorridor, der de fysiske inngrepene oftest er små. De kjente kulturminnene i strandsonen utgjør neppe mer enn 10–20 prosent av det totale antallet kulturminner i dette maritimt pregede landskapet. Resten er skjult under jord – og under vann.

Det hører med til bildet av det maritime kulturlandskapet at det også er et transportlandskap. En havn er i seg selv et slags sentrum, et knutepunkt i det maritime kulturlandskapets nettverk av farleder og transportruter. Lengst ute i skjærgården, der det fantes brukbare havner som lett nås fra havet utenfor, vokste det frem små bygdelag der avkastningen av fiske og sjøfart var viktigere enn jordbruket. Dette var uthavnene, «det egentlige hav-Norge,» som sjøfartshistorikeren Svein Molaug har kalt dem (Molaug 1985). Begrepet «uthavn» kan lett skape inntrykk av at dette var avkroker utenfor folkeskikken. Men de som bodde i uthavnene, var selvsagt den delen av befolkningen som hadde mest direkte kontakt med fjerne land. De ble kjent med dem som søkte havnen. Skipsmannskapene gikk i land, og selv om språkene var forskjellige, klarte lokalbefolkningen å kommunisere med de fremmede. Det var god anledning til handel, og

fersk fisk og andre forsyninger kunne byttes i tauverk og annet som fantes ombord. I et visst monn må det ha utviklet seg et slags pidginspråk i mange av uthavnene. Innslaget av engelske og hollandske dialektord er flere steder påtagelig (Stylegar 2000).

Så vel hva representativitet som tidsdybde angår, er det maritime kulturlandskapet i det foreslåtte verneområdet av meget høy verdi i regional og nasjonal sammenheng. Innenfor området finnes mer og mindre synlige spor etter 10.000 års kystkultur.

4.2.7 Kulturminner

Den ytre kystsonen har trolig vært brukt og bebodd av mennesker siden sørlandskysten ble isfri for 12–14.000 år siden. Menneskelig aktivitet kan spores om lag 9.000 år tilbake. Landets eldste funn av menneskeskjelett, en kvinne som blir kalt Sol, ble gjort i mudder under dagens strandlinje ved Hummervikholmen i Søgne, like nord for det foreslåtte landskapsvernområdet. Dette vitner om et stort potensiale for steinalderfunn i det foreslåtte verneområdet. Sol har trolig tilhørt et folkeslag av Fosnakulturen, en kultur som til nå har «manglet» på Sørlandet, antakelig fordi disse boplassene i dag er dekket av havet.

Til å begynne med drev folk med jakt og fiske og var ikke bofaste. Ved overgangen fra veiding til utnyttning av de stabile ressursene i sjøen, ble folk bofaste og utviklet redskaper til fangst og fiske. Steinalderlokalteter etter disse kalles Nøstvetboplasser, og finnes i betydelig antall i det foreslåtte verneområdet. Utnyttelse av ressursene i havet krevde andre redskaper enn tidligere, og dette gjenspeiles i funn av redskaper som var laget av grønnstein og diabas.

Flere diabasbrudd finnes i det foreslåtte verneområdet. Det er synlige spor etter utvinning ved hjelp av fyrsetting og kaldkiling. Det er grunn til å tro at det innenfor det foreslåtte verneområdet finnes verkstedslokalteter der diabas har blitt bearbeidet til økser.

Langs skipsleia finnes det rester etter kapell fra middelalderen. De er ofte reist på gravplasser for ilanddrevne sjøfolk. Et av disse skal ha ligget i Ny-Hellesund. Slike steder er av nasjonal verdi. Sagnet forteller at Hellig Olav lot reise to steinvarder på Helgøya i Søgne. Disse kan ha vært blant Nord-Europas eldste sjømerker. Vardene ble revet av tyskerne under andre verdenskrig og erstattet av dagens varder etter at freden kom.

Blant automatisk fredede kulturminner i det foreslåtte verneområdet finnes steinalderboplasser,

hellere, kirketomt og gravplass, bygdeborg fra folkevandringstida, gravrøyser (også brukt som sjømerker), brudd for utvinning av diabas til steinredskap og funn av enkelte gjenstander fra stein-, jern- og bronsealder.

Det maritime kulturlandskapet er karakterisert ved at jordbrukets betydning er sterkt varierende, mens kombinasjonen av fiske og annen sjørettet virksomhet tradisjonelt har spilt en avgjørende rolle. De tradisjonsrike uthavnene har oppstått som følge av maritime næringer som fiske, losing, skipsbygging, kaper- og utenriksfart. Med sine gode havner har Flekkerøy og Ny-Hellesund vært preget av yrende liv med handel, gjestgiveri og tollstasjon (sistnevnte). Udvårkilen i Søgne er blitt kalt Sørlandets eneste fiskevær.

Vest Agder toppe statistikken når det gjelder antall registrerte sjøfunn. I marinarkeologisk sammenheng er det foreslåtte verneområdet høyt prioritert. Det er registrert en rekke vrak og forlislokaliteter i området. Dette har sammenheng med at skipstrafikken langs sørlandskysten har vært vesentlig større enn langs den øvrige norskekysten. Opplysninger om skipsvrak og andre undersjøiske kulturminner finnes ved Sjøfartsmuseet. Tettheten

av marine kulturminner er en særlig viktig dimensjon ved det historiske kulturlandskapet i den ytre skjærgården, og stiller særlige krav til forvaltningen av sjøarealene i området. Trafikken i skipsleia har satt spor etter seg i form av varder, kompassroser og fyr. Bygdeborger og festningsverk vitner om stridigheter og ufred til forskjellige tider. Disse kulturminnene er alle viktige elementer i det maritime kulturlandskapet.

Kystfortet på Helgøya i Søgne ble bygget i 1943 av østeuropeiske krigsfanger og er representativt for tysk militær byggeaktivitet i Norge.

Fyrene i det foreslåtte verneområdet har stor kulturhistorisk betydning og er beskrevet i eget avsnitt. Ryvingen fyr og Oksøy fyr er vedtaksfredet etter kulturminneloven.

Av nyere tids kulturminner (etter reformasjonen) i verneområdet kan nevnes festningsanlegget på Gammeløya. Andre eksempler er fyranleggene på Oksøy, Songvår, og Ryvingen, kystfortet i Ny-Hellesund, hummerparken ved Helgøya, observasjonspost fra nøytraliseringsvakten under 1. verdenskrig, losvakthytter, kompassroser, varder og hustuffer (Stylegar 2000).

Ryvingen Fyr i Mandal, opprettet i 1867. Foto: Jørn Johnsrud.

4.3 Brukerinteresser

4.3.1 Landbruk

Beiting

Det er lang tradisjon for å slippe sauer på sommerbeite på mange av øyene skjærgården. I forbindelse med saueholdet er det vanlig å brenne vegetasjon (svi) om våren for å forbedre beiteforholdene. I Mandal kommune er det i dag utstrakt sauebeite på følgende øyer innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet: Skjernøy, Færøy, Ryvingen, Slettingen, Store- og Lille Vengelsholmen, Skjøringen, Sandøy, Hellersøy, Maurholmen, Odd, Gjeve, Aspholmen, Risøy, Brattholmene ved Landøy, Lille Sæsøy, Nordre Eggvær, Søndre Eggvær og Kniblingen. Om lag 300 sau beiter innenfor Mandals del av det foreslåtte landskapsvernområdet (landbrukssjef Ellen S. Eskeland, pers. medd.). For noen av disse besetningene ytes det «stilkmidler», dvs. midler til spesielle tiltak i landbruket, for at det tradisjonelle beitede kulturlandskapet skal opprettholdes. I de senere årene er det innført villsau som beiter på Skjøringen og Sandøy hele året.

Sauebeitingen har næringsmessig betydning. I tillegg har beitingen en svært positiv effekt i forhold til å ta vare på kulturlandskapet. Det å utvikle landbrukets kulturlandskap som en del av Mandals identitet kommer klart til uttrykk både i kommuneplanen og landbruksplanen.

Også i Sogneskjærgården er det tradisjon for sauebeiting på øyene. Søgne kommune ser på fortsatt beiting som viktig for å bevare kulturlandskapet. Uten beiting gror øyene til med kratt og skog. På Monsøya ved Ny-Hellesund er det et gårdsbruk med om lag 70 vinterfora sau. Disse dyra, samt dyr fra noen mindre besetninger beiter på øyene hele eller deler av beitesesongen (landbrukssjef Martin Haugeland, pers. med.). Et lite antall sau beiter på Langøya, Herøya, Indre Hellersøy og Kjeøya. Denne driften har vært på øyene i generasjoner. Villsau beiter nå på Tjamsøya hele året.

Omfanget av beiting og slått er lite i den delen av verneområdet som ligger i Kristiansand kommune.

Kulturlandskap på og rundt Flekkerøya står derfor i fare for å gro igjen. På Langøya, sør for Flekkerøya, beiter det noen få sauer.

Innmark

Det finnes svært lite innmark innenfor det foreslåtte verneområdet. Dette har liten betydning i vernesammenheng.

Bygdeturisme

Det er lite bygdeturisme i tradisjonell forstand i området. Det foregår utleie av hytter på øyer som har tilknytning til gårdsbruk lenger inne i skjærgården og på fastlandet.

4.3.2 Fiske

Innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet er det størst fiskeriaktivitet fra Flekkerøya. Der fins blant annet trålerflåte og fiskeindustrilegg. Trålerne fangster i hele Skagerrak etter både konsumfisk som torsk, sei, lyr, hyse og industrifisk som tobis og øyepål. Reker og sjøkreps er viktig fangst. Trålflåten fisker i områder som ligger utenfor det foreslåtte landskapsvernområdet. De har likevel behov for tilrettelegging for fiskeriaktivitet innenfor det foreslåtte verneområdet. Dette gjelder blant annet havn, mottak, lagringsplass for redskap, strøm, bunkers og vann.

Mindre, til dels åpne fartøy, utgjør hovedtyngden i fiskeflåten. Disse båtene driver kystfiske, hovedsakelig med garn, line og ruser, etter torsk, sei, lyr, hyse, lysing og ål. I sesongen drives makrelldoring, notfiske etter makrell og sild, og teinefiske etter krabber og hummer.

Fritidsfisket er betydelig, både etter hvitfisk, laksefisk, krabbe og hummer.

Det er omlag 430 registrerte fiskeplasser på strekningen Flekkerøya – Skjernøy. En rekke kaste- og låssettingsplasser finnes i området (tabell 1). De fleste av disse befinner seg i den ytre skjærgården innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet.

Tabell 1. Kaste- og låssettingsplasser i kommunene Kristiansand, Søgne og Mandal.

Kommune	Totalt antall plasser	Plasser som er svært viktige for fisket	Kasteplass for makrell	Kasteplass for sild og brisling	Kasteplass for sei	Vadtrekk etter agn	Låssettingsplass
Kristiansand	54	39	37	35	15	9	0
Søgne	59	22	19	9	2	0	7
Mandal	65	32	31	17	11	7	20
Totalt	178	93	87	61	28	16	27

Økende konkurranse mellom næringsinteresser, fritidsinteresser og verneinteresser om tilgjengelig areal i kystsona er en utfordring for den fastboende kystbefolkningen. Dette, kombinert med flytting til regionsentra og nedgang i fiskerirettet sysselsetting, har ført til tilbakegang for fiskerimiljøene i området.

4.3.3 Havbruk

Det er lite tradisjonelt fiskeoppdrett i området. Kaldt vann om vinteren øst for Lindesnes gjør at de naturgitte forutsetningene for tradisjonelt fiskeoppdrett ikke er optimale. Det fins i dag ingen fiskeoppdrettsanlegg innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet.

Det er potensiale for en gradvis utvikling av nye marine oppdrettsarter i takt med markedsutviklingen. Spesielt gjelder dette skjell som blåskjell, østers og kamskjell. Skjeloppdrett er miljømessig gunstigere enn annen oppdrett, først

og fremst på grunn av betydelig mindre kjemikaliebruk. Skjellene lever av planteplankton og oppløste næringsstoffer i vannmassene, og trenger derfor ikke tilførsel av fôr. Skjeloppdrett kan derfor bidra til å redusere eutrofieringen som er et miljøproblem i terskelfjordene langs Sørlandskysten. På den annen side kan skjellanlegg gi en visuell forstyrrelse i landskapsbildet som kan komme i strid med verneformålet. Det er i dag tre skjellanlegg i det foreslåtte landskapsvernområdet, ett i Kristiansand og to i Søgne.

Havbruksnæringen er i vekst og det er ventet en økning i antall søknader om etablering av nye anlegg på denne kyststrekningen i framtida.

4.3.4 Skjellsandopptak

Innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet er det to konsesjoner for opptak av skjellsand i dag (tabell 2).

Tabell 2. Konsesjonsinnehavere for uttak av skjellsand i det foreslåtte landskapsvernområdet. Område for uttak av skjellsand og beliggenhet i forhold til kommune er vist.

Konsesjonsinnehavere	Område for uttak av skjellsand	Kommune
Einar Øgrey A/S Skjærgårdsbygg	Havbunnen utenfor Udvår, Songvår og Kubbøya Havbunnen i sundet mellom Indre Lindøy og Hugøy	Søgne Kristiansand

Gammel fiskehytte i Bådvinga på Skjernøya. Foto: Jørn Johnsrud.

4.3.5 Friluftsliv

Stortingsmeldingen «*Friluftsliv. Ein veg til høgare livskvalitet*» (St.meld. nr. 39, 2000–2001) ble godkjent i statsråd i april 2001. Den har som strategisk mål:

«*Alle skal ha høve til å drive friluftsliv som helsefremjande, trivselskapende og miljøvennleg aktivitet i nærmiljøet og i naturen elles*».

Vår friluftslivstradisjon er kjennetegnet ved naturvennlig ferdsel og hensynsfull bruk av den frie natur, hvor siktemålet er gode naturopplevelser. Det naturvennlige friluftslivet som er basert på den frie ferdselsretten, utgjør en viktig del av vår nasjonale identitet og kulturarv.

Dagens friluftsliv har sin bakgrunn, dels i det gamle bondesamfunnets bruk av naturen til blant annet jakt og fiske, dels i friluftslivet som en klassisk fritidsaktivitet fra midten av forrige århundre, og dels i det bynære friluftslivet som vokste fram i løpet av 1900-tallet. Med økt fritid og bedret økonomi har friluftslivet fått stor oppslutning i befolkningen.

Øyene og sjøarealene i det foreslåtte landskapsvernområdet er svært attraktive for utøvelse av friluftsliv. De viktigste aktivitetene er båtliv, bading, fritidsfiske og sjøfugljakt. Et høyt antall hytter både i det foreslåtte landskapsvernområdet og i skjærgården ellers, fører til at mange mennesker oppholder seg i området, spesielt om sommeren. Denne effekten forsterkes av tilreisende turister. Mange synes det er forlokkende med en tur ut til øyene i havgapet. På fine sommerdager er det ofte svært mange mennesker i den ytre skjærgården.

Høst, vinter og vår er det langt færre som bruker området til friluftsliv. Fritidsfiske utøves hele året, men har størst omfang om sommeren. Utviklingen de siste årene synes imidlertid å ha gått i retning av økt fritidsfiske også resten av året. Sannsynligvis har det sammenheng med bedre båter og mer fritid. Tradisjonelle fiskeplasser og gamle fiskemed i området er kartlagt og publisert i bokform (Dannevig & Van der Eynden 1987). Sjøfugljakt på ender, ærfugl, skarv og måker foregår om høsten og vinteren. Rådyr og hare jaktes på de større øyene.

Flere landarealer innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet har status som offentlig sikrede friluftsområder. Dette gjelder statlig innkjøpte områder, kommunalt innkjøpte områder og skjærgårdsparkområder (se figur 3, temakart). Innenfor flere av disse områdene er det utført tilretteleggingstiltak.

4.3.6 Reiseliv

Det fins ingen reiselivsbedrifter innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet. Tre feriesentra er imidlertid lokalisert på fastlandet like nord for området. Det er Tregde Feriesenter i Mandal, Trysnes Marina & Feriesenter i Søgne og Åros Motell Camp i Søgne.

Det fins utleiehytter i det foreslåtte verneområdet som er tilknyttet gårdsbruk lenger inne i skjærgården. Mange av gjestene er fritidsfiskere, ofte utlendinger som bruker en stor del av oppholdet til fritidsfiske i sjøen. De leier båter og kjører ut i den ytre skjærgården der mye av dette fritidsfisket foregår.

4.3.7 Andre brukerinteresser

Ingen industribedrifter er etablert innenfor det foreslåtte verneområdet.

4.4 Naturinngrep og forurensing

Det er svært få inngrepsfrie områder igjen i Vest Agder. Inngrepsfrie naturområder er definert som: Alle områder som ligger mer enn en kilometer (i luftlinje) fra tyngre tekniske inngrep. Inngrepsfrie naturområder er inndelt i soner basert på avstand til nærmeste inngrep:

Inngrepsfri sone 2: 1–3 kilometer fra tyngre tekniske inngrep

Inngrepsfri sone 1: 3–5 kilometer fra tyngre tekniske inngrep

Villmarkspregede områder: Mer enn 5 kilometer fra tyngre tekniske inngrep

I det foreslåtte landskapsvernområdet er det bare øyene rundt Songvår og Uvår ytterst i Søgne-skjærgården, samt noen små øyer ytterst i Mandals-skjærgården, som har en avstand på 3–5 km fra nærmeste tyngre tekniske inngrep (Direktoratet for naturforvaltning 1998). Disse områdene ligger således i *inngrepsfri sone 1*. Hytter og fyranlegg regnes ikke som tyngre tekniske inngrep.

4.4.1 Tekniske inngrep

Store inngrep – industribyggverk, kraftlinjer, massetak etc.

Det finnes ikke større inngrep av denne karakter innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet i Kristiansand, Søgne, og Mandal.

Fritidsbebyggelse – hytter

I Kristiansand kommune er det 23 fritidsboliger, i Søgne 26 fritidsboliger og i Mandal 13 fritidsboliger i det foreslåtte landskapsvernområdet. Fritidsboligene er hovedsaklig i bruk i sommerhalvåret.

Fast bosetning – hus

Grensen for det foreslåtte landskapsvernområdet er trukket utenom fast bosetning. Fyrene på Oksøy og Ryvingen er imidlertid bebodd gjennom en kontinuerlig vaktordning. Fast bemanning på Ryvingen fyr ble avviklet 1. juli 2002.

Kystverkets anlegg – fyrstasjoner

Oksøy fyr ligger på holmen Oksøy i innseilingen til Kristiansandsfjorden. Fyret, som ble opprettet i 1832, er i dag et bemannet kystfyr og er fredet etter kulturminneloven. Anlegget ble bygget samtidig med Odderøya fyrstasjon, og har visuell og funksjonell forbindelse med denne og Grønningen fyrstasjon. De tre fyrene danner en sammenhengende struktur av navigasjonshjelpemidler for innseilingen til kysten og Kristiansand havn. Fyrtårnet på Oksøy fyr er et 36 meter høyt støpejernstårn fra 1900. Dette er et av landets høyeste støpejernstårn og er et viktig landemerke i Kristiansandsfjorden. Linseapparatet av 1. orden fra samme tid og bifyr fra 1907 er bevart. Fundamentet etter det første fyrtårnet i tegl står fortsatt.

Oksøy fyrstasjon har et rikt sammensatt bygningsmiljø og anleggselementer i tillegg til fyrtårnet. Anlegget omfatter maskinhus, fyrbetjentboliger, uthus, samt loshus og losvakthytte. Det finnes også tufter etter en semaforstasjon og anlegg fra 2. verdenskrig (Monrad-Krohn 1997).

Ryvingen fyr, som ligger på øya Låven i Mandal kommune, er Norges sydligste fyr, opprettet i 1867. Fyrstasjonen ble bygget samtidig med Hattholmen fyrstasjon (ligger like vest for det foreslåtte landskapsvernområdet), og har funksjonell og visuell forbindelse med denne. Ryvingen fyr er fredet etter kulturminneloven. I 1897 ble den gamle fyrbygningen erstattet med et 22,5 meter høyt støpejernstårn og utstyrt med en hurtigblinkende linse. Ryvingen fyrstasjon var den første som fikk elektrisk lys og en av de første med lynblinkapparat. I tilknytning til stasjonen finnes maskinhus, uthus, naust, tufter etter tidligere bygninger og ruiner etter tyske anlegg fra 2. verdenskrig.

Ryvingen fyrstasjon framstår som et harmonisk og helhetlig anlegg med fremtredende beliggenhet på toppen av øya. Fyrstasjonen har fyrhistorisk og opplevelsesmessig verdi ved sin

forbindelse med Hattholmen fyrstasjon. Lynblinkapparatet og fyrtårnet i støpejern er de mest interessante enkeltelementene. Den fint oppmurte 420 meter lange veien fra brygga og opp til fyrstasjonen, sett i sammenheng med spor etter dyrkingsjord og uthus og anlegg fra 2. verdenskrig, gir området stor miljøskapende verdi (Monrad-Krohn 1997).

Songvår fyr ligger på østre del av Hellersøya i Søgne kommune. Det nåværende Songvår fyr er et funkisfyr, bygget i 1950. Med sin spesielle form og stil skiller det seg ut fra andre fyr på Sørlandskysten. Det gamle Songvår fyr ble etablert i 1888. Ruinene etter det gamle fyret er fortsatt synlige på Songvår (Erslund 1999). Fyret disponeres for tida av Søgne dykkerklubb.

Militære anlegg

I det foreslåtte landskapsvernområdet er det hovedsaklig på Flekkerøya forsvaret har eiendommer og anlegg. Forsvaret eier flere eiendommer og leier andre. Eiendommene ligger på Berge/Nesodden, Sjøbuholmen, Gråheia, Høyfjell, Beltevika, Alsvika, Skålevik, Lindebø og Flekkerøy. Noen av disse eiendommene er stengt for allmenn ferdsel. For andre eiendommer foreligger avtale mellom forsvaret og kommunen som gjør at områdene kan brukes til friluftsmål.

4.4.2 Forurensning

Det er ingen store forurensningskilder med utslipp innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet. Forurensningskilder som kan påvirke forholdene i området er kilder innenfor området, kilder i nærområder og langtransporterte forurensninger:

Kilder innenfor området

Det er her kun følgende kjente utslippkilder:

- Kloakkutslipp Flekkerøy, Kristiansand kommune. Utslipp sydvest for Indre Lindøya. Belastning ca. 600 personekvivalenter (p.e.), renset i slamavskiller.
- Kloakkutslipp Farestad/Skjernøy, Mandal kommune. Utslipp øst for Rossnes. Belastning ca. 200 p.e., renset i slamavskiller.

Kilder i nærområdet

Området kan også være påvirket av følgende kilder (mindre enn 2 km fra det foreslåtte landskapsvernområdet):

- Interkommunalt kloakkrenseanlegg Søgne kommune, utslipp 16000 p.e. til Høllefjorden ved Saltholmen.

- Kloakkutslipp Mandal kommune, 10000 p.e. til sjøen vest for Gismerøy.
- Sigevannsutslipp interkommunalt avfallsanlegg (nedlagt/Kristiansand) til Sandviksdalsfjorden.
- Sigevannsutslipp interkommunalt avfallsanlegg (Maren/Mandal) til sjøen vest for Homsvik.
- Diverse kloakkutslipp < 800 p.e., mekanisk eller kjemisk renset.

I tillegg vil området trolig i noen grad være påvirket av industri- og kloakkutslipp fra Kristiansand.

Langtransportert forurensning

Kysten av Vest-Agder er påvirket av langtransporterte forurensninger, særlig øst for Lindesnes.

Miljøtilstand

Den aktuelle kyststrekningen er dominert av områder med god vannutskiftning. Vannkvaliteten er generelt svært god, uten begrensninger med hensyn på badevannskvalitet eller lignende. Området antas lite til ubetydelig påvirket av de lokale forurensningskildene. Eventuelle ulemper vil være begrenset til helt lokale forhold rundt utslippskildene.

Deler av området består av terskelbassenger med redusert vannutskiftning. Dette gjelder spesielt deler av området ved Flekkerøy, strekningen Ny-Hellesund til Borøya, samt deler av området øst for Skjernøy.

Siden rundt 1970 har det vært registrert en signifikant økning i næringssaltinnholdet i kyststrømmen, og et økt oksygenforbruk. For Vest-Agder er det anslått at oksygenforbruket i terskelbasseng av denne grunn har økt med 20–30 %, med størst økning i de østlige delene. Det må antas at dette har medvirket til en redusert vannkvalitet i terskelbassengene innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet.

Deler av det foreslåtte landskapsvernområdet inngår som referanseområde for miljøgiftundersøkelser i Kristiansandsfjorden, med prøvetakings-

stasjoner i Fossevika helt vest i Kristiansand og ved Ny-Hellesund (PCB og dioksiner i fisk/krabbe). Resultatene viser lave verdier, dog med et noe forhøyet innhold av PCB i krabbe i Fossevika. Det er en avtakende tendens fra høye verdier i Kristiansandsfjorden, lave verdier i Fossevika, og enda noe lavere verdier i Ny Hellesund (Knutzen et al. 1998).

4.5 Områder vernet etter naturvernloven eller kulturminneloven

4.5.1 Sjøfuglreservater

Det ligger ni sjøfuglreservater innenfor den ytre avgrensningen til det foreslåtte landskapsvernområdet. Reservatene har egne verneforskrifter og er ikke med i verneforslaget. Beliggenheten til sjøfuglreservatene er vist på temakartet (figur 3), kommunevis fordeling er vist i tabell 3.

4.5.2 Fyrstasjoner

Oksøy fyr og Ryvingen fyr er fredet etter kulturminneloven.

4.5.3 Automatisk fredete kulturminner

Det er registrert et betydelig antall kulturminner fra før 1537 i området (tabell 4). Tidsmessig fordeler disse kulturminnene seg på alle perioder fra eldste steinalder til og med middelalder. Potensialet for flere funn er meget stort i området.

4.6 Dagens arealbruk

4.6.1 Kommuneplaner, kommunedelplaner og skjærgårdspark

Aktuelle planer som styrer arealbruken i det foreslåtte landskapsvernområdet i dag er listet opp kommunevis i tabell 5.

Tabell 3. Sjøfuglreservater som ligger innenfor den ytre avgrensningen til forslag til Ytre skjærgård Kristiansand-Søgne-Mandal landskapsvernområde.

Kommune	Sjøfuglreservater
Kristiansand Søgne Mandal	Oksøy (Songvår, Hellersøy, Klubbøya) og Lyngholmen Slettingen, Store Vengelsholmen, Skjøringen, Eggvær, Kjellingen og Valløy

Tabell 4. Automatisk fredede kulturminner, lokalitet og type kulturminne, i forslag til Ytre skjærgård Kristiansand-Søgne-Mandal landskapsvernområde (Stylegar 2000).

Lokalitet	Type kulturminne
Kinn	2 gravrøyser (bronsealder/jernalder)
Store Risøy	1 gravrøys (bronsealder/jernalder)
Flekkeholmen	1 gravrøys (bronsealder/jernalder)
Skarvøya	1 Gravrøys og 1 diabasbrudd (bronsealder/jernalder og eldre steinalder)
Herøya	3 gravrøyser (bronsealder/jernalder)
I. Hellersøy	Mulige spor etter diabasbrudd (steinalder)
Kapelløya	Kirketomt og gravplass (middelalder)
Torsøya	3 gravrøyser (bronsealder/jernalder)
Hellersøya	1 gravrøys (bronsealder/jernalder)
Jolløy	2 gravrøyser (bronsealder/jernalder)
S. Geiderøy	1 gravrøys (bronsealder/jernalder)
Udvår	1 gravrøys, 1 losvarde og 1 hule (flere tidsperioder)
Lille Vengels-holmen	1 gravrøys og 1 hustuft (bronsealder/jernalder og mulig middelalder)
Hellersøy	3 hellere (uvisst tid)
Rossnes	2 gravrøyser og 1 hustuft (eldre jernalder)
Båtviga	1 heller (steinalder)
Dyrestad	1 bygdeborg (folkevandringstid)
Store Sæsøy	Diabasbrudd (eldre steinalder)
Stusøy	2 gravrøyser, 2 hellere og 1 tuft (bronsealder/jernalder/middelalder)

Tabell 5. Gjeldende kommuneplaner, kommunedelplaner og reguleringsplaner i forslag til Ytre skjærgård Kristiansand-Søgne- Mandal landskapsvernområde. Arealomfanget av inngåtte skjærgårdsparkavtaler, både innenfor og utenfor det foreslåtte landskapsvernområdet, er angitt.

Plantype	Kristiansand	Søgne	Mandal
Kommuneplan	Vedtatt år 2000	Vedtatt år 2002	Vedtatt år 1999/2001
Kommunedelplan	Flekkerøyplanen, vedtatt 1995.	Trysnes, Heftenes, Hallandvik, vedtatt 1999.	Ingen
Reguleringsplan	Buvannsområdet, vedtatt 1998. Gråheia, vedtatt 1995. Skålevik/Stegehei, vedtatt 1972.	Borøya med omkringliggende øyer og holmer, vedtatt 1979, nå under revisjon. Ny-Hellesund, vedtatt 2002.	Bergeneset, vedtatt 1987.
Arealer med skjærgårdsparkavtale	Etablert 1995 4570 da	Etablert 1998 2050 da	Etablert 1998 2750 da

«Villsau» på beite. Sauebeiting i kombinasjon med lyngsviing om våren for å forbedre beiteforholdene, er svært viktig for å opprettholde kystlyngheia. Foto: Jørn Johnsrud.

Generelt gjelder at for områder som inngår i reguleringsplan i dag kan vedtak om landskapsvernområde først få virkning når reguleringsplanen tas opp til revisjon.

I reguleringsplanen for Ny-Hellesund er det i reguleringsbestemmelsene tatt inn som en forutsetning at ved et vedtak om innføring av landskapsvernområde, skal den delen av reguleringsplanen som omfattes av landskapsvernområdet oppheves gjennom vedtak i Søgne kommunestyre.

Skjærgårdsparkavtaler innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet vil stå ved lag også etter at et vernevedtak er fattet. Skjærgårdsparkavtalen er en frivillig servituttavtale mellom staten og den enkelte grunneier som gir staten varig råderett over arealet, til bruk som friluftslivsområde for allmennheten. Staten forbeholder seg retten til å opprette og vedlikeholde innretninger til allmenn bruk. Grunneieren har mottatt et engangsvederlag på kr. 3500 pr. dekar. På arealet kan det drives tradisjonell landbruksdrift, men det er ikke adgang til å føre opp bygninger. Skjærgårdsparken skal forvaltes av kommunen i henhold til forvaltningsplan, innenfor rammen av verneforskriften for landskapsvernområdet.

Kristiansand

Innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet på fastlandet nord for Flekkerøya gjelder reguleringsplan for Buvannsområdet. Reguleringsformål er friområder og spesialområder (hvv. naturvernområde, friluftsområde, fornminner og bevaring). Reguleringsplanene for Gråheia og Skålevik/Stegehei omfatter også arealer som er avsatt til friluftformål. Det foreligger skjærgårdsparkavtale på store arealer innenfor reguleringsområdet.

Flekkerøyplanen (kommunedelplan) gjelder i det foreslåtte landskapsvernområdet på Flekkerøya med holmer og skjær. På den sørlige delen av øya er områdene båndlagt av forsvaret, dog foreligger avtale med kommunen om bruk for allmennheten på store arealer. Holmer og skjær i øst er båndlagt eller skal båndlegges som friluftsområde og naturvernområde. Et mindre område ved Skyllevika, på Langøya og et større område nord for Lindebø er LNF-områder med spesielle natur- og friluftinteresser av særlig høy verdi.

Det er inngått skjærgårdsparkavtale for en rekke holmer øst og sør for Flekkerøya og for eiendommer på Flekkerøya.

Søgne

Reguleringsplan for Ny-Hellesund ble vedtatt i 2002. Innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet er det innløst store offentlige friområder: Hundsoya, Langøy, Skarpvøy, Indre Hellersøy, Lille- og Store Kalholmen, deler av Kapelløya og Helgøya. Arealer på Skarpøya, Kapelløya, Helgøya og Store Kalholmen er regulert til friluftsområde og arealer på Kapelløya og Helgøya er regulert til friområder. Et mindre sjøareal ved Helgøyas vestside er regulert til spesialområde, hummerpark. Byggeområder med fritidsbebyggelse på Skarpøya og Helgøya inngår også i det foreslåtte landskapsvernområdet.

For Borøya med omkringliggende øyer gjelder reguleringsplan fra 1979. Reguleringsformål er friluftsområde for de arealer som ligger innenfor den foreslåtte vernegrensen. Enkeltarealer innenfor dette reguleringsområdet er unntatt stadfestelse. De tilsvarende områdene er i kommuneplanen avsatt som landbruk-natur- og friluftsområder med store friluftsinnteresser. Det er igangsatt arbeid med å revidere denne reguleringsplanen. Ved revisjon av reguleringsplanen for Borøya vil landskapsvernet bli innarbeidet, jfr. Ny-Hellesundplanen.

I kommunedelplan for Trysnes, Heftenes og Hallandvikområdet finnes øyer som ligger innenfor det foreslåtte landskapsvernområde. Disse øyene er dels landbruk-, natur- og friluftsområder med spesielle friluftsinnteresser eller er båndlagt som friområder for allmennheten.

Øvrige holmer som ikke er omhandlet i de to reguleringsplanene eller kommunedelplanen nevnt over, er i kommuneplanen enten avsatt som LNF-områder med store friluftsinnteresser eller båndlagt som naturvernområder eller friområder.

Det er inngått skjærgårdsparkavtale for arealer på en rekke øyer innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet i Søgne.

Mandal

Øyer og holmer innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet er i kommuneplanens arealdel båndlagt etter friluftsløven, naturvernloven eller er LNF-område. I tillegg er det i kommuneplanen avsatt arealer for særskilt bruk eller vern av sjø og vassdrag. Dette gjelder et større trålfelt (øst for Sandøy) samt noen mindre områder for matfiskanlegg (nordøst for Sandøy), kaste-/låssettingsplass (Rossnes), et lite trålfelt (Rossnes) og et større trålfelt (mellom Hatholmen fyr og Færøy).

På ytre del av Bergeneset gjelder reguleringsplan vedtatt i juli 1987 med reguleringsformål friluftsområde.

Det er inngått avtale med grunneiere om skjærgårdspark på en rekke arealer innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet.

4.6.2 Rikspolitiske retningslinjer (RPR)

I stortingsmelding nr 29 (1996–97) om regional planlegging og arealpolitikk uttrykkes bekymring over utviklingen vedrørende arealbruken i kystsonen i Agderfylkene. Miljøverndepartementet ba Direktoratet for naturforvaltning i samarbeid med berørte fylkesmenn, fylkeskommuner og kommuner, om å legge fram et beslutningsgrunnlag for en eventuell etablering av RPR for planlegging i kyst- og sjøområdene i Vest- og Aust-Agder jfr. Innstilling til Stortinget nr 219 (1996–97), brev fra Miljøverndepartementet til berørte kommuner og fylkesmenn av 23. juni 2000 og gjeldende RPR for Oslofjorden. RPR er et nasjonalt politisk styringsinstrument som skal legges til grunn for planlegging.

Et utkast til RPR for planlegging i kyst- og sjøområder i Agderfylkene var på høring til kommunene i april-juni 2002. Høringsutkastet inneholdt en tekst med retningslinjene og kart i målestokk 1:50.000 som viser retningslinjenes geografiske virkeområde. Virkeområdet omfatter deler av kystsonen som har verdier knyttet til natur, kultur og friluftsliv. Alle øyer, holmer og skjær er med i virkeområdet. Det er definert tre områdekategorier i de rikspolitiske retningslinjene som skal fastlegges på land og sjø: Bevaringsområder, byggeområder og øvrige områder. Bevaringsområder er områder som kommunen, i et helhetlig og langsiktig perspektiv, ønsker å gi den sterkeste beskyttelse for å bidra til de nasjonale målene som er nedfelt i retningslinjene. Hovedmålet er at natur-, kultur- og rekreasjonsverdier forvaltes som en ressurs av nasjonal betydning til beste for befolkningen i dag og i framtiden. Forslag til Ytre skjærgård Kristiansand-Søgne-Mandal landskapsvernområde ligger i sin helhet innenfor virkeområdet for det foreslåtte RPR-området.

Direktoratet for naturforvaltning har nå oversendt saken til Miljøverndepartementet for videre behandling. Rikspolitiske retningslinjer vedtas av regjeringen.

4.7 Eiendomsforhold

Med unntak av forsvarrets eiendommer (Flekkerøya), kystverkets eiendommer (i tilknytning til fyrstasjonene), statlige og kommunale friområder, er øvrig areal innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet i privat eie.

5. Vernekriterier

Dette verneforslaget tar utgangspunkt i de vernekriteriene som er framhevet i landsplanen for nasjonalparker og andre større verneområder i Norge (St. meld. 62, 1991–92). Videre er friluftsmeldinga (St. meld. nr. 39, 2000–2001) og St. meld. nr. 43 (1998–99) om bruk og vern i kystsonen sentrale dokumenter som grunnlag for verneforslaget.

Landsplanen for nasjonalparker og andre større verneområder legger til grunn en naturgeografisk regioninndeling av Norden (Nordisk ministerråd 1977, 1984) for utvelgelsen av nye verneområder. Det har vært et mål å sikre et representativt utvalg av naturvernområder innenfor alle landets naturregioner.

Kystsonen har til nå vært dårlig representert i vernesammenheng i Norge sammenlignet med innlandsområdene. Samtidig er ressursene i kystsonen viktige i næringsammenheng, for bosetting, rekreasjon og annen bruk. En sikring av områder langs kysten er derfor viktig for å imøtekomme økt press på kystsonen i framtida.

I tillegg til naturregioners representativitet er sikring av områder med spesielle landskapsmessige verneverdier, plante- og dyrebiotoper og hensynet til friluftsliv og kulturminner kriterier for opprettelse av større verneområder. Gjennom internasjonale avtaler har Norge et spesielt ansvar for å ta vare på naturtyper og arter som kun finnes i vårt land eller har hovedutbredelse her. Dette gir Norge et særskilt ansvar for fjord- og kystområder.

Nedenfor følger en beskrivelse av de aktuelle vernekriteriene i forslag til Ytre skjærgård Kristiansand-Søgne-Mandal landskapsvernområde.

5.1 Naturgeografisk representativitet

Forslaget til naturgeografisk regioninndeling av Norden bygger på geologiske, klimatiske, plantegeografiske og landskapsmessige kriterier. Norden er delt inn i 75 hovedregioner som igjen er delt inn i underregioner. Norge omfattes av 29 hovedregioner og 73 underregioner.

For naturvernarbeidet i Norge er det et langsiktig mål at det skal sikres større representative naturområder på et naturfaglige grunnlag, i alle de 73

underregionene der dette er mulig ut fra hensynet til krav om urørt eller tilnærmet urørt natur. Ytre skjærgård Kristiansand-Søgne-Mandal ligger i hovedregion 15 «*Lynghei og kystskogområde langs den svenske vestkysten og norske sørkysten*», og i underregion 15 b, «*Vest-Agders kystland*». I underregion 15b er det så langt ikke opprettet noen større verneområder i Norge. Et vern av Ytre skjærgård Kristiansand-Søgne-Mandal vil derfor utgjøre et viktig bidrag for å oppnå målsettingen med landsplanen for nasjonalparker og andre større verneområder i Norge.

5.2 Verneverdige landskapstyper

Det foreslåtte landskapsvernområdet ligger i landskapsregionen «*Skagerakkysten*», underregion «*Sørlandskysten*». Underregionen har en relativt liten geografisk utstrekning, fra fylkesgrensen mellom Agderfylkene i øst til Listalandet i Farsund i vest. Det typiske landskapsbildet for denne underregionen er den lave skjærgården med holmer og skjær som grenser inn mot skogledd åsterreng på fastlandet. Så langt er det ikke opprettet noen større verneområder som skal ta vare på denne landskapstypen.

5.3 Plante- og dyrelivet

Ved vern av større naturområder er det viktig å sikre hele variasjonsbredden av representative plantsamfunn. Det er også en sentral oppgave å ta vare på den floristiske variasjonen i området, både de typiske og de sjeldne planteartene. Gjennom vern av levested kan en rekke rødlistearter i det foreslåtte landskapsvernområdet beskyttes. En rekke arter er knyttet til kystlynghei og er helt avhengig av regelmessig beite, brenning og slått. Innenfor forslag til Ytre skjærgård Kristiansand-Søgne-Mandal landskapsvernområde finnes flere typer lynghei som det er viktig å ta vare på. Et eksempel på en plante som favoriseres av sauebeite er den konkurransesvake rødlistearten klengelerkespore som er funnet på syv øyer i det foreslåtte verneområdet.

Havstrand og strandenger med tilhørende plantearter og med varierende preg av fuglegjødsling, er andre naturtyper som forekommer i området. I tillegg til disse karakteristiske naturtypene er det registrert en rekke spesielle botaniske forekomster, for eksempel rødlistearter og arter som til vanlig vokser andre steder. Disse artene framstår som kuriositeter, for eksempel fjellplanter og ballastplanter.

Det foreslåtte landskapsvernområdet har svært viktige hekkeområder for sjøfugl. En betydelig del av den norske sildemåkebestanden hekker der. For å verne det rike fuglelivet trengs beskyttelse av hekke- og næringsområder på land og i vann.

5.4 Kulturlandskap og kulturminner

Det er viktig å ta vare på kystlyngheia, fiskerbondens kulturlandskap i området. Dette er et helt klart vernekriterium. For å lykkes med denne delen av vernet, er det nødvendig med skjøtsels tiltak som må defineres nærmere i forvaltnings-

planen. Også det maritime kulturlandskapet har stor verneverdi.

Vern av kulturminner, som dette kystlandskapet er så rikt på, er også et motiv for å opprette et landskapsvernområde. Kulturminnene er synlige tegn på at arealene innenfor det foreslåtte vernområdet har en helt spesiell kulturhistorie. Kulturminneloven freder selve kulturminnet, men verner ikke landskapet omkring. Et eventuelt landskapsvernområde vil langt på vei ta vare på arealene rundt kulturminnene.

5.5 Friluftsliv

Å kunne tilby framtidige generasjoner inngrepsfrie naturområder som representerer de fleste av Norges varierte landskaps- og naturtyper er et viktig motiv for å verne større naturområder. Ytre skjærgård Kristiansand-Søgne-Mandal utgjør et sentralt areal for en viktig del av det tradisjonelle friluftslivet på Sørlandet. Det er derfor viktig å ta vare på skjærgårdslandskapet og de opplevelseskvalitetene som finnes der.

6. Interessemotsetninger og trusler

6.1 Fritidsbebyggelse

Interessen for å bygge nye fritidsboliger, sjøboder og brygger er stor i skjærgården. Spesielt gjelder dette i 100-metersbeltet der det er et generelt byggeforbud. Resultatene av slik utbygging kan ofte bli at landskapsverdiene forringes og allmennhetens adgang til sjøen reduseres. Med flere fritidsboliger øker ferdselen. Dette kan føre til økt forurensning, slitasje på naturen, støy og forstyrrelse på plante- og dyrelivet. Antakelig er stort byggepress den største trusselen mot verneverdiene i skjærgården i dag.

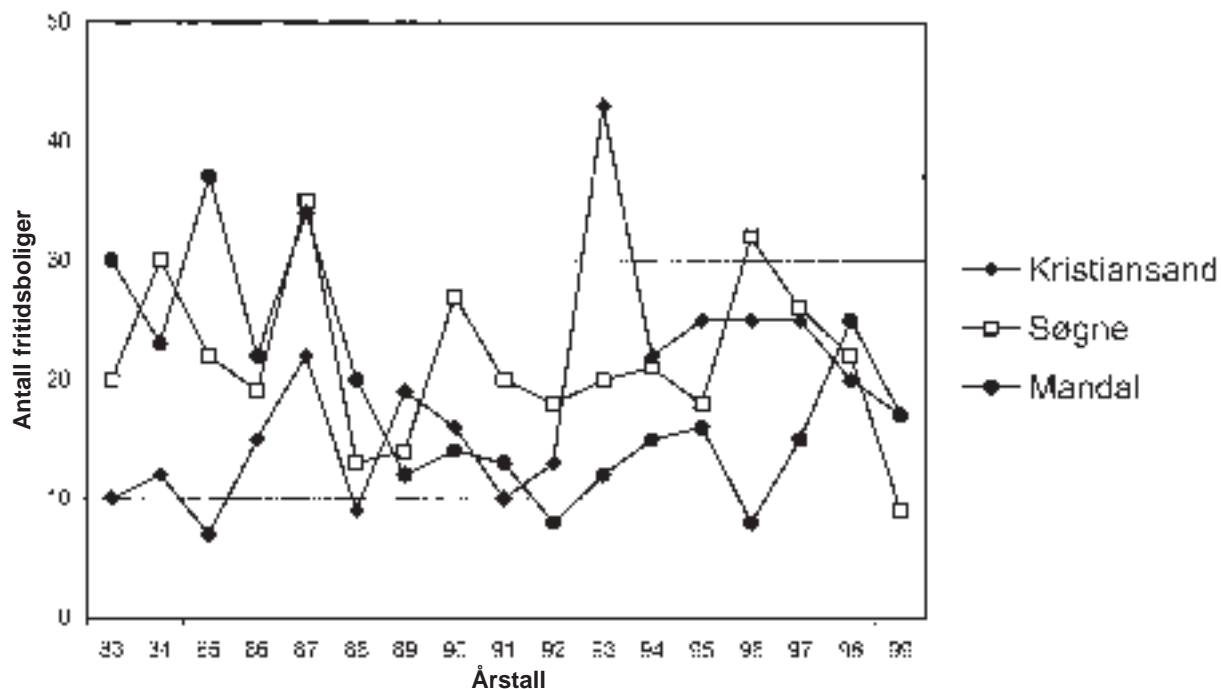
Til tross for forbud mot bygging i 100-metersbeltet, fremmes det reguleringsplaner og gis dispensasjoner fra byggeforbudet i det samme området (figur 4). Miljøverndepartementet varslet en innskjerping av kommunenes plan- og dispensasjonspraksis i strandsonen (100-metersbeltet) i skriv av 11. november 1999. I stortingsmeldingen om regional planlegging og arealpolitikk, St. meld. 29 (1996–97), uttrykkes bekymring over at deler

av kystsonen i Agderfylkene har tilsvarende utviklingstrekk som Oslofjordkysten. For Oslofjorden gjelder egne rikspolitiske retningslinjer for arealplanlegging. Det arbeides nå med å utforme et grunnlag for rikspolitiske retningslinjer for planlegging i kyst- og sjøområder også i Agderfylkene. Dette arbeidet utføres av Direktoratet for naturforvaltning og ble påbegynt våren 2001 (kfr. kapt. 4.6.2).

6.2 Fiske og havbruk

Kommersielt fiske eller fritidsfiske er normalt ikke i strid med verneformålet i et landskapsvernområde. Annen sjørelatert næringsvirksomhet som oppdrett av fisk og skalldyr kan komme i konflikt med verneformålet.

Oppdrettsanlegg med innretninger som merder, bøyer og festemerker er lett synlige på vannoverflaten og kan således forstyrre det opprinnelige landskapsbildet. Havbruksanlegg trekker til seg vilt

Figur 4. Antall nye fritidsboliger pr. år i 100-metersbeltet fra sjøen i perioden 1983 til 1999 (GAB-registeret og Kystsoneprojektet i Vest-Agder).

og sjøfugl som kan sette seg fast i nett og merder. Anleggene kan hindre allmenn ferdsel og fritidsfiske, medføre økt ferdsel i forbindelse med drift og tilsyn, og kan komme i konflikt med kulturminnevernet. Fiskeoppdrett har tidligere representert en stor forurensningskilde gjennom utslipp av organisk materiale og gjennom utslipp av medisiner og andre kjemikalier. Med dagens driftsformer er denne forurensningen betydelig redusert.

Skjellanlegg påvirker landskapsbildet i mindre grad enn fiskeoppdrettsanlegg. Dette skyldes at skjellanleggene kan senkes ned under overflaten. Skjellanlegg kan allikevel utgjøre et betydelig inngrep i landskapet ved at lange rekker av markeringsblåser bryter opp en ellers dominerende sjøoverflate.

I stortingsmeldingen «*Vern og bruk i kystsona. Tilhøvet mellom verneinteresser og fiskerinæringane*» (St.meld. nr. 43, 1998–99), legges det til grunn at Norge har tilstrekkelig sjøareal både for sjørelatert næringsvirksomhet og gjennomføring av verneplanene i kystsonen. Et viktig prinsipp i meldingen er at formålet med vernet må legges til grunn når konsekvensene av vernet i forhold til havbruksnæringen skal vurderes. Formålet med et landskapsvernområde i Ytre skjærgård Kristiansand-Søgne-Mandal er å ta vare på den ytre skjærgården. Denne skjærgården er karakterisert av en dominerende sjøoverflate oppbrutt av mange lave,

avslepne øyer, holmer og skjær, med tilhørende naturtyper, flora, fauna, kulturminner og kulturlandskap. Ved vurdering av om det skal tillates havbruk, skal det legges særlig vekt på om driften kan skje uten at det etableres fast bygningsmasse innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet. Faste installasjoner på land vil som regel innebære varige inngrep i landskapet som i særlig grad vil stride mot verneformålet. Synlige innretninger på vannflaten og eventuell forurensning fra anlegget er faktorer som kan skade områdets art eller karakter og de organismene som lever i området. Slike innretninger kan være i strid med verneformålet.

6.3 Friluftsliv

Friluftsliv og naturvern har felles interesse i å sikre intakte naturområder i kystsonen. Friluftsliv er positivt for bærekraftig utvikling, helse og livskvalitet, men kan også ha negative konsekvenser i form av for eksempel forstyrrelse av dyrelivet, unødig forbruk, støy og slitasje på naturen (St.meld. nr. 39, 2000–2001). Uten fornuftig kanalisering av aktiviteten er det en fare for at friluftslivet kan skade verneverdiene.

Skjærgården på Sørlandet er svært attraktiv i friluftslivsammenheng for fastboende, dagsturister og tilreisende overnattingsgjester fra inn- og utland. Et høyt antall hytter i og utenfor det

Skjellanlegg ved Krageviga nordøst for Flekkerøy. Foto: Jørn Johnsrud.

Friluftsliv i Biskopshavn på Flekkerøya. Foto: Jørn Johnsrud.

foreslåtte landskapsvernområdet gjør at svært mange mennesker oppholder seg der, spesielt om sommeren. Båttrafikk, tråkk, forsøpling, bålbrenning og støy er følger av økt friluftsliv som kan skade dyrelivet, plantelivet og landskapskarakteren.

I forvaltningsplanen for det foreslåtte landskapsvernområdet må det legges vekt på kanalisering av ferdsel og riktig tilrettelegging for allmennheten. Ulik grad av tilretteleggingstiltak kan tillates innenfor en mulig sonering der grad av urørthet og sårbarhet vil være avgjørende (se for øvrig kap. 10.4 soneinndeling). Hensynet til verneverdiene vil komme i første rekke dersom det oppstår konflikter. Landskapsvernet skal ikke være i veien for allmenn ferdsel og naturvennlig friluftsliv, men friluftslivet skal heller ikke være en trussel mot verneformålet.

6.4 Tekniske inngrep i landskapet

Det finnes ingen store tekniske inngrep som for eksempel kraftlinjer, massetak, anlegg eller større bygninger i det foreslåtte landskapsvernområdet.

6.5 Gjengroing av landskapet

Kystlynghei er den mest karakteristiske naturtypen i det foreslåtte landskapsvernområdet. Denne naturtypen er helt og holdent kulturbetinget. Husdyrbeite og regelmessig lyngbrenning er nødvendig for å unngå landskapsmessige endringer i form av gjengroing med skog. Undersøkelser i Flekkefjord kommune viser at lyngbrenning også har en positiv effekt på biologisk mangfold blant virvelløse dyr, flora og småvilt i lyngheiene (Grimsby 2000). Brenning øker dessuten næringsverdien i vegetasjonen for beitedyra.

Kunnskapen om lyngbrenning er redusert parallelt med nedgangen i saueholdet de siste tiåra. Det er behov for å sette fokus på kombinasjon av beite og brenning for å få opp interessen for bevaring av lyngheiene. Forvaltningsplanen for verneområdet må inneholde retningslinjer for skjøtsel av lyngheiene, samt opplysninger om økonomiske virkemidler for å stimulere denne aktiviteten. Uten skjøtsel gjennom beite og brenning er det sannsynlig at kystlyngheia vil gro igjen med skog i løpet av kort tid.

Laks i kilenot. Grunneiernes rettigheter til fiske og jakt forandres ikke ved et eventuelt vedtak om landskapsvernområde. Foto: Ørnulf Haraldstad, Fylkesmannen.

6.6 Skipsfart

Skipstrafikken til havnene i Kristiansand, Søgne og Mandal går gjennom det foreslåtte verneområdet og kan være en trussel mot verneverdiene. Skipstrafikk medfører blant annet støy og forurensning. Ved utbygging av fyr og sjømerker for å sikre skipstrafikken blir landskapsbildet endret. Skipstrafikken medfører dessuten til en hver tid risiko for ulykker og utslipp som kan være svært uheldig for verneverdiene.

6.7 Forurensing

Den ytre skjærgården har i hovedsak svært god luft- og vannkvalitet. Av de forurensningskildene som er nevnt under 4.4.2 har ingen et slik omfang at de representerer noen trussel mot verneverdiene. Akutte forurensningsepisoder, som for eksempel et skipsforlis med store oljeutslipp, kan selvsagt komme til å gjøre stor skade på naturverdier i det foreslåtte landskapsvernområdet.

7. Verneform

7.1 Landskapsvernområde

Lovhjemmelen for å foreslå Ytre skjærgård Kristiansand-Søgne-Mandal landskapsvernområde er naturvernlovens §5:

«For å bevare egenartet eller vakkert natur- eller kulturlandsskap kan arealer legges ut som landskapsvernområde. I landskapsvernområde må det ikke iverksettes tiltak som vesentlig kan endre landskapets art eller karakter. Fylkesmannen avgjør i tvilstilfelle om et tiltak må anses å ville endre landskapets art eller karakter vesentlig.»

Landskapsvernområde er den formen for områdevern som legger minst restriksjoner på bruken av området. Verneformen kan brukes i områder med stor grad av kulturpåvirkning og for å ivareta helheten i arealer der det finnes en mosaikk av kulturpåvirkede og mer uberørte områder. Det er godt egnet til bruk i store naturområder der det er viktig å videreføre utnyttelse som er i gang. Denne utnyttelsen, som ofte blir betegnet som tradisjonell bruk, kan som regel fortsette uhindret av vernereglene. Således er jordbruk og skogbruk som tar rimelig hensyn til landskapet, ofte tillatt i landskapsvernområder. Det kan likeledes være ønskelig å opprettholde en kulturpåvirkning gjennom husdyrbeiting og en forsiktig hogst for å unngå tilgroing eller andre uønskede endringer i landskapsbildet. Hovedformålet med landskapsvernområde er å sikre helheten i landskapsbildet.

Plante- og dyrelivet er i utgangspunktet ikke fredet i landskapsvernområder. Dersom vegetasjon som for eksempel skog utgjør et viktig element i landskapet, kan vern av skogen inngå i verneformålet. Dersom det er spesielle verdier knyttet til planter eller dyr, kan en kombinere landskapsvernet med artsfredning i medhold av naturvernloven §13 eller §14. Verneforskriften vil da inneholde nødvendige restriksjoner som sikrer den aktuelle arten mot skade eller ødeleggelse av leveområdet. I forslag til Kristiansand-Søgne-Mandal landskapsvernområde foreligger det ikke forslag til plante- eller dyrelivsfredning.

Dersom det blir vurdert som nødvendig for å ta vare på plante- og dyrelivet, kan en legge ned forbud mot ferdsel i et landskapsvernområde eller i en del/deler av området med hjemmel i naturvernloven §22. I forslag til Kristiansand-Søgne-Mandal landskapsvernområde foreligger det ikke forslag til ferdselsforbud i noen delområder.

I de ni sjøfuglreservatene som ligger omsluttet av det foreslåtte landskapsvernområdet er det ferdselsforbud i perioden 15. april til 15. juli. Sjøfuglreservatene har egne verneforskrifter og vil ikke bli inkludert i landskapsvernområdet.

8. Forslag til forskrift for Ytre skjærgård Kristiansand-Søgne-Mandal landskaps- vernområde

8.1. Bakgrunn

Forslag til verneforskrift bygger på en mal som er utarbeidet av Direktoratet for naturforvaltning. Forskriften er delt opp i følgende kapitler: Lovhjemmel for vernet, geografisk avgrensning av landskapsverneområdet, formål med vernet, vernebestemmelser, generelle unntaksbestemmelser, forvaltningsplan, forvaltningsmyndighet, rådgivende utvalg og ikrafttredelse.

Vernebestemmelsene skiller mellom

- tiltak og aktiviteter som ikke er tillatt i verneområdet
- tiltak og aktiviteter som det er gjort unntak for og
- tiltak og aktiviteter som forvaltningsmyndigheten etter søknad kan gi tillatelse til dersom det ikke er til skade for verneformålet (dispensasjon).

8.2. Forskrift

I medhold av lov om naturvern av 19. juni 1970 nr. 63, § 5 og § 6, jfr. §§ 21, 22 og 23, er det ved kongelig resolusjon av xx.xx.200x. truffet vedtak om opprettelse av Ytre skjærgård Kristiansand-Søgne-Mandal landskapsvernområde, Kristiansand, Søgne og Mandal kommuner i Vest-Agder fylke.

§1 Avgrensning

Landskapsvernområdet berører følgende gnr./bnr.:

Kristiansand kommune:

1/1, 2, 5, 6, 7, 11, 12, 13, 16, 17, 19, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 29, 32, 33, 34, 61, 112, 138, 150, 152, 153, 155, 156, 158, 159, 161, 203, 297, 350, 479, 488,

520, 521, 564, 571, 610, 611, 612, 633, 667. 2/1, 2, 3, 4, 8, 11, 12, 13, 14, 21, 24, 35, 40, 54, 58, 61, 84, 92, 110, 111, 145, 146, 147, 198, 202, 203, 212, 213, 237, 241, 262, 281, 309, 418, 514, 519, 540, 604. 3/1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 33, 62, 99, 163, 185, 186, 187, 188.

5/9, 12, 104, 105, 106. 6/16. 7/2, 4, 8, 11, 12, 13, 16, 21, 23, 447, 506, 507, 528, 539. 11/12, 234, 235, 810, 811.

Søgne kommune:

1/13, 20, 30, 32, 33, 36, 38. 2/41, 43. 11/1, 24. 14/1, 3. 16/1, 2. 17/1, 3, 4, 8, 9, 10. 18/1, 3, 8, 9, 11, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 35, 40, 46, 47, 49, 60, 159, 268, 333, 352, 387, 390, 391, 392, 440. 20/14, 44, 59, 60. 22/2, 3. 23/50, 52. 28/5, 12, 569, 570, 571, 572. 37/6, 185, 186, 187, 188, 189. 38/27. 42/3, 4, 6, 7, 12, 24, 31, 46.

Mandal kommune:

8/1. 11/1, 2, 3, 4, 5, 6, 7. 12/2, 3. 17/3. 19/1, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 13, 18, 30, 98. 20/1, 2, 4, 5, 6, 8, 12, 13, 14, 18, 20, 29, 33. 21/1, 2, 3, 12, 14, 15. 22/2, 6, 7, 8, 9, 11, 15, 16, 24, 27, 29. 23/1, 3, 5, 6, 7, 8, 10, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 25, 28, 33, 111, 158. 24/4, 5, 7, 8, 9, 10, 13, 18, 20, 28, 78. 25/7. 26/1, 2. 27/ 7 m.fl. usikker.

Det samla arealet er på 101,4 km², fordelt med 87,3 km² sjøareal og 14,1 km² landareal inkludert ferskvann.

Grensene for landskapsvernområdet framgår av vedlagte kart i målestokk 1:60 000 datert Miljøverndepartementet xx.xx.200x.

De nøyaktige grensene for landskapsvernområdet skal avmerkes i marka. Knekkpunktene skal koordinatfestes.

Verneforskriften med kart skal oppbevares i Kristiansand, Søgne og Mandal kommuner, hos Fylkesmannen i Vest-Agder, i Direktoratet for naturforvaltning og i Miljøverndepartementet.

§2 Formål

Formålet med Ytre skjærgård Kristiansand-Søgne-Mandal landskapsvernområde er å ta vare på et sammenhengende skjærgårdslandskap lite preget av tekniske inngrep, og som er representativt for sørlandskysten. Dette skjærgårdslandskapet karakteriseres av en sjøoverflate som brytes opp av mange lave, avslepne øyer, holmer og skjær, med tilhørende naturtyper, flora, fauna, kulturminner og kulturlandskap, herunder kystlynghei og de karakteristiske uthavnene.

§3 Vernebestemmelser

1. Landskapet

Området er vernet mot inngrep som vesentlig kan endre eller virke inn på landskapets art eller karakter.

Med de unntak som følger av forskriften pkt 1.2 og 1.3 er det forbud mot inngrep som: Oppføring, ombygging og riving av bygninger, brygger og andre anlegg, vegbygging, bergverksdrift, graving, påfylling av masse, sprenging, uttak og fjerning av stein, mineraler eller fossiler, drenering og annen form for tørrlegging, nydyrking, planting, bakkeplanering, fremføring av luft- og jordledninger, oppsetting av skilt, merking av stier, løyper o.l. Opplistingen er ikke uttømmende.

Fylkesmannen avgjør i tvilstilfeller om et tiltak må anses å ville endre landskapets art eller karakter vesentlig.

1.2. Bestemmelsene i pkt. 1.1 er ikke til hinder for:

- a. Vedlikehold av bygninger, veier, vannkummer, vannledninger, grøfteløp og andre eksisterende anlegg.
- b. Havbeitevirksomhet i medhold av lov om havbeite.
- c. Tradisjonell jordbruksdrift på eksisterende og tidligere utnyttede jordbruksarealer, herunder åkerbruk, slått, beiting og bruk av gjeterhund.
- d. Nødvendig gjerding og vedlikehold av gjerder for husdyrhold, herunder anlegg av sanketrøer.

- e. Anleggelse av nye vannkummer og vannledninger innenfor tradisjonell husdyrdrift, etter at forvaltningsmyndigheten er varslet.
- f. Opplag av båt på egnet plass til eget bruk for grunneier eller den han gir tillatelse.
- g. Utøvelse av eksisterende rettighet til sanking, ilandføring og tørking av tang og tare.
- h. Samling og uttak av drivved.
- i. Vedlikehold av merkede stier, skilt, bruer og løyper.
- j. Restaurering av kulturminner i samsvar med forvaltningsplan.

1.3 Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til:

- a. Gjenoppbygging av bygninger som er gått tapt ved brann eller naturskade, og gjenoppbygging av nedfalte bygninger som hører med i det tradisjonelle bygningsmiljøet på stedet.
- b. Mindre tilbygg til eksisterende bygninger.
- c. Nydyrking og framføring av jordbruksvei.
- d. Naturvennlig tilrettelegging for friluftsliv i samsvar med forvaltningsplan.
- e. Opparbeiding og merking av nye turstier og løyper.
- f. Uttak av sand til eget bruk.
- g. Oppføring av nødvendige bygninger i forbindelse med tradisjonell stedegen næring.
- h. Etablering av havbruksanlegg uten installasjoner på land.
- i. Etablering av brønn eller vannledning til eksisterende fritidsboliger.

2. Plantelivet

2.1 Plantelivet skal beskyttes mot skade og ødeleggelse. Innføring av nye plantearter er forbudt.

2.2 Tradisjonelt beite, herunder sviing, rydding og slått, i tråd med prinsipper nedfelt i forvaltningsplan, er tillatt. Direktoratet for naturforvaltning kan ved forskrift regulere eller forby beite som skader landskapets art og karakter.

2.3 Hogst av ved og uttak av trevirke til grunn- eiers eget bruk er tillatt.

2.4 Når virksomheten eller tiltaket kan skje uten at det strider mot verneformålet, kan forvaltningsmyndigheten ved dispensasjon, åpne for uttak av trevirke.

3. Dyrelivet

3.1 Jakt, fangst og fiske er tillatt i tråd med gjeldende lovverk.

3.2. Nye dyrearter må ikke innføres.

4. Ferdse

4.1. All ferdsel skal skje varsomt og ta hensyn til vegetasjon, dyreliv og kulturminner.

4.2 Bestemmelsene i denne forskrift er ikke til hinder for tradisjonell turvirksomhet til fots, også i regi av turistforeninger, skoler, barnehager, ideelle lag og foreninger. Annen organisert ferdsel og ferdselsformer som kan skade naturmiljøet må ha særskilt tillatelse av forvaltningsmyndigheten, jfr. forvaltningsplan.

4.3. Bruk av ridehest og sykkel i utmark er bare tillatt langs traseer som er kartfestet i forvaltningsplanen.

4.4. Innenfor nærmere avgrensede deler av landskapsvernområdet kan Direktoratet for naturforvaltning ved forskrift regulere eller forby ferdsel som kan være til skade for naturmiljøet.

4.5. Bestemmelsene i punkt 4 gjelder ikke nødvendig ferdsel i forbindelse med militær operativ virksomhet, politi-, rednings-, brannvern-, skjøtsel-, oppsyn og forvaltningsoppgaver.

4.6. Verneformålet er ikke til hinder for tradisjonelle arrangement som St. Hans feiring på tradisjonelle steder når forvaltningsmyndigheten er varslet 14 dager på forhånd.

5. Motorferdsel

5.1 Motorferdsel er forbudt på land og i ferskvann.

5.2 Bestemmelsen i punkt 5.1 er ikke til hinder for:

- a. Motorferdsel ved militær operativ virksomhet, politi-, rednings-, brannvern-, skjøtsel-, oppsyns- og forvaltningsoppgaver. Øvelseskjøring krever tillatelse fra forvaltningsmyndigheten.
- b. Motorferdsel på landbruksarealer i forbindelse med jordbruk og skogbruksdrift.
- c. Motorisert ferdsel i forbindelse med drift og vedlikehold av eksisterende kraftlinjer, telekabler og kystverkets anlegg.

5.3. Når virksomheten eller tiltaket kan skje uten at det strider mot verneformålet kan forvaltningsmyndigheten på nærmere vilkår gi tillatelse til bruk av beltekjøretøy på frossen mark eller snøføre, eller til bruk av luftfartøy i forbindelse med transport av materialer til vedlikehold og byggarbeid på bygninger, brygger og lignende.

6. Forurensing

6.1 Forsøpling og bruk av kjemiske midler som kan påvirke naturmiljøet er forbudt.

6.2 Avfall skal tas med ut av området.

6.3 Unødvendig støy er forbudt. Det er ikke tillatt å bruke motor på modellfly, modellbåt o. l.

§4

Generelle dispensasjonsbestemmelser

Forvaltningsmyndigheten kan gjøre unntak fra bestemmelsene når formålet med vernet krever det, for vitenskapelige undersøkelser og arbeid av vesentlig samfunnsmessig betydning, eller i andre særlige tilfeller når dette ikke strider mot formålet med vernet.

§5 Forvaltningsplan

Forvaltningsmyndigheten kan iverksette tiltak for å fremme formålet med vernet. Det kan, i samarbeid mellom grunneierne, kommunene og fylkesmannen med flere, utarbeides en forvaltningsplan med nærmere retningslinjer for forvaltning, oppsyn, skjøtsel, tilrettelegging, informasjon og rådgiving. Forvaltningsplanen skal godkjennes av Direktoratet for naturforvaltning.

§6 Forvaltningsmyndighet

Direktoratet for naturforvaltning fastsetter hvem som er forvaltningsmyndighet for landskapsvernområdet.

§7 Rådgivende utvalg

Forvaltningsmyndigheten kan opprette et rådgivende utvalg for forvaltningen av landskapsvernområdet. Utvalget skal være sammensatt av representanter for grunneierne, brukerne av området, kommunene, fiskerimyndighetene og Fylkesmannen.

§8 Ikrafttredelse

Denne forskriften trer i kraft straks.

9. Tolking og praktisering av verneforskriften

Gjennom forvaltningsplanen for landskapsvernområdet vil praktisering av verneforskriftene bli fastlagt. Nedenfor er noen punkter i verneforskriftene utdypet og drøftet kort. Hensikten med dette kapittelet er å klarlegge begreper som er benyttet i forslaget til verneforskrift og å klarlegge hvilke konsekvenser verneforskriften vil få for de berørte partene.

Nummereringen av kommentarene viser til de respektive paragrafene i forskriften.

§2 Formål

Verneformålet uttrykker hvorfor området foreslås vernet. Ved praktisering av verneforskriftene vil en legge avgjørende vekt på formålsparagrafen. Dette gjelder for eksempel når forvaltningsmyndigheten skal foreta skjønsmessige vurderinger i forbindelse med søknader om dispensasjon fra vernereglene. Dette innebærer at tiltak som er i klar strid med verneformålet ikke vil bli tillatt.

§3 Vernebestemmelser

1. Landskapet

1.1 Inngrep som setter varige og synlige spor i landskapet vil normalt være i strid med verneformålet. Om et inngrep faller inn under 1.1 vil være gjenstand for en skjønsmessig vurdering av forvaltningsmyndigheten.

Mudring og dumping i sjø foregår utenfor verneforskriftens virkeområde (under laveste vannstand) og behandles etter annet lovverk. Graving og påfylling av masse som har innvirkning på arealene over

laveste vannstand (tidevannssonen) og på land, dekkes av 1.1.

Opplistingen i 1.1 viser eksempler på tiltak som kan være i strid med vernebestemmelsene. Opplistingen er ikke uttømmende. Det betyr at også andre tiltak kan være i strid med vernebestemmelsene.

1.2 Opplistingen i 1.2, punktene a til j er uttømmende. Det innebærer at tiltak som ikke er nevnt krever dispensasjon.

a) Med nødvendig vedlikehold av bygninger menes arbeid som ikke medfører endring av bygningens karakter eller omfang eller på annen måte påvirker verneformålet. Vedlikehold som medfører fasadeendringer eller påvirker landskapets art eller karakter må vurderes etter vernebestemmelsene punkt 1.3, det vil si etter søknad.

1.3 Søknader etter dette punktet skal kun vurderes i forhold til om det omsøkte tiltaket kommer i strid med verneformålet eller ikke. Alle andre vurderinger er utenforliggende hensyn.

b) Nye tilbygg vil bli vurdert i forhold til eventuell effekt på landskapets art eller karakter.

Alle tilbygg som faller inn under byggeforbudet i plan- og bygningslovens § 17-2, faller også inn under verneforskriften. Ved vurdering av om et tilbygg rammes av byggeforbudet etter verneforskriften må det foretas en konkret vurdering. Eksempler på momenter som kan tillegges vekt er:

- Tilbyggets omfang i forhold til eksisterende bygning.

- Hvorvidt bygningen endrer ytre karakter (farge, takvinkel, takdekke, innsetting/blending av vindu, sprosser m.v).
- Om oppføring av tilbygget skjer i sammenheng med en bruksendring av det opprinnelige bygget.
- Tidligere tilbygg og utvidelser vurderes i sammenheng med omsøkte tilbygg.
- Det totale byggets størrelse og dominans. Store, dominerende bygninger er uønsket i landskapsvernområdet.

Ethvert tilbygg krever dispensasjon fra kommuneplanen dersom området er avsatt til landbruk-, natur- og friluftsområde fordi det er byggeforbud i slike områder. Unntatt fra dette er bygg som har direkte tilknytning til landbruk/stedbunden næring.

g) Tradisjonelt landbruk faller inn under stedegen næring. Utleiehytter, jakt og fiske er ikke landbruksdrift (Miljøverndepartementets veileder T-1225). Landbruksmyndighet og fiskerimyndighet avgjør hva som er nødvendige bygninger for disse formål. Eksempel på nødvendige bygninger er oppholdsrom for sau i samsvar med dyrevernlovgivningen. Bygninger hvis formål kan knyttes til nye driftsformer og ny teknologi innen landbruk og fiske eller annen bruk, krever dispensasjon.

h) Dersom det ikke strider mot verneformålet, kan det gis dispensasjon til etablering av nye havbruksanlegg og omlokalisering av eksisterende anlegg, innenfor soner som skal defineres i forvaltningsplanen. Ved vurderingen av om det skal gis dispensasjon for havbruksanlegg, skal kun hensynet til verneformålet legges til grunn. Eventuell fast bygningsmasse må etableres utenfor verneområdet.

En soneinndeling innebærer at det i områder med høy grad av urørthet og/eller sårbarhet ikke kan påregnes tillatelse til havbruksanlegg. I deler av verneområdet der det kan være aktuelt å dispensere for havbruk, gjelder føl-

gende kriterier for lokalisering: Anlegg må lokaliseres slik at de:

- Ikke er vesentlig inngrep i landskapsvernområdet
- Samlokaliseres så langt mulig med andre tekniske inngrep
- Tilpasses naturen og landskapet gjennom fargevalg og utforming. Dispensasjon fra verneforskriften kommer i tillegg til krav om konsesjon etter lov om oppdrett av fisk, skalldyr m.v. med tilhørende forskrifter og annet sektorlovverk. Anlegg med faste installasjoner på land vil som regel innebære varige inngrep i landskapet og være i strid med verneformålet.

2. Plantelivet

2.1 Med innføring av nye plantearter menes planting av arter i utmark som ikke hører naturlig hjemme i naturtypen.

2.2 Med tradisjonelt beite menes moderat beitetrykk som ikke skader områdets bæreevne slik at det endrer landskapskarakteren. Et kystlandskap som er moderat beitet, lyngsvidd og regelmessig ryddet for kratt er i samsvar med verneformålet.

2.3 Med grunneieres eget bruk menes uttak til bruk i egen privat husholding.

3. Dyrelivet

3.1 Fangst av sel og hval reguleres etter forskrift hjemlet i saltvannsfiskeloven. Annen jakt reguleres etter viltloven. Det blir ikke endret på tradisjonelle beite-, jakt- og fiskerettigheter. Med disse rettighetene følger imidlertid ikke uten videre retten til å ta i bruk ny teknologi og driftsmåter som medfører mer/større inngrep og forstyrrelse som er av betydning for landskapets art eller karakter.

4. Ferdsel

4.1 Presset på skjærgården vil øke i framtida som følge av turisme og friluftsliv på land og til sjøs. For ikke å skade naturkvalitetene og verneverdiene i det foreslåtte landskapsvernområdet, skal all ferdsel skje hensynsfullt og varsomt. Skader på natur-

eller kulturmiljøet bør unngås, dyrelivet og beitedyr skal ikke forstyrres og en skal ikke være til ulempe for andre.

- 4.2 For å unngå ukontrollert bruk av området, og for å kunne styre arrangementer utenom sårbare områder og tidsrom, må det søkes om tillatelse til å gjennomføre større organiserte arrangementer. Større arrangementer kan fortrenge og forstyrre allmenn ferdsel og dyreliv og medføre slitasje, nedtråkking, forsøpling og støy som kan skade verneverdiene. Forvaltningsmyndigheten avgjør om arrangementet strider mot verneformålet. Hensyn til hekke- og yngletider vil være vesentlig.
- 4.3 Riding og sykling kan slite mye på terrenget. Det er derfor ønskelig å begrense denne type ferdsel til særskilte traseer som fastlegges i forvaltningsplanen.

5. Motorferdsel

- 5.1 Med motorferdsel menes ferdsel med motorisert kjøretøy på land eller i ferskvannvann eller luftfartøy under landing og letting.
- 5.2 a) Med motorferdsel ved militær operativ virksomhet menes transport som er nødvendig for å gjennomføre militære operasjoner. I forsvarets egen definisjon av militær operativ virksomhet ligger ikke normal øvingsvirksomhet. Ved motorisert ferdsel i forbindelse med oppsyn og skjøtsel i verneområdet, må det tas hensyn til plante- og dyrelivet.
- c) I samsvar med motorferdselsloven er motorisert ferdsel tillatt i forbindelse med drift og vedlikehold av offentlige veier og anlegg.
- 5.3 Bestemmelsene om motorisert ferdsel i verneområdet kommer i tillegg til motorferdselsloven. Før eventuell løyve gis, skal transportbehovet vurderes mot mulige skader og ulemper i forhold til verneformålet, og i forhold til et mål om å redusere motorferdselen til et minimum. Alternative transportmetoder og kombinasjon av flere behov skal også vurderes.

§4 Generelle dispensasjons- bestemmelser

Det kan oppstå behov for å bruke landskapsvernområdet til forskning som gjør det nødvendig å dispensere fra vernebestemmelsene. Videre kan det oppstå behov for å gjennomføre konkrete tiltak som er av så stor samfunnsmessig betydning at det gjøres unntak fra vernebestemmelsene. Likeledes kan det være særlige tilfeller som taler for at det gjøres et unntak. Særlige grunner vurderes i forhold til vernebestemmelsene og verneformålet. Det er ikke ønskelig å gjøre unntak for inngrep nevnt under «1. Landskapet».

§6 Forvaltningsmyndighet

Direktoratet for naturforvaltning fastsetter hvem som er forvaltningsmyndighet. Kommunene vil få tilbud om å få delegert forvaltningsmyndigheten for det foreslåtte landskapsvernområdet når endelig vernevedtak foreligger.

10. Forvaltning

Direktoratet for naturforvaltning (DN) er gitt myndighet til å fastsette hvem som skal ha forvaltningsmyndighet for verneområdene (brev fra Miljøverndepartementet datert 25.06.1998). DN åpner for at kommunene kan søke om å overta forvaltningsansvar for blant annet naturreservat, landskapsvernområder og naturminner (brev fra DN datert 26.10.1998). Det er derfor mulighet for å overføre formell myndighet for forskriftene til kommunene, dersom kommunene ønsker det. Ut fra dette er det klart at kommunene kan få forvaltningsmyndighet for sin del av det foreslåtte landskapsvernområdet, hvis de ønsker det.

10.1 Forvaltningsplan

Se vedlagt skisse til forvaltningsplan (kapt. 12, vedlegg).

10.2 Forholdet til skjærgårdspark

Tilretteleggingstiltak i skjærgårdsparken skjer etter en forvaltningsplan. Slike forvaltningsplaner er hjemlet i verneforskriften. Det innebærer at plan for slike tiltak skal behandles etter verneforskriften. En forvaltningsplan for skjærgårdsparken vil for eksempel måtte ta hensyn til en sonering av verneområdet som skissert i kapt.10.4 Soneinndeling.

10.3 Rådgivende utvalg

Forvaltningsmyndigheten vil opprette et rådgivende utvalg for forvaltningen av landskapsvernområdet. Utvalget skal være sammensatt av representanter for grunneierne, kommunene, Fylkesmannen og fiskerimyndighetene. Verneforskriften og forvaltningsplanen for landskapsvernområdet vil bli de sentrale styringsdokumentene for utvalget.

10.4 Soneinndeling

Det er aktuelt å dele landskapsvernområdet inn i tre soner med forskjellig restriksjonsnivå på grunnlag av landskapets sårbarhet og urørthet. Terskelen

for å tillate inngrep vil variere mellom sonene. Soneinndelingen vil bli nærmere avklart i forvaltningsplanen. Følgende tre soner foreslås:

Vernesone. Sonen skal omfatte områder med stor grad av urørthet og/eller sårbarhet for inngrep. Restriksjonsnivå for inngrep vil være høyt i denne sonen. I disse områdene er det for eksempel ikke aktuelt med tilretteleggingstiltak for friluftslivet eller etablering av havbruksanlegg.

Brukssone. I denne sonen kan forsiktige tiltak for det enkle friluftslivet tillates. Restriksjonsnivå for inngrep og tilretteleggingstiltak vil være relativt høyt, men noe lavere enn i vernesonen.

Sone med spesiell tilrettelegging og tiltak. Denne sonen kan omfatte skjærgårdsparkarealer, offentlig innkjøpte friluftsområder og arealer der det foreligger avtaler med forsvaret eller kystverket om allmenn bruk. I disse områdene er det for eksempel aktuelt med tilretteleggingstiltak for friluftslivet og reiselivet, eller andre tiltak dersom de ikke er i strid med verneformålet.

11. Litteratur

- Barth, T.F.W. 1969.** Geologi. I bygdeboka «Det tidligere Mandal prestegjeld».
- Berggren, K. 2000.** Belteviga, Flekkerøy, Kristiansand. Sommerfuglundersøkelse 2000 (upublisert).
- Bøe, R. og Ottesen, D. 1992.** Skjellsandundersøkelser i området Flekkerøy – Skjernøy, Vest-Agder. NGU-rapport 92.312. Norges geologiske undersøkelser. Trondheim.
- Carstens, H. 1959.** Comagmatic lamprophyres and diabases on the south coast of Norway. Beitrage zur mineralogy und Petrographie. 299–319.
- Dannevig, H.W. og Van der Eynden, J. 1987.** Fiskeplasser på Skagerrakkysten: tradisjonelle fiskeplasser og gamle fiskeméd. Gyldendal, Oslo.
- Direktoratet for naturforvaltning 1998:** Inngrepsfrie naturområder i Norge (INON).
- EDNA 1984.** Naturvernregister. Fylkesmannen i Vest-Agder.
- Ersland, B. A. H. 1999.** Fyrene rundt Norges sørspiss. Kulturhistorisk veiviser til fyrene i Rogaland og Vest-Agder. Høgskoleforlaget. Kristiansand.
- Falkum, T. 1968.** Geological investigation in the precambrian of southern Norway 2. Geology of the island Kinn in the Kristiansand skaergaard. Norges geologiske undersøkelse. 258.
- Frikstad, O. F. 1994–95.** Agder Naturmuseum. Årbok 1994–95. Geologiske severdigheter i Kristiansand.
- Grimsby, P.Ø. 2000.** Landskapsendringer i ytre kystsone i Flekkefjord. Fra lynchhei til skog. Hvordan påvirkes det biologiske mangfoldet av suksesjon. Hovedoppgave i geografi. Universitetet i Bergen (upubl.).
- Inst. S. nr.219 (1996–97).** Regional planlegging og arealpolitikk. Miljøverndepartementet.
- Jansson, S.T. 1995.** Sjøfuglenes hekkebestand langs Skagerakkysten. Fylkesmannen i Østfold, miljøvernavdelingen.
- Knutzen, J., L. Berglind, E. Brevik, N. Følsvik, Å. Biseth og M. Schlabach. 1998.** Overvåking av miljøgifter i sedimenter og organismer fra Kristiansandsfjorden 1996. NIVA overvåkningsrapport 729/98. Prosjektnr. O-80003, 57.
- Lie, A. 1997a.** Ytre kystsone i Flekkefjord. Ytre skjærgård Mandal-Kristiansand. Sammenstilling av naturfaglige registreringer m.v. i foreslåtte landskapsvernområder. Rapport 1-1996. Fylkesmannen i Vest Agder, miljøvernavdelingen.
- Lie, A. 1997b.** Forslag til verneområder i ytre kystsone i Flekkefjord og ytre skjærgård Mandal-Kristiansand. Feltregistreringer 1996. Forslag til grensesetting. Natur i Sør 1997-1. Agder naturmuseums rapportserie.
- Lundberg, A. og Rydgren, K. 1994.** Havstrand på Sørlandet: regionale trekk og botaniske verdier. NINA Forskningsrapport nr. 59. Norsk institutt for naturforskning. Trondheim.
- Olsen, Ø. og Landmark, A. 1921.** Norges fugle. I serie: (Collett 1911–1921) Norges hvirveldyr: korte meddelelser om artenes utbredelse, levevis og forplantning. bind 2, s. 279.
- Moen, A. 1998.** Nasjonalatlas for Norge: Vegetasjon. Statens kartverk. Hønefoss.
- Molaug, S. 1985.** Vår gamle kystkultur. Bind 2. Dreyer. Oslo.
- Monrad-Krohn, D. 1997.** Norske fyr. Nasjonal verneplan for fyrstasjoner. Riksantikvarens rapporter nr. 24. 1997.
- NGU 1987.** Registreringskart for malmforekomster. 1:250 000 Mandal. Norges geologiske undersøkelse.
- Nordisk ministerråd 1977.** Naturgeografisk regioninndeling av Norden. NU-serien, B 1977:34.
- Nordisk ministerråd 1984.** Naturgeografisk regioninndeling av Norden.
- Nordisk ministerråd 1995.** Naturvitenskaplig regioninndeling av Nordens kyst og havområder.
- NOU 1986.** Ny landsplan for nasjonalparker. Norges offentlige utredninger. Nr. 13. Miljøverndepartementet.
- NOU 1990.** Landsplan for forvaltning av kystsel. Norges offentlige utredninger. Nr. 12. Fiskeridepartementet.
- Nygaard, T. 1994.** Det nasjonale overvåkingsprogrammet for overvintrende vannfugl i Norge 1980–93. NINA Oppdragsmelding nr. 313. Norsk institutt for naturforskning. Trondheim.

- Statens kartverk 1996.** Nasjonalatlas for Norge.
- St. meld. nr. 40 (1986–87).** Om friluftslivet. Stortingsmelding. Miljøverndepartementet.
- St. meld. nr. 62 (1991–92).** Ny landsplan for nasjonalparker og andre større verneområder i Norge. Stortingsmelding. Miljøverndepartementet.
- St. meld. nr. 29 (1996–97).** Regional planlegging og arealpolitikk. Stortingsmelding. Miljøverndepartementet.
- St. meld. nr. 43 (1998–99).** Vern og bruk i kystsona. Tilhøvet mellom verneinteresser og fiskerier næringane. Stortingsmelding. Miljøverndepartementet.
- St. meld. nr. 39 (2000–2001).** Friluftsliv. Ein veg til høgare livskvalitet. Stortingsmelding. Miljøverndepartementet.
- Stylegar, F.-A. 2000.** 10 000 års kystkultur. Kulturhistorie og kulturminner i de foreslåtte verneområder i Vest Agders kystsona. Fylkesmannen i Vest Agder. Miljøvern avdelingen.
- Valeur, P. 1987.** Forekomst av grønlandssel på Skagerakkysten 1987. Kristiansand Museums årbok 1987, s. 17–25.
- Westerdahl C. 1989.** Norrlandsleden. Källor til det maritima kulturlandskapet. En handbok i marin- arkeologisk inventering. Härnösand. Bind 1.
- Westerdahl, C. 1995.** Det maritima kulturlandskapet – ett återseende. Marinarkeologi. Kunnskapsbehov. Rapport fra seminar 22.–25. september 1993, Korshavn ved Lindesnes. FOK-rapport.
- Wrånes, E. 1989.** Ærfuglbestanden i Vest Agder. Piplerka vol.19 nr. 3.
- Wrånes, E. 1994.** Biotoper og vilt ved kysten i Vest Agder. Notat fra seminar i Søgne februar 1994. Skogbrukets kursinstitutt.
- Øyen, K. 1993.** Landskapsregioner i Norge. Landskapsbeskrivelser. Norsk institutt for jord og skogkartlegging. Ås.
- Åsen, A. og Andreassen, J. 1976.** Bidrag til floraen i Aust- og Vest-Agder. Utbredelse av noen våtmarksplanter. Blyttia 34, s. 205–210.

VEDLEGG

Skisse til forvaltningsplan for

Ytre skjærgård Kristiansand – Søgne – Mandal landskapsvernområde

Fylkesmannen i Vest-Agder, februar 2003

Innholdsfortegnelse

1. Sammendrag	2
2. Innledning	4
3. Bakgrunn	5
3.1 Verdien av det foreslåtte verneområdet	5
3.2 Landskapsvern som verneform	5
3.3 Forvaltning	6
3.4 Forvaltningsplan	6
3.5 Områder med annen planstatus	6
4. Verneplanområdet	7
4.1 Geografisk plassering	7
4.2 Naturgrunnet	7
4.3 Marine ressurser	8
4.4 Kulturlandskapet	8
4.5 Brukerinteresser	9
4.6 Naturinngrep og forurensing	9
4.7 Dagens arealbruk	9
4.8 Eiendomsforhold	11
5. Mål, utfordringer og strategier	12
5.1 Forvaltning av landskapsvernområder	12
5.2 Mål for forvaltningen av Ytre skjærgård Kristiansand-Søgne-Mandal landskapsvernområde.....	12
5.3 Hovedutfordringer og problembeskrivelse	12
5.4 Strategier	12
5.5 Forholdet til områder med annen sikringsstatus	13
6. Beskrivelse, retningslinjer og tiltak	14
6.1 Landskap og naturverdier – praktisering av verneforskriftene	14
6.2 Kulturminner	14
6.3 Informasjon og naturveiledning	15
6.4 Brukerinteresser	15
7. Dispensasjoner	19
8. Forvaltningsmyndighet og oppsyn	20

1. Sammendrag

Dette er en skisse til forvaltningsplan for det planlagte Ytre skjærgård Kristiansand-Søgne-Mandal landskapsvernområde. Skissen skal følge verneplandokumentet i prosessen fram mot endelig vedtak om vern ved kongelig resolusjon. Gjennom forvaltningsplanen skal formålet med vernet utdypes. Forvaltningsplanen gir retningslinjer for forvaltning med hensyn til skjøtsel, oppsyn, informasjon, forholdet mellom bruk og vern og dispensasjonspraksis.

Områder uten tekniske inngrep har en egenverdi og er en del av nasjonal arven. For å ta vare på slike gjenværende områder langs Sørlandskysten er det med hjemmel i naturvernloven foreslått opprettet et landskapsvernområde i ytre skjærgård i Kristiansand, Søgne og Mandal kommuner som er representativt for denne strekningen med hensyn til geologi, botanikk, zoologi, landskap og kulturhistorie. Landskapsvernområde er den minst restriktive verneformen, og brukes for å bevare egenartet natur- og kulturlandskap der tradisjonell bruk av området er avgjørende for å bevare verneverdiene.

Innenfor det foreslåtte verneområdet er det brukerinteresser innenfor landbruk og beite, kommersielt fiske, skipsfart, havbruk, skjellsandopptak, hytteutleie, reiseliv og friluftsliv.

Av tekniske inngrep finnes en del hytter, anlegg for forsvaret og kystverket. Området er lite preget av forurensning og har i hovedsak god vannkvalitet.

I gjeldende arealplaner er verneområdet i hovedsak avsatt som landbruk-, natur- og friluftsområder, regulert til spesialområde, kultur-, naturvern-, friluft-, eller friområder. Store arealer er offentlig sikrede friluftsområder, vernet etter naturvern- eller kulturminneloven, eller inngår i skjærgårdsparken.

Formålsparagrafen for landskapsvernområdet sier at formålet med vern er å ta vare på den ytre skjærgården mellom Flekkerøya i Kristiansand og Ryvingen i Mandal, et sammenhengende skjærgårdslandskap lite preget av tekniske inngrep, som er representativt for Sørlandskysten. Dette skjærgårdslandskapet karakteriseres av en sjøoverflate som brytes opp av mange lave, avslepne øyer, holmer og skjær, med tilhørende naturtyper, flora,

fauna, kulturminner og kulturlandskap, herunder kystlynghei og de karakteristiske uthavnene. Landskapet er påvirket av århundrer med bosetting, ferdsel, landbruk og fiske. Tradisjonell utnyttelse av naturressursene er vesentlig for å bevare landskapet.

Det er i hovedsak fire forhold som truer verneverdiene i landskapsvernområdet:

1. Manglende kunnskap og forståelse for hensikten med vern.
2. Opphør eller endringer i utnyttelse av naturressursene på land og i sjøen som påvirker landskap, kultur og naturmiljø i negativ retning.
3. Slitasje og forurensninger i forbindelse med ferdsel, nye næringer, utslipp etc.
4. Inngrep og tiltak som endrer landskapets egenart.

Følgende strategier skal brukes for å møte ovenstående utfordringer: Informasjon og bevisstgjøring, samarbeid mellom grunneiere og forvaltningsmyndighet, tilrettelegging og kanalisering av ferdsel, stimulering til å opprettholde tradisjonell næringsutøvelse og kystkultur, oppsyn.

Forskrift for vern av Ytre skjærgård Kristiansand-Søgne-Mandal landskapsvernområde angir hvilke bestemmelser som gjelder i det foreslåtte verneområdet. Ved praktisering av verneforskriften vil forvaltningsmyndigheten legge avgjørende vekt på formålsparagrafen. Inngrep som varig endrer landskapets art eller karakter er ikke tillatt. Forvaltningsmyndigheten avgjør om et tiltak faller inn under dette.

Kystlyngheia utgjør et vesentlig landskapselement og en viktig verneverdi i verneområdet. Skjøtsel og bruk er en forutsetning for å hindre gjengroing. Aktive tiltak, inkludert økonomiske tilskuddsmidler, må settes inn for å bevare den karakteristiske vegetasjonstypen.

Kanalisering og tilrettelegging for ferdsel i forbindelse med fritidsbruk er nødvendig for å beskytte landskapskarakteren. Landskapsvernet endrer ikke på tradisjonelle jakt- og fiskerettigheter.

Kulturminner er en del av verneverdiene. Det vil være behov for skjøtsel, istandsetting, tilrettelegging og informasjon i tilknytning til disse, i samarbeid med kulturminnemyndighetene.

Det er behov for informasjon, kunnskapsoppbygging og bevisstgjøring omkring verneområdet og verneverdiene.

Ved vurdering av eventuelle havbruksanlegg i verneområdet vil hensynet til verneformålet stå sentralt.

Ytterligere utbygging og fortetting vil skade verneverdiene i landskapsvernområdet og er ikke ønskelig. Søknader om slike tiltak vil bli behandlet etter verneforskriftene, plan- og bygningsloven og annet sektorlovverk for slike saker.

Det kan bli aktuelt å dele inn landskapsvernområdet i soner med ulik restriksjonsnivå. En slik soneinndeling kan gjøres på grunnlag av urørthet og sårbarhet.

Det er anledning til å søke om dispensasjon fra verneforskriften. Hensynet til verneformålet vil stå sentralt ved vurderingen av slike saker. Tiltak av vesentlig samfunnsmessig betydning eller andre særlige tilfeller kan også utløse dispensasjon fra vernebestemmelsene.

Forvaltningsmyndigheten ligger til Fylkesmannen i Vest-Agder. Denne har ansvar for forvaltningsplanlegging og dispensasjonssaker. Kommunene vil få tilbud om delegering av forvaltningsmyndighet. Statens naturoppsyn vil få tillagt oppgaver innen informasjon, skjøtsel og oppsyn.

2. Innledning

Målet med denne skissen er å klargjøre hvilke rammer som vil gjelde for sentrale forvaltnings-spørsmål i verneområdet samtidig med at verneplanforslaget sendes på høring. Skissen skal konkretisere innholdet i verneforskriftene og klargjøre konsekvenser for berørte parter. Forvaltningsplanen kan ikke godkjennes før endelig fredningsvedtak foreligger som kongelig resolusjon. Den må forholde seg til vedtatte verneforskrifter. Av den grunn må foreliggende skisse få sin endelige utforming etter at landskapsvernområdet er etablert.

Fordelene med å vurdere forvaltningstiltak parallelt med utarbeidelse av verneforslaget, er at berørte parter får en mer samlet presentasjon av konsekvensene som følger av områdevernet. Ved å vurdere bruks- og skjøtselsbehov under forberedelsen av verneforslaget, kan enkelte omfattende tiltak inntas i selve verneforskriften. En ulempe kan være mangelfull oversikt over brukerinteressenes behov og ønsker. En forskutterer også vern av området før en kjenner endelige grenser og forskrifter.

Fylkesmannen har imidlertid kommet til at det er flest fordeler med denne rekkefølgen, og at en derfor vil sende denne skissen på høring sammen med verneplanforslaget.

Arbeidet med endelig forvaltningsplan skal følge vanlige prosedyrer med melding om oppstart til berørte parter. Det skal tas kontakt for å drøfte sentrale spørsmål med grunneiere, andre bruksberettigede, brukergrupper, interesseorganisasjoner, lokalkjente, kommunene med mer. Det er vanlig å opprette referansegrupper, eller faggrupper med representanter fra de berørte/interesserte partene. Forvaltningsplanen skal sendes på høring i samsvar med forvaltningslovens bestemmelser. Etter høringen og bearbeidelse av uttalelsene skal Direktoratet for naturforvaltning godkjenne forvaltningsplanen.

3. Bakgrunn

3.1 Verdien av det foreslåtte verneområdet

Områder uten tyngre tekniske inngrep minsker raskt. I St. meld. nr 62. (1991–92) «Ny landsplan for nasjonalparker og større verneområder» blir det vist til at omfanget av områder med urørt natur i Norge har gått raskt tilbake etter 1900. Endringen er størst i Sør-Norge der det ikke lenger er større urørte naturområder i lavlandet.

Områder uten tyngre tekniske inngrep har en egenverdi og er en del av nasjonalarven. Områdene er viktige å ta vare på for ettertiden på grunn av behovet for å:

- Sikre områder for forskning og undervisning
- Sikre et representativt utvalg av naturområder med naturlig biologisk mangfold
- Sikre et intakt natur og kulturlandskap
- Sikre leveområder for arter som er trua eller sårbare for inngrep og forstyrrelse
- Gi mulighet for friluftsliv og rekreasjon i intakt natur.
- Gi kommende generasjoner muligheter til selv å kunne prioritere utnyttelse av naturressurser og arealbruk.

Norge har et spesielt ansvar i internasjonal sammenheng for å sikre fjord, kyst, oseaniske skoger og alpine naturområder. Sørlandskysten er dårlig representert i vernesammenheng. Foruten å være lite berørt av varige tekniske inngrep, rommer den ytre delen av skjærgården naturfaglige kvaliteter innen geologi, landskap, botanikk og zoologi som er representative for denne kyststrekningen, jf St.meld. nr. 62 (1991–92). Dette er naturkvaliteter av nasjonal verdi som kan ivaretas gjennom landskapsvern hjemlet i naturvernloven.

3.2 Landskapsvern som verneform

Loven om naturvern har følgende formålsparagraf: §1.

«*Naturen er en nasjonal verdi som må vernes. Naturvern er å disponere naturressursene ut fra hensynet til den nære samhörigheten mellom mennesker*

og naturen, og til at naturen skal bevares for fremtiden. Enhver skal vise hensyn og varsomhet i omgang med naturen. Inngrep i naturen bør bare foretas ut fra en langsiktig og allsidig ressursdisponering som tar hensyn til at naturen i fremtiden bevares som grunnlag for menneskelig virksomhet, helse og trivsel.»

Landskapsvern er definert som følgende:

§ 5.

«*For å bevare egenartet eller vakker natur- eller kulturlandskap kan arealer legges ut som Landskapsvernområde. I Landskapsvernområde må det ikke iverksettes tiltak som vesentlig kan endre landskapets art eller karakter. Fylkesmannen avgjør i tvilstilfeller om et tiltak må anses å ville endre landskapets art eller karakter.»*

Landskapsvern er den formen for områdevern som legger minst restriksjoner på bruken. Verneformen kan brukes for å ivareta helheten i landskap som er preget av lengre tids kulturpåvirkning, men som også har uberørte områder. Verneformen er godt egnet til bruk i store naturområder der det er viktig å videreføre den bruken som bidrar til å opprettholde landskapets karakter. Den blir som oftest betegnet som tradisjonell bruk, og kan som regel fortsette uhindret av verneforskriftene. Således er jordbruk og skogbruk som tar rimelig hensyn til landskapet, ofte tillatt i landskapsvernområder. Det er som regel ønskelig å opprettholde en kulturpåvirkning gjennom for eksempel husdyrbeiting og en forsiktig hogst i området for å unngå tilgroing eller andre uønskede endringer i landskapsbildet.

Plante- og dyrelivet er i utgangspunktet ikke fredet i landskapsvernområder, men dersom vegetasjon som for eksempel skog utgjør et viktig element i landskapet, kan dette inngå i verneformålet.

Dersom det er spesielle verdier knyttet til planter eller dyr, kan en kombinere landskapsvernet med artsfredning i medhold av naturvernloven §13 eller 14. Forskriftene vil da inneholde nødvendige restriksjoner som sikrer den aktuelle arten mot skade eller ødeleggelse av leveområdet.

Dersom det blir vurdert som nødvendig for å ta vare på plante- og dyrelivet, kan en legge ned forbud mot ferdsel i et landskapsvernområde eller i en del/deler av området med hjemmel i naturvernloven §22.

3.3 Forvaltning

Verneformålet krever et forvaltningsregime som aktivt følger opp med skjøtsel, informasjon og oppsyn. Dette fordi målet er å verne om naturen og samtidig gi rom for en bruk som opprettholder det kulturpåvirkede landskapet. Forvaltningen krever differensiering av tiltak og virkemidler mellom ulike deler av området. Dette skal vises gjennom en inndeling i soner med ulike restriksjonsnivå.

En soneinndeling innebærer at det i områder med høy grad av urørthet og/eller sårbarhet ikke skal tillates inngrep eller aktiviteter som f. eks havbruksanlegg. Anlegg må lokaliseres slik at de

- Ikke er vesentlig inngrep i landskapsvernområdet
- Samlokaliseres så langt mulig med andre tekniske inngrep
- Tilpasses naturen og landskapet gjennom fargevalg og utforming.

Det er aktuelt å dele landskapsvernområdet inn i tre soner med forskjellig restriksjonsnivå. Terskelen for å tillate inngrep og tilrettelegging for friluftsliv vil variere. Denne soneinndelingen vil bli nærmere avklart i endelig forvaltningsplan.

Følgende tre soner foreslås:

Vernesone. Sonen skal omfatte områder med stor grad av urørthet og/eller sårbarhet for inngrep. Restriksjonsnivå for inngrep vil være høyt i denne sonen. I disse områdene er det for eksempel ikke aktuelt med tilretteleggingstiltak for friluftslivet eller etablering av havbruksanlegg.

Brukssone. I denne sonen kan forsiktige tiltak for det enkle friluftslivet tillates. Restriksjonsnivå for inngrep og tilretteleggingstiltak vil være relativt høyt, men noe lavere enn i vernesonen.

Sone med spesiell tilrettelegging og tiltak. Denne sonen kan omfatte skjærgårdsparkarealer, offentlig innkjøpte friluftsområder og arealer der det foreligger avtaler med forsvaret eller kystverket om allmenn bruk. I disse områdene er det for eksempel aktuelt med tilretteleggingstiltak for friluftslivet og

reiselivet eller andre tiltak dersom de ikke er i strid med verneformålet.

Forvaltningen må avveie forholdet mellom vern og bruk av ulike arealer innenfor de rammer som verneforskriften tillater. Vern av naturmiljøet er likevel det overordna målet for området.

3.4 Forvaltningsplan

Forvaltningsplanen skal være et virkemiddel til å utdype og realisere formålet med vernet. Utarbeidelse av forvaltningsplaner har bakgrunn i ovennevnte behov for en mer aktiv og målrettet forvaltning. En skisse til forvaltningsplan utarbeides parallelt med verneplan og skal følge denne i planprosessen. Denne skissen skal gi retningslinjer for skjøtsel, oppsyn, informasjon, forholdet mellom bruk og vern og dispensasjonspraksis. Skissen bygger på verneforskriften og tolkningen av denne. Dette gir en bedre forståelse av hvilke følger vernet vil få i verneområdet. Forvaltningsplanen er ikke juridisk bindende, slik verneforskriften er.

3.5 Områder med annen planstatus

Innenfor et landskapsvernområde vil det kunne være områder med annen status enten som sikrede områder for friluftsliv, f.eks. som skjærgårdspark, områder med annen vernestatus etter naturvernloven, for eksempel naturreservater eller områder avsatt til ulike formål i kommunedelplaner. Forvaltningsplanen skal avklare forholdet til disse planene og konsekvenser for de områder det måtte gjelde for.

4. Verneplanområdet

Omtalen av planområdet bygger på verneplandokumentet «Forslag til Ytre skjærgård Kristiansand-Søgne-Mandal landskapsvernområde».

4.1 Geografisk plassering

Det foreslåtte verneplanområdet ligger i den ytre skjærgården i Kristiansand, Søgne og Mandal kommuner, samt et lite areal på fastlandet i Kristiansand kommune. Østgrensen for området går ved Oksøy fyr like øst for Flekkerøya i Kristiansand. Vestgrensen går ved Ryvingen fyr i Mandal. Kart som viser avgrensningen av området er vist i verneplanen, figur 2.

4.2 Naturgrunnlaget

Naturgeografisk, vegetasjons- og landskapsmessig plassering

Etter Nordisk råds inndelingssystem ligger verneområdet i naturgeografisk hovedregion 15, «Lynghei og kystskogområde langs den svenske vestkysten og norske sørkysten», og underregion 15 b, «Vest-Agders kystland». Etter nasjonalatlas for Norge ligger planområdet i vegetasjonsregionen «kystseksjonen, lavlandsbelte, sørlandstype». Ifølge nasjonal inndeling av landskapsregioner ligger området i region «Skagerakkysten», underregion «Sørlandskysten». Underregionen strekker seg i øst fra fylkesgrensen mellom Agderfylkene (grense mellom Kristiansand og Lillesand) vestover til Listalandet i Farsund kommune.

Naturen domineres av oseanisk lynghei og myr. Røsslyng dekker store arealer. Det fins lite skog. Dette skyldes menneskelig aktivitet gjennom hogst, brenning, slått og beite. Det som er av skog domineres av furu, bjørk, osp og svartor. Bestander av mer varmekjære treslag som hassel og eik finnes sammen med innslag av andre varmekjære arter. Velutviklet edellauvskog mangler. Et typisk trekk for underregionen er den lave avslepne skjærgårdskysten som grenser mot skogkledde åser inne på fastlandet.

Klima

Klimaet er suboseanisk med relativt høy varmesum. Nedbørmengde er om lag 1500 mm pr. år. Fremherskende vindretninger er fra sør og vest.

Geologi

Berggrunnen i det foreslåtte landskapsvernområdet består i grove trekk av grunnfjellsbergartene granittisk gneis, amfibolittisk gneis og magmatitt. Bergartene er hyppig gjennomsett av pegmatittiske ganger (årer) rike på feltspat og kvarts. Flere av øyene har spesielle mørke bergarter (pyribolitt). Kyststrøkene har en rekke mørke vulkanske ganger av diabas.

Flora

En berggrunn preget av næringsfattige og sure grunnfjellsbergarter setter begrensninger for mangfoldet. Likevel finner vi mange spennende trekk ved floraen. Her møtes sørlige og nordlige plantearter. Området er også et møtested for arter med østlig og vestlig utbredelse. Enkelte fjellplanter har også sine voksesteder ytterst i skjærgården. Floraen er preget av kystlynghei, en kulturbetinget vegetasjonstype som er formet av brenning, beite og slått gjennom generasjoner.

Etter år uten aktiv bruk, har lyngheiene flere steder endret karakter. De er i ferd med å gro til med skog og kratt. Vegetasjonen på de ytterste øyene, som ligger innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet, er i sterkere grad naturlig treløs på grunn av sin eksponerte beliggenhet. I tillegg til kystlynghei er det ulike typer havstrandvegetasjon som preger plantelivet i området. Innenfor planområdet er det funnet enkelte plantearter som står på rødlista, det vil si ei liste over de mest utryddingstruede artene.

Fauna

Det foreslåtte verneområdet er et viktig hekkeområde for sjøfugl. En betydelig del av den norske bestanden av sildemåke hekker innenfor området. Området har en viss betydning for enkelte arter

overvintrende sjøfugl. Hekkende vandrefalk er observert i tilknytning til planområdet. Bestander av steinkobbe er registrert innenfor det foreslåtte landskapsverneområdet. Nise var tidligere en svært vanlig hvalart i området.

Spesiell ferskvannslokalitet

Storetjønna sørvest på Flekkerøya ligger innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet. Dette tjernet har et svært rikt dyreliv. Dvergdykker, en rødlisteart, hekket der på 1990-tallet. Det finnes en god bestand av liten salamander som også er på rødlista. Insektfaunaen i og ved tjernet er svært rik. Mange rødlistearter og nye arter for Norge er funnet der.

4.3 Marine ressurser

Fauna og flora

Det marine økosystemet i skjærgården langs kysten fra Flekkerøya til Skjernøy er en del av økosystemet i Nordsjøen og Skagerrak. Nordsjøen og Skagerrak regnes som høyproduktive områder når det gjelder marin biologisk produksjon.

Skjellsand

Totalt 60 næringsmessig interessante forekomster er lokalisert i området mellom Flekkerøy og Skjernøy. Alle forekomstene ligger innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet.

4.4 Kulturlandskapet

Kystlynghei

I skjærgården i Vest-Agder har folk hentet sitt utkomme både fra havet og fra landjorden. Lyngheilandskapet i verneområdet er et resultat av at fiskerbonden brente den opprinnelige skogsvegetasjonen for å få beite til buskapen. Beiting sørget for at skogen ikke vokste opp igjen. Men røsslyngen spredte seg og trivdes. Lyngheilandskapet ble vedlikeholdt ved vinterbeiting og ved avsviing med noen få års mellomrom.

Det maritime kulturlandskapet

Det maritime kulturlandskapet er karakterisert ved at det egentlige jordbrukets betydning er sterkt varierende, mens kombinasjonen av fiske og annen sjørettet virksomhet tradisjonelt har spilt en avgjørende rolle. De tradisjonsrike uthavner og fiskevær har oppstått som følge av maritime næringer som fiske, losing, skipsbygging, kaper- og utenriksfart.

I marinarkeologisk sammenheng er det foreslåtte verneområdet høyt prioritert. Det er registrert en rekke vrak og forlislokaliteter i området. Disse er automatisk fredet etter kulturminneloven og omfattes ikke av landskapsvernet som bare har virkning for havoverflaten og det som ligger over denne.

Kulturminner

Den ytre kystsonen har trolig vært brukt og bebodd av mennesker siden sørlandskysten ble isfri for 12–14 000 år siden. Menneskelig aktivitet kan spores ca. 9 000 år tilbake. Landets eldste funn av menneskeskjelett ble gjort i mudder under dagens strandlinje ved Hummervikholmen (utenfor vernegrensen) og vitner om et stort potensiale for steinalderfunn i det foreslåtte verneområdet. Kvinnen som blir kalt Sol, har trolig tilhørt et folkeslag av Fosnakulturen, en kultur som til nå har «manglet» på Sørlandet, trolig fordi disse boplassene i dag er dekket av havet.

Langs skipsleia finnes det rester etter kapell fra middelalderen. De er ofte reist på gravplasser for ilanddrevne sjøfolk. Et av disse skal ha ligget i Ny-Hellesund. Disse plassene er av nasjonal verdi. Sagnet forteller at Hellig Olav lot reise to steinvarder på Helgøya i Søgne. Disse kan ha vært blant Nord- Europas eldste sjømerker. Vardene ble revet av tyskerne under andre verdenskrig og erstattet av dagens varder etter at freden kom.

Blant automatisk fredede kulturminner i det foreslåtte verneområdet finnes steinalderboplasser, hellere, kirketomt og gravplass, bygdeborg fra folkevandringstida, gravrøyser (også brukt som sjømerker), brudd for utvinning av diabas til steinredskap og funn av enkelte gjenstander fra stein-, jern- og bronsealder.

Kystfortet på Helgøya i Søgne ble bygget i 1943 av østeuropeiske krigsfanger og er representativt for tysk militær byggeaktivitet i Norge.

Fyrene i det foreslåtte verneområdet har stor kulturhistorisk betydning og er beskrevet i eget avsnitt. Ryvingen og Oksøy er vedtaksfredet etter kulturminneloven.

Av nyere tids kulturminner (fra etter reformasjonen) i verneområdet kan nevnes festningsanlegget på Gammeløya i Vestergapet innenfor Flekkerøya. Andre eksempler er fyanleggene på Oksøy, Songvær og Ryvingen, kystfortet i Ny-Hellesund, hummerparken ved Helgøya, observasjonspost fra nøytraliseringsvakten under 1. verdenskrig, losvakthytter, kompassroser, varder, hustuffer (Stylegar 2000).

4.5 Brukerinteresser

Landbruk

I planområdet er det utstrakt sauebeite på flere av øyene. I de senere årene er det innført villsau på noen øyer. Sauebeitingen har næringsmessig betydning, og har ikke minst en svært positiv effekt i forhold til å ta vare på kulturlandskapet. Tidligere ble enkelte lokaliteter slått, dette foregår nesten ikke lenger. Det fins svært lite innmark innenfor det foreslåtte verneområdet.

Hytteutleie

Det foregår utleie av hytter på øyer som har tilknytning til gårdsbruk lenger inn i skjærgården og på fastlandet.

Fiske

Det er omlag 430 registrerte fiskeplasser på strekningen Flekkerøya – Skjernøy. En rekke kaste- og låssettingsplasser finnes i området. De fleste av disse befinner seg i den ytre skjærgården, med andre ord innenfor det foreslåtte verneområdet. Fritidsfisket er betydelig, både etter hvitfisk, krabbe og hummer. Avgrensning i tilgjengelig næringsareal og økende konkurranse mellom næringsinteresser, fritidsinteresser og verneinteresser om tilgjengelig næringsareal i kystsona er en stadig større utfordring for den fastboende kystbefolkningen. Dette, kombinert med flytting til regionsentra og nedgang i fiskeriretta sysselsetting, har ført til en tilbakegang for fiskerimiljøene i området.

Havbruk

I det foreslåtte verneområdet har det fram til 2001, vært ett fiskeoppdrettsanlegg. Dette er nå flyttet. Kaldt vann om vinteren øst for Lindesnes gjør at de naturgitte forutsetningene for tradisjonelt fiskeoppdrett ikke er optimale. Det er potensiale for utvikling av andre marine oppdrettsnæringer, som skjell dyrking og havbeite, i takt med markedsutviklingen.

Skjellsandopptak

Innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet er det fire konsesjoner for opptak av skjellsand i dag.

Friluftsliv

Øyene og sjøarealene i det foreslåtte landskapsvernområdet er svært attraktive for utøvelse av friluftsliv. De viktigste aktivitetene er båtliv, bading, fritidsfiske og sjøfugljakt. Et høyt antall hytter både i det foreslåtte landskapsvernområdet og i den indre skjærgården fører til at mange mennesker oppholder seg i og i nærheten av verneområdet,

spesielt om sommeren. Denne effekten forsterkes også av tilreisende turister. Høst, vinter og vår er det langt færre som bruker området til friluftsliv. Sjøfugljakt på ender, ærfugl, skarv og måker foregår om høsten og vinteren. Rådyr og hare jaktes på de større øyene.

Reiseliv

Det fins ingen reiselivsbedrifter lokalisert i det foreslåtte verneområdet. Tre feriesentra er imidlertid lokalisert på fastlandet like nord for området. Mange av gjestene ved disse reiselivsbedriftene er fritidsfiskere som benytter planområdet.

4.6 Naturinngrep og forurensning

Tekniske inngrep

På planleggingstidspunktet er det innenfor planområdet et tyvetalls fritidsboliger i hver av kommunene. De tre fyrene Oksøy, Songvår og Ryvingen ligger innenfor området og er kontinuerlig bemannet. Forsvaret eier flere eiendommer og leier andre innenfor verneområdet. På noen av disse er det militære anlegg.

Forurensning og miljøtilstand

De forurensningskildene som slippes direkte ut i eller nær inntil området er kloakk fra slamavskillere og interkommunale renseanlegg for i underkant av 40000 personekvivalenter. I tillegg er det sigevann fra eldre interkommunale avfallsanlegg.

Området er påvirket av industri- og kloakkutslipp fra Kristiansand, men dette er tilnærmet ubetydelig. Kysten av Vest-Agder er påvirket av langtransporterte forurensninger fra sentraleuropa.

Den aktuelle kyststrekningen er dominert av områder med god vannutskiftning, den er vær-eksponert, og har hovedsakelig god vannkvalitet. Deler av området består av terskelbassenger med redusert vannutskiftning. Området er lite undersøkt med hensyn til miljøtilstand, men generelt må det antas at området har en svært god vannkvalitet.

4.7 Dagens arealbruk

Generelt

Arealbruken styres på vernetidspunktet etter kommuneplaner, kommunedelplaner og reguleringsplaner, jf. tabell 1.

Innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet er det vedtatt flere reguleringsplaner. Reguleringsformålene er friområde, spesialområder som naturvernområde, friluftsområde, fornminner og bevaring. Noen byggeområder med fritids-

bebyggelse inngår også. Det er båndlagte areal for forsvaret, dog foreligger avtale om allmenn bruk/ferdsel på store arealer. Det er inngått skjærgårdsparkavtaler for en del arealer innenfor planområdet og det er innløst store offentlige friområder. Vedtatte reguleringsplaner gjelder foran landskapsvernet inntil de tas opp til revisjon. Verneforskriftene for landskapsvernet trer da i kraft etter vedtak i kommunestyret.

Skjærgårdspark

Skjærgårdsparkavtaler (tabell 1) innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet, som var inngått før vernetidspunktet, vil stå ved lag. Skjærgårdsparkavtalen er en frivillig servituttavtale mellom staten og den enkelte grunneier som gir staten varig råderett over arealet, til bruk som friluftslivs-område for allmennheten. På arealet kan det drives tradisjonell landbruksdrift, men det er ikke adgang til å føre opp bygninger. Skjærgårdsparken skal forvaltes av kommunen. Det skal også skje etter vedtatt forvaltningsplan.

Kristiansand

Innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet på fastlandet nord for Flekkerøya, gjelder reguleringsplan for Buvannsområdet. Reguleringsformål er friområder og spesialområder (hhv. naturvern-område, friluftsområde, fornminner og bevaring). Reguleringsplanene for Gråheia og Skålevik/Stegehei omfatter også arealer som er avsatt til friluftformål.

Flekkerøyplassen (kommunedelplan) gjelder i det foreslåtte verneområdet på Flekkerøya med holmer og skjær. I verneområdet på den sørlige delen av øya er områdene båndlagt av forsvaret, dog foreligger avtale med kommunen om bruk for allmennheten på store arealer. Holmer og skjær i øst er båndlagt eller skal båndlegges som friluftsområde og naturvern-område. Et mindre område ved Skilleviga, på Langøya og et større område nord for Lindebø er LNF-områder med spesielle natur- og friluftinteresser av særlig høy verdi. Det er inngått skjærgårdsparkavtale for en rekke holmer øst for Flekkerøy og for eiendommer på selve Flekkerøya.

Søgne

I reguleringsplanen for Ny-Hellesund er det i reguleringsbestemmelsene tatt inn som en forutsetning at ved et vedtak om innføring av landskapsvernområde, skal den delen av regulerings-

planen som omfattes av landskapsvernområdet oppheves gjennom vedtak i Søgne kommunestyre.

Innenfor foreslått landskapsvernområde er det innløst store offentlige friområder; Hundsoya, Langøy, Skarvøy, Indre Hellersøy, lille og store Kalholmen, deler av Kapelløya og Helgøya. Arealer på Skarpøya, Kapelløya, Helgøya og store Kalholmen er regulert til friluftsområde. Et mindre sjøareal ved Helgøyas vestsida er regulert til spesialområde, hummerpark. Byggeområder med fritidsbebyggelse på Skarpøya og Helgøya inngår også i det foreslåtte landskapsvernområdet.

For Borøya og omkringliggende øyer gjelder reguleringsplan fra 1979. Arealer innenfor foreslått verneområde har reguleringsformål friluftsområde. Enkeltarealer innenfor reguleringsområdet er unntatt stadfestelse. De tilsvarende områdene er i kommuneplanen avsatt som landbruk- natur- og friluftsområder med store friluftinteresser. Det er igangsatt arbeid med å revidere denne reguleringsplanen. Ved revisjon av reguleringsplanen for Borøya vil landskapsvernet bli innarbeidet, jfr. Ny-Hellesundplanen.

I kommunedelplan for Trysnes, Heftenes og Hallandvikområdet finnes øyer som ligger innenfor det foreslåtte landskapsvernområde. Disse øyene er dels landbruk, - natur- og friluftsområder med spesielle friluftinteresser eller er båndlagt som friområder for allmenheten.

Øvrige holmer som ikke er omhandlet i de to reguleringsplanene eller kommunedelplanen nevnt over, er i kommuneplanen enten avsatt som LNF-områder med store friluftinteresser eller båndlagt som naturvern-områder eller friområder.

Det er inngått skjærgårdsparkavtale om arealer på en rekke øyer innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet i Søgne

Mandal

Øyer og holmer innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet er i kommuneplanens arealdel båndlagt etter friluftslvsloven, naturvernloven eller LNF-område der natur og friluftsliv er dominerende. I tillegg er det i kommuneplanen avsatt arealer for særskilt bruk eller vern av sjø og vassdrag. Dette gjelder et større trålfelt øst for Sandøy samt noen mindre områder for matfiskanlegg (nordøst for Sandøy), kaste-/låssettingsplass (Rossnes), et lite trålfelt (Rossnes) og et større trålfelt (mellom Hatholmen fyr og Færøy).

Tabell 1. Gjeldende kommuneplaner, kommunedelplaner og reguleringsplaner i forslag til Ytre skjærgård Kristiansand-Søgne-Mandal landskapsvernområde. Arealomfanget av inngåtte skjærgårdsparkavtaler, både innenfor og utenfor det foreslåtte landskapsvernområdet, er angitt.

Plantype	Kristiansand	Søgne	Mandal
Kommuneplan	Vedtatt år 2000	Vedtatt år 2002	Vedtatt år 1999/2001
Kommunedelplan	Flekkerøyplanen, vedtatt 1995.	Trysnes, Heftenes, Hallandvik, vedtatt 1999.	Ingen
Reguleringsplan	Buvannsområdet, vedtatt 1998. Gråheia, vedtatt 1995. Skålevik/Stegehei, vedtatt 1972.	Borøya med omkringliggende øyer og holmer, vedtatt 1979, nå under revisjon. Ny-Hellesund, vedtatt 2002.	Bergeneset, vedtatt 1987.
Arealer med skjærgårdsparkavtale	Etablert 1995 4570 da	Etablert 1998 2050 da	Etablert 1998 2750 da

Områder vernet etter naturvernloven eller kulturminneloven

Det ligger ni sjøfuglreservater innenfor det foreslåtte landskapsvernområdet.

Oksøy fyr og Ryvingen fyr er fredet etter kulturminneloven.

Det er registrert et betydelig antall automatisk fredede kulturminner (fra før 1537) i området. Tidsmessig fordeler disse kulturminnene seg på alle perioder fra eldste steinalder til og med middelalder. Potensialet for flere funn er meget stort i området.

4.8 Eiendomsforhold

Med unntak av forsvarrets eiendommer på Flekkerøya, kystverkets eiendommer, statlige og kommunale friområder er øvrig areal innenfor vernegrensen i privat eie.

5. Mål, utfordringer og strategier

5.1 Forvaltning av landskapsvernområder

Direktoratet for naturforvaltning fastsetter hvem som er forvaltningsmyndighet. Kommunene vil få tilbud om å få delegert forvaltningsmyndigheten for det foreslåtte verneområdet når vedtaket foreligger. Kommunestyrene i de aktuelle kommunene tar selv stilling til om de ønsker å få delegert forvaltningsmyndighet. Det er et mål at verneområder som strekker seg over flere kommuner har samme forvaltningsmyndighet.

5.2 Mål for forvaltningen av Ytre skjærgård Kristiansand-Søgne-Mandal landskapsvernområde

Formålet med landskapsvernet er å ta vare på den ytre skjærgården mellom Flekkerøya i Kristiansand og Ryvingen i Mandal. Dette skjærgårdslandskapet karakteriseres av en sjøoverflate som brytes opp av mange lave, avsløpne øyer, holmer og skjær, med tilhørende naturtyper, flora, fauna, kulturminner og kulturlandskap, herunder kystlynghei og de karakteristiske uthavnene.

Landskapet er påvirket gjennom århundrer med bosetting, ferdsel, landbruk og fiske. For å ta vare på området særpreg er det viktig å stimulere til å opprettholde og eventuelt gjenoppta tradisjonell utnyttelse av naturressursene.

5.3 Hovedutfordringer og problembeskrivelse

Hovedutfordringen er å ta vare på helheten i denne særegne og representative delen av skjærgårdslandskapet. I dette ligger å bevare alle deler av landskapet, inkludert sjøareal, som danner denne helheten. I forskriftens formålsparagraf er nevnt naturtyper, flora, fauna, kulturlandskap og kulturminner.

Det peker seg ut 4 forhold som kan være en trussel mot dette verneformålet:

- Manglende kunnskap og forståelse for hensikten med landskapsvern for dette kyst- og skjærgårdsområdet

- Opphør eller endringer i utnyttelsen av naturressursene på land og i havet som påvirker kystkulturen, landskapet og naturmiljøet i negativ retning
- Slitasje og forurensninger som følge av økende ferdsel i forbindelse med fritidsbruk, nye næringer i kystområdet, oljeutslipp fra skipstrafikk og eventuell leteboring etter olje i Skagerrak
- Ulike inngrep og tiltak som endrer landskapets karakter og egenart

Disse hovedutfordringene blir gjennomgått under kap 6.

5.4 Strategier

Forvaltningsmyndigheten står overfor store utfordringer i forhold til de problemstillinger som er reist i forrige avsnitt. For å stå best mulig rustet til å møte disse utfordringene, er følgende virkemidler og tiltak viktige:

- Informasjon med tanke på kunnskapsoppbygging og bevisstgjøring
- Tett samarbeid mellom grunneiere og forvaltningsmyndigheten
- Tilrettelegging og kanalisering av ferdsel
- Opprettholde og om mulig stimulere til å gjenoppta tradisjonell næringsutøvelse og kystkultur
- Økonomiske virkemidler for å stimulere til ønsket bruk
- Oppsyn

Informasjon, kunnskapsbygging og bevisstgjøring er nok den største utfordringen. Her legges det hovedvekt på involvering av skoler i de aktuelle kommunene. Elevene bør få prosjekter i skjærgårdsområdet som et ledd i naturovervåking, skjøtsel og informasjon. Det bør vurderes å utvikle et senter for aktiviteter og informasjon knyttet til landskapsvernområdene og skjærgårdsparkene i Vest-Agders kystsone. Det bør utvikles aktive web-sider med informasjon om kystsonen for forvaltningen, skoler, turister, og befolkningen ellers. Av nyttig innhold kan nevnes: vernebestemmelser, verneverdier, hensikten med vern, iland-

stigningsplasser, tilretteleggingstiltak, diskusjonsforum etc.

Det er forutsatt opprettet et rådgivende utvalg i kommunen hvor blant andre grunneierne, kommunene, fiskerimyndighetene og fylkesmannen er representert. Det må utarbeides en skjøtelsesplan for området som drøfter og konkretiserer de ulike punktene i strategien for forvaltning av området. Forvaltningsplanen legger rammene for denne skjøtelsesplanen. Planen utarbeides av forvaltningsmyndigheten i nært samarbeid med grunneierne. Grunneierne må ha en hensiktsmessig organisering for å kunne gjennomføre arbeidet med skjøtelsesplanen på en god måte. Forvaltningsmyndigheten skal være pådriver, faginstans og vite hvilke finansierings- og tilskuddsordninger som kan være aktuelle.

4.5 Forholdet til områder med annen sikringsstatus

I sjøfuglreservatene gjelder egne verneforskrifter som blant annet regulerer ferdsel. Sjøfuglreservatene er ikke inkludert i landskapsvernområdet.

I områder med gyldig reguleringsplan gjelder reguleringsbestemmelsene uavhengig av landskapsvernet. Det innebærer at verneforskriftene ikke gjelder med mindre det inntas i reguleringsbestemmelsene at reguleringsplanen oppheves når vernevedtaket er fattet. For eldre planer kan landskapsvernet tre inn ved neste revisjon etter vedtak i kommunestyret.

I offentlige friluftsområder gjelder landskapsvernets forskrifter.

6. Beskrivelse, retningslinjer og tiltak

Dette avsnittet inneholder forslag til retningslinjer i forvaltningen av landskapsvernområdet. I retningslinjene foreslås det tiltak som bør gjennomføres for å følge opp intensjonene med vernet. Det må presiseres at retningslinjer for praktisering av verneforskriftene er et foreløpig utkast som skal diskuteres med berørte parter og som i slutfasen må justeres i forhold til endelig vedtatte forskrifter. Endelig avgjørelse for hva som skal gjennomføres vil bli tatt i forbindelse med sluttbehandlingen av forvaltningsplanen etter at vernevedtaket foreligger.

I den endelige forvaltningsplanen vil dette kapitlet bli koplet nøye opp mot den soneringen som er beskrevet i kap. 3.3.

6.1 Landskap og naturverdier – praktisering av verneforskriftene

Formålet med vernet er å ta vare på helheten i et særpreget og representativt skjærgårdslandskap på Sørlandet der sjøarealene er et vesentlig landskapselement. Soner med stor grad av sårbarhet og eller urørthet vil bli foreslått avgrenset i forvaltningsplanen, jfr. kap. 3.3.

Ved praktisering av verneforskriftene vil en legge avgjørende vekt på formålsparagrafen. Det skal foretas skjønnsmessige vurderinger fra sak til sak når det er tale om dispensasjon fra verneforskriftene. Alle inngrep som vil endre landskapets art og eller karakter er i utgangspunktet ikke tillatt. Inngrep som setter varige og synlige spor vil normalt endre landskapskarakteren. Om et inngrep faller inn under dette, vil være gjenstand for en konkret vurdering av forvaltningsmyndigheten.

Landskapet med plante- og dyrelivet er i deler av vernområdet avhengig av kulturpåvirkning gjennom aktiv skjøtsel og bruk. Lyngheiene er det sentrale i denne sammenhengen. I dag er vegetasjonen på et stadium preget av gjengroing med krattskog. Denne utviklingen vil fortsette dersom den tradisjonelle bruken opphører og etter hvert true kystlyngheia som den fremtredende vegetasjonstypen i verneområdet. Det må derfor vurderes hvilke deler av verneområdet som skal

oppretholdes som kystlynghei, hvor en ønsker å tilbakeføre området til kystlynghei og eventuelt hvor en vil la det gro til.

Landskapsvernet ivaretar i første rekke behovet for å demme opp for ulike tiltak som endrer landskapets karakter. For å ivareta vegetasjonsbildet trengs det aktive tiltak. Med tradisjonelt beite menes moderat beitetrykk som ikke skader områdets bæreevne slik at det endrer landskapskarakteren. Et kystlandskap som er moderat beitet, lyngsvidd og regelmessig ryddet for kratt er i samsvar med verneformålet.

Fritidsbruk kan også skade landskapskarakteren dersom ikke ferdselen styres. Gjennom aktive tiltak som kanalisering og tilrettelegging kan negative effekter av fritidsbruken reduseres.

Det blir ikke endret på tradisjonelle beite-, jakt- og fiskerettigheter. Med disse rettighetene følger imidlertid ikke uten videre retten til å ta i bruk ny teknologi og driftsmåter som medfører mer/større inngrep og forstyrrelse som er av betydning for landskapets art eller karakter. Ordet tradisjonell kan derfor stå i motsetning til «tidsmessig», i hvert fall hvis det er snakk om den til enhver tid tilgjengelig teknologi og driftsmåte.

Verneforskriftene har ut fra hensynet til områdets naturverdier forbud mot innføring av nye arter. Med dette menes utsetting av arter i utmark som ikke tradisjonelt hører hjemme i naturtypen og som kan føre til at det naturlige samspillet mellom artene i leveområdet endres. Viltlovens bestemmelser vil fortsatt gjelde.

6.2 Kulturminner

Kulturminnene inngår som en del av verneformålet. Kulturminnene utgjør en mindre eller større del av landskapsbildet i verneområdet. Tidens tann, vær, vind og menneskelig aktivitet bidrar til slitasje og forfall på kulturminner og bygninger. Det vil være behov for vedlikehold og istandsetting av noen av disse. Det er også aktuelt med skilting og tilrettelegging ved enkelte kulturminner, blant annet rydding av kratt som skjuler objektene.

Det bør lages en enkel plan for skjøtsel av de

viktigste kulturminnene i samarbeid med kulturminnemyndighetene.

6.3 Informasjon og naturveiledning

Det bør lages en overordnet plan som dekker behovet for informasjon om naturmiljøet i kystsonen.

Det vil være behov for å gi informasjon til brukerne av området. Informasjonstavler og lignende må plasseres og ha en utforming som glir inn i landskapet. Tavlene bør inneholde:

- Kart over brygger, fortøyningsplasser med mer for allmennheten
- Informasjon om landskapsvernområdets natur og kultur
- Generelle adferdsregler for landskapsvernområdet
- Informasjon om de offentlige friluftsområdene
- Informasjon om naturreservatene

Informasjonen bør særlig rettes mot de som bruker området til rekreasjon. I tillegg bør det lages informasjonsfoldere for utdeling. Det vil også være behov for å informere grunneiere om tilskuddsordninger til tradisjonell jordbruksdrift, vedlikehold av driftsbygninger og kulturlandskap. Det vil også være behov for å informere grunneiere som ikke har kunnskap om tradisjonelle driftsmåter.

6.4 Brukerinteresser

Landbruk og fiske (kystkulturlandskapet)

Utøvelsen av fiske kombinert med et småskala landbruk har gått sterkt tilbake de siste 40–50 år. Det samme er sjøens betydning som ferdselsåre langs kysten. Det var disse aktivitetene som bidro til å skape det kulturlandskapet som nå foreslås som landskapsvernområde. Skal en holde deler av dette landskapet i hevd, trengs det aktive tiltak. Verneforskriften legger opp til at tradisjonell landbruksdrift innenfor landskapsvernområdet skal fortsette. Dette er vesentlig sauebeiting. Lyngsviing og vinterbeiting er viktige elementer i denne bruksformen. Noe areal har vært overflatedyrket eller brukt som utslåtter. Eksisterende bygninger knyttet til denne næringsutøvelsen utgjør som regel viktige elementer i dette kystlandskapet. Disse bygningene utgjør kulturmiljøer som krever vedlikehold og til dels restaurering for at verneverdiene skal opprettholdes.

Landskapsvernområdet skal forvaltes i et lang-

siktig perspektiv. Til det er man avhengig av samarbeid med den enkelte grunneier. Det vil derfor være behov for stimulering og oppfølging, og i noen grad opplæring, for å opprettholde tradisjonene. Det må utvikles et samarbeid mellom forvaltningsmyndigheten og brukerne basert på gjensidig tillit og forståelse for behovet for tiltak. Man innser at det ikke er realistisk å gjenoppta drift på slike marginale områder uten ekstra økonomisk støtte. Slik drift er ikke lønnsom innenfor dagens landbrukspolitiske rammebetingelser.

Sauen er et vesentlig bidrag til å holde landskapet åpent. Tallet på sau pr. areal holdes på et bærekraftig antall, for å unngå overbeiting. I området har det vært vanskelig å drive med sau som følge av problemer med lausbikkjer. Noen steder har også parasitter vært et problem.

Et av de viktigste skjøtselstiltakene er lyngsviing. Det foregår i dag sviing i deler av landskapsvernområdet. Det er behov for å utvide denne aktiviteten til planmessig sviing på store arealer. Sviing må utføres riktig for å få ønsket effekt, og for å unngå skadelige effekter. Eldre kystbønder har kunnskap om sviing, men den er i ferd med å forsvinne med disse. Det er behov for å bygge opp denne kunnskapen igjen der den er borte. Det vil også være behov for å stimulere involverte grunneiere til å gjennomføre disse brenningene etter en plan. Økonomiske stimulerings tiltak er aktuelle også her.

Det bør listes opp konkrete tiltak med finansieringsmuligheter. De bør i hovedsak kobles til de gårdsbruk i kystsonen som har driftsapparat og arealgrunnlag som tilfredsstillende kravene til å få støtte. Den viktigste finansieringskilden er:

Tilskudd til spesielle tiltak i landbrukets kulturlandskap med freda og verneverdige bygninger av 26. februar 1999 (STILK).

Formålet med disse midlene er å fremme tiltak gjennom vedlikehold, skjøtsel og istandsetting som går utover det en kan påregne ved vanlig landbruksdrift. Det legges vekt på at tilskuddet fremmer miljøgoder for allmennheten og danner grunnlag for miljøvennlig produksjon, næringsutvikling og bruk av tradisjonsrike driftsformer, materialer og håndverk.

Virkeområde for STILK – midler:

- Bevare og fremme biologisk mangfold i eller i tilknytning til jordbrukslandskapet
- Holde gammel kulturmark i inn- og/eller utmark i hevd
- Fremme tilgjengelighet, opplevelseskvalitet og

landskapsbilde i eller i tilknytning til jordbrukslandskapet

- Bevare kulturminner og kulturmiljøer i inn- og utmark ved skjøtsel og vedlikehold
- Sette i stand freda eller verneverdige bygninger som kan anvendes i landbruksdrifta eller i annen næring

Det kan gis tilskudd til engangstiltak eller årlige tiltak.

Det må gjennom aktiv forvaltningsplanlegging rettes fokus på en kanalisering av disse virkemidlene fra Fylkesmannens landbruksavdeling til det aktuelle kystområdet. Effekten av tiltak vil være svært synlig og få stor verdi for friluftslivet, tilgjengelighet og opplevelseskvaliteter i dette særegne kystlandskapet.

Næringsutvikling (utenom landbruk og fiske)

Inne i verneområdet er det ikke rom for næringsutvikling som er i strid med verneformålet. Verneområdet kan derimot brukes som transportkorridor sjøveis for næringsutvikling som skjer utenfor verneområdet.

Havbruk er en vekstnæring og vil derfor stadig ha bruk for nye områder. Havbruk trenger ofte installasjoner på land, f.eks. til framføring av vann, strøm og landfeste. Dersom anleggene legges i sjødelen av landskapsvernområdet, vil det bli et dominerende innslag i landskapet og dermed kunne endre landskapets art eller karakter. Bygninger og andre større installasjoner på land vil stride mot verneformålet, jfr. verneforskriftene. Tiltak i området må eventuelt vurderes som unntak fra forskriftene. Det vil være behov for å vurdere hvert enkelt tiltak opp mot verneformålet. Verneområdet vil bli delt inn i soner med kriterier som gir ulik restriksjonsnivå i vurderingen av slike anlegg.

Dersom det ikke strider mot verneformålet, kan det gis dispensasjon fra verneforskriftene til etablering av nye havbruksanlegg uten installasjoner på land og omlokalisering av eksisterende anlegg, innenfor soner som er definert i forvaltningsplanen. Dispensasjon fra verneforskriften kommer i tillegg til krav om konsesjon etter Lov av 14.06.1985 nr. 68 om oppdrett av fisk, skalldyr m.v. med tilhørende forskrifter og annet sektorlovverk.

På vernetidspunktet foreligger det fire konsesjoner for skjellsanduttak. Spørsmål om fornyelse av konsesjoner må behandles etter søknad. Fylkeskommunen er konsesjonsmyndighet. Skjellsandkonsesjonene vil normalt ikke omfattes av verneforskriftene, da uttaket foregår under sjøoverflaten,

men av det øvrige lovverk som gjelder for denne typen virksomhet. Dersom uttakene antas å få virkning på tilgrensende strandområder innen landskapsvernområdet med for eksempel utrasing av masser, vil verneforskriftene komme til anvendelse. Skjellsanduttak som medfører slike konsekvenser er i strid med vernebestemmelsene.

Friluftsliv og ferdsel

En ser for seg at presset på skjærgården vil øke i framtida som følge av turisme og friluftsliv på land og i sjøen. For at ikke naturkvalitetene og verneverdiene skal forringes er det nødvendig med ferdselsrestriksjoner i landskapsvernområder. All ferdsel skal skje hensynsfullt og varsomt for ikke å skade natur- eller kulturmiljøet, forstyrre dyrelivet eller beitedyr, eller være til ulempe for andre. Dette betyr at en skal være spesielt varsom i forhold til verneverdiene i landskapsvernområdet.

Det vil derfor være en utfordring å styre og tilrettelegge for fortsatt bruk som friluftsliv og rekreasjonsområde uten å forringe verneverdiene.

Det er naturlig å styre ferdselen gjennom kanaliseringstiltak. Merka stier og kart over disse vil kunne lede store deler av ferdselen utenom sårbare områder. Om det oppstår en situasjon der ferdselen på begrensede arealer truer naturmiljøet eller dyrelivet, kan Direktoratet for naturforvaltning forby ferdsel ved forskrift.

Stor ferdsel på spesielle tider av året kan true verneverdiene blant annet gjennom slitasje på vegetasjon, berggrunn og kulturminner samt ved forstyrrelse av fugle- og dyrelivet.

Det er behov for brygger og fortøyningsplasser, samt toaletter og søppelstativ, for å møte innrykket fra båtfolket i sommermånedene. Dette behovet er i hovedsak dekket gjennom eksisterende tilrettelegging. I skjærgårdsparken er det arbeidet med kommunevise forvaltningsplaner. Det samme gjelder for øvrige offentlige friluftsområder. Prinsipper om naturvennlig tilrettelegging er lagt til grunn. Håndbok nr 3, 1993 fra Direktoratet for naturforvaltning sier blant annet:

«Med naturvennlig tilrettelegging for friluftsliv mener vi tilrettelegging som gir minst mulig miljøbelastning, medfører minst mulig inngrep i naturmiljøet og kulturlandskapet og som ivaretar kvaliteten på friluftsopplevelsen. I dette ligger også at det må vurderes om fysisk tilrettelegging er nødvendig og ønskelig.»

Det bør legges til grunn en soneinndeling der en unngår ytterligere tilrettelegging i områder som er

uten inngrep fra før og som har en sårbar flora og fauna, for eksempel gjelder dette i hekkeområder for sjøfugl.

Jakt og fiske

Opprettelse av landskapsvernområdet skal ikke påvirke utnyttelse av eiendomsrett og bruksrett i forbindelse med jakt og fiske. Jakt og fiske kan fortsette som før jfr. viltloven, saltvannsfiskeoven og laks- og innlandsfiskeoven.

Motorferdsel

Behovet for motorferdsel på land og i ferskvann i verneområdet, utenom jord- og skogbruksdrift, er svært begrenset. Topografien setter også klare begrensninger for mulighetene for slik aktivitet. Det vil være mulig å få tillatelse til frakt av materialer til vedlikehold av bygninger og lignende. Det er en betingelse at denne frakten skjer på en skånsom måte ut fra vernehensynene. Det vil særlig være dyre- og fuglelivet og faren for terrengskade som må vurderes ved slike søknader.

Med motorferdsel ved militær operativ virksomhet menes transport som er nødvendig for å gjennomføre militære operasjoner. I forsvarets egen definisjon av militær operativ virksomhet ligger ikke normal øvingsvirksomhet. Ved motorisert ferdsel i forbindelse med oppsyn og skjøtsel i verneområdet, må det tas hensyn til plante- og dyrelivet. Motorisert ferdsel er tillatt i forbindelse med drift og vedlikehold av offentlige veier og anlegg i samsvar med motorferdselsloven.

Bestemmelsene om motorisert ferdsel i verneområdet kommer i tillegg til motorferdselsloven. Før eventuell løyve gis, skal transportbehovet vurderes mot mulige skader og ulemper for verneformålet, og i forhold til et mål om å redusere motorferdselen til et minimum. Alternative transportmetoder og kombinasjon av flere behov skal også vurderes.

Ikke-motorisert ferdsel

Større organiserte arrangementer i landskapsvernområdet vil kreve tillatelse fra forvaltningsmyndigheten. Med større organiserte arrangementer menes arrangementer med flere enn 30 personer. En del arrangement av ulike slag pågår og har pågått over tid i det foreslåtte landskapsvernområdet. Enkelte arrangementer fortrenger og forstyrrer allmenn ferdsel, forstyrrer dyreliv og medfører nedtråkking, forsøpling og støy som kan skade verneverdiene. Forvaltningsmyndigheten avgjør om arrangementet strider mot verneformålet. Hensyn til hekke- og yngletider vil være vesentlig.

Bruk av ridehester og sykler kan slite mye på terrenget. Det er derfor ønskelig å begrense denne type ferdsel til særskilte traseer som fastlegges i forvaltningsplanen.

Flytende innretninger

Større flytende innretninger som husbåter, varig oppankring av større båter og lignende, vil prege landskapsbildet på en måte som gjør at de kommer i konflikt med verneformålet.

Taretråling

Taretråling vil kunne foregå i den grad det er aktuelt i disse områdene. Dette vil ikke stride mot verneformålet.

Utbyggingstiltak og andre inngrep

Et av hovedmålene med etablering av landskapsvernområdet er å hindre videre utbygging i området. Forskriften gir likevel en generell tillatelse til vanlig vedlikehold av bygninger, veier, vannkummer, brygger, grøfter med mer som eksisterer på vernetidspunktet.

Forskriften gir en åpning for forvaltningsmyndighetene til å tillate enkelte former for utbyggings-tiltak. Eksempel på slike tiltak kan være bygninger for primærnæringen, dvs. landbruk. Med det menes bygninger som anses nødvendige for utøvelse av landbrukdrift innenfor verneområdet. Det vil si for drift slik den har vært fram til i dag. Eksempel på aktuelle bygg/innretninger er oppholdsrom for sau i samsvar med dyrevernlovgivningen. Det gjelder ikke uten videre bygninger hvis formål kan knyttes til nye driftsformer og ny teknologi innen landbruk og fiske, eller annen bruk.

Et hvert tilbygg krever dispensasjon fra kommuneplanen dersom området er avsatt til landbruk-, natur- og friluftsområde (LNF-område). Dette fordi det er byggeforbud i LNF-områder.

Utbygging for annen næringsvirksomhet, som for eksempel reiseliv og turisme, vil det ikke kunne gis unntak for i verneforskriftene. Det samme gjelder nye fritidsboliger eller andre innretninger knyttet til fritidseiendommer. Slike tiltak vil også kreve tillatelse etter Plan- og bygningsloven med byggeforbudet i 100-metersbeltet, jf §17-2, og utfyllende bestemmelser knyttet til arealdelene av kommuneplanene.

Innenfor verneområdet praktiserer kommunene på vernetidspunktet et byggeforbud med hjemmel i Plan- og bygningsloven. Når det er opprettet et landskapsvernområde med hjemmel i et sektorlovverk (naturvernloven), vil det naturligvis være riktig å praktisere eventuelle dispensasjons-

søknader svært strengt. Tillatelse etter verneforskriften kommer i tillegg til og kan ikke erstatte nødvendige tillatelser etter plan- og bygningsloven eller annet sektorlovverk. Behandling av dispensasjon fra byggeforbudet i 100-metersbeltet eller i kommuneplanen anses unødvendig dersom det ikke gis dispensasjon fra verneforskriftene.

Det er her verd å merke seg at gjenoppbygging av bygninger som er gått tapt ved brann eller naturskade, riving av bygninger som preger landskapets karakter og bygging av mindre tilbygg, kan forvaltningsmyndigheten på nærmere vilkår, gi tillatelse til. Forutsetningen er at det ikke strider mot verneformålet. Hovedhensynet ligger i å unngå uheldige inngrep i det sårbare landskapet. Riving og/eller oppføring av bygg vil kreve behandling etter annet lovverk på lik linje med områder utenfor verneområdet, for eksempel byggesaksbestemmelsene i Plan og bygningsloven.

Mudring og dumping i sjø foregår utenfor verneforskriftens virkeområde (under laveste vannstand) og behandles etter annet lovverk. Graving og påfylling av masse som har innvirkning på arealene over laveste vannstand (tidevannssonen), og på land vil måtte vurderes etter verneforskriftenes pkt. 1.1.

Med nødvendig vedlikehold av bygninger menes

arbeid som ikke medfører endring av bygningens karakter eller omfang eller på annen måte påvirker landskapets art eller karakter. Vedlikehold som medfører fasadeendringer må vurderes etter verneforskriftene punkt 1.3, det vil si etter søknad.

Alle tilbygg som rammes av byggeforbudet i plan- og bygningsloven § 17–2, faller også inn under verneforskriften. I tillegg rammes alle tilbygg som er i strid med landskapsvernets formål.

Ved vurdering av om et tilbygg rammes av byggeforbudet etter forskriften må det foretas en konkret vurdering. Eksempler på momenter som kan tillegges vekt er:

- Tilbyggets omfang i forhold til eksisterende bygning
- Hvorvidt bygningen endrer ytre karakter (farge, takvinkel, takdekke, innsetting/blending av vindu, sprosser m.v)
- Om oppføring av tilbygget skjer i sammenheng med en bruksendring av det opprinnelige bygget
- Tidligere tilbygg og utvidelser vurderes i sammenheng med omsøkte tilbygg
- Det totale byggets størrelse og dominans, da det ikke ønskes store dominerende bygninger i landskapsvernområdet.

7. Dispensasjoner

I forbindelse med søknader om dispensasjon fra verneforskriftene skal forvaltningsmyndigheten gjøre en faglig og skjønnsmessig vurdering av søknaden. Grunnlaget for behandling må være at forskriften regulerer den aktivitet eller de tiltak som det søkes om. I forskriftene er det viktig å få beskrevet tiltak som vil bli aktuelle og som man mener kan tillates uten å komme i konflikt med verneformålet. Det bør styres gjennom spesifiserte unntaksbestemmelser. Under de generelle unntaksbestemmelsene står det at det kan gjøres unntak for arbeid av vesentlig samfunnsmessig betydning eller i andre særlige tilfeller. Det er lagt strenge kriterier til grunn for bruk av denne bestemmelsen. Det må være svært viktige samfunnsinteresser som eventuelt kan utløse en dispensasjon.

Bestemmelsen om at det kan gis dispensasjon på nærmere vilkår dersom aktiviteten eller tiltaket ikke strider mot verneformålet, er sentral og krever nøye vurderinger. Aktuelle tiltak bør være av begrenset betydning for vernet, men av stor betydning for søker. Det må vurderes om tiltaket fører til varige inngrep og/eller bruksendring. Dersom tiltaket ikke har slike konsekvenser bør hovedregelen være at det skal gis dispensasjon.

Svar på søknad om dispensasjon er et enkeltvedtak som skal behandles etter bestemmelsene i forvaltningsloven. Det krever begrunnelse av vedtaket. Det skal klart fremgå hvilke faglige-, retts- og skjønnsmessige vurderinger som er gjort. Partene skal forstå hvilke vurderinger som er gjort og hvilke hovedhensyn som har vært avgjørende for det vedtak som er fattet. En god begrunnelse for vedtak er viktig for å vinne forståelse, blant annet i opinionen, for de beslutninger som må treffes. Dersom det er knyttet usikkerhet til konsekvensene av et tiltak, kan det legges føre-var betraktninger til grunn eller stilles krav om dokumentasjon av konsekvenser av tiltaket på naturmiljøet.

Vedtaket skal vise hvilken hjemmel(er) dispensasjonen er vurdert etter.

I underretningen om vedtaket skal det opplyses om klageadgang og frister i samsvar med reglene i forvaltningsloven.

8. Forvaltningsmyndighet og oppsyn

Fylkesmannen er innstilt på at kommuner som ønsker det skal få delegert forvaltningsmyndighet for landskapsvernområdet. I retningslinjer fra Direktoratet for naturforvaltning om delegering av forvaltningsmyndighet, er det forutsatt at verneområder som strekker seg over flere kommuner har lik forvaltningsmodell. Dersom de tre kommunene velger forskjellig forvaltningsmodell, må det drøftes hva som gavner landskapsvernområdet mest.

Stortinget vedtok 21.06.1996 «*Lov om statlig naturoppsyn*». Statens naturoppsyn (SNO) er nå i ferd med å bli etablert rundt om i landet. Dette har ført til en omorganisering av forvaltningen der den praktiske delen som informasjon, skjøtsel og oppsyn er skilt ut og tillagt personer ansatt i SNO. Forvaltningsplanlegging og dispensasjoner blir behandlet av forvaltningsmyndigheten som i dette tilfellet blir kommunene, eventuelt Fylkesmannen. SNO vil få tillagt en rekke oppgaver knyttet til aktuelt lovverk og bestemmelser innen natur- og miljøvernforvaltningen. I tillegg til naturvernloven gjelder det oppgaver etter viltloven, laks- og innlandsfiskeloven, friluftsløven, kulturminneloven, forurensningsloven, saltvannsfiskeloven med mer.

Oppsynsoppgavene kan oppsummeres slik:

- Rettledning og informasjon overfor rettighetshavere, brukergrupper og publikum, inkludert skolene
- Skjøtsel og renovasjon
- Tilrettelegging for friluftsliv
- Merking av grenser og vedlikehold av disse
- Kontakt med forvaltningsmyndigheten, lokalsamfunnet og brukergruppene
- Generell miljøovervåking
- Ulike registreringer, for eksempel av slitasjeskader i terrenget
- Faglige råd til forvaltningsmyndigheten
- Oppfølging av vedtak fattet av forvaltningsmyndigheten
- Overvåke og kontrollere at gjeldende lover og regler blir fulgt

Ved brudd på verneforskriften for det foreslåtte landskapsområdet skal det rapporteres til påtalemyndigheten som er politiet. Det er påtalemyndigheten som vurderer om bruddet på bestemmelsene, overtredelsen, skal bli gjenstand for videre forføyning, påtale og eventuell strafflegging med bøter. Det er vanlig at påtalemyndigheten legger til grunn et faglig innspill fra forvaltningsmyndigheten som vurderer overtredelsens konsekvenser for verneformålet.

SNO-personellet vil få begrenset politimyndighet. Det betyr at de kan anholde personer som har begått lovbrudd, ta beslag og sikre bevis.

Det vil trolig være naturlig å se behovet for oppsyn i dette området i sammenheng med andre verneområder i regionen.